

**İSLÂM HUKUKU VE GÜNÜMÜZ HUKUKUNDA ERKEĞİN MÂLÎ
YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN AİLE İÇİ ŞİDDETLE İLİŞKİSİ**

Hasan AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

Uşak

Mart, 2022

**İSLÂM HUKUKU VE GÜNÜMÜZ HUKUKUNDA ERKEĞİN MÂLÎ
YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN AİLE İÇİ ŞİDDETLE İLİŞKİSİ**

Hasan AYDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

UŞAK

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mart, 2022

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

İSLÂM HUKUKU VE GÜNÜMÜZ HUKUKUNDA ERKEĞİN MÂLÎ YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN AİLE İÇİ ŞİDDETLE İLİŞKİSİ

Hasan AYDEMİR

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mart 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

Bu çalışmada, insanoğlunun cennette başlayıp dünyada devam eden hayat yolculuğunun en önemli kesiti olan aile hayatında, erkeğin mâlî yükümlülüklerinin aile içi şiddetle ilişkisi araştırılmıştır. Aile kurumunu tüm aşamalarında etkileyen birçok faktör mevcuttur. Dini değerler, örf ve âdetler, sosyal çevre, uygulanan yasalar, eğitim durumu ve ekonomik şartlar bu faktörlerden bazılarıdır. Aileyi etkileyen bu etmenler aileye olumlu katkılar sunsa da zaman zaman aile içi şiddete de neden olmaktadır. Aile içi şiddet üzerine yapılan çalışmalar “Aile içi şiddet”, “Eşler arası şiddet”, “Ailede çocuklara yönelik şiddet”, “Kadına karşı şiddet” ve “Kadın cinayetleri” gibi farklı başlıklarda ele alınmaktadır.

Ekonomik hayata dair yaşanan sıkıntıların aile içi şiddete etkilerini araştırdığımız çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve problem durumu ile ilgili bilgi verilmektedir. Birinci bölümde genel hatları ile ailenin tanımı, önemi ve türlerine yer verilmektedir. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm’de ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatında aileye dair hükümlerde ele alınmıştır. Ayrıca şiddetin tanımı, türleri ve nedenleri ile birlikte şiddet olaylarına İslâm hukukunun bakışı ve güncel hukuk sistemindeki karşılıkları ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise İslâm hukukunda evlilikle beraber başlayan erkeğin mâlî sorumluluklarının tanımı, delilleri, miktarı, çeşitleri ve şiddete etkileri ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise aile içi şiddete sebep olabilecek davranışların önüne geçebilmek adına bireylerin ve kanun koyucunun alması gereken tedbirler İslâm hukuku açısından değerlendirilmiş ve birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Aile, Nikâh, Talâk, Şiddet, Nafaka.*

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP OF MAN'S FINANCIAL OBLIGATIONS AND
DOMESTIC VIOLENCE IN ISLAMIC LAW AND CONTEMPORARY LAW

Hasan AYDEMİR

Department of Basic Islamic Sciences

Department of Islamic Law

Uşak University Graduate Education Institute, March, 2022

Advisor: Dr. Lecturer Nihat TOSUN

In this study, the relationship between men's financial obligations and domestic violence in family life, which is the most important part of the life journey of human beings that begins in heaven and continues on earth, has been investigated. There are many factors that affect the family institution at all stages. Religious values, customs, social environment, applied laws, educational status and economic conditions are some of these factors. Although these factors that affect the family make positive contributions to the family, they also cause domestic violence from time to time. Studies examining domestic violence are discussed under different headings such as "domestic violence", "violence between spouses", "violence against children in the family", "violence against women" and "femicide".

Our study, in which we investigated the effects of economic problems on domestic violence, consists of an introduction and two parts. In the introduction part of the study, information about the purpose, importance, method and problem situation of the research is given. In the first chapter, the definition of family, its importance and types are given. Besides, in the Quran and In the life of the Hz.Prophet, there are provisions about the family. In addition, the definition of violence, its types and causes, together with the view of the Islamic law to violent events and their responses in the current legal system are discussed. In the second part, the definition of the financial responsibilities of men, which started with marriage in Islamic law, their evidence, amount, types and effects on violence are discussed.

In the conclusion part, the measures that individuals and the legislator should take in order to prevent behaviors that may cause domestic violence are evaluated in terms of Islamic law and some suggestions are discussed.

Keywords: *Family, Wedding, Divorce, Violence, Alimony.*

ÖN SÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın (cc) adıyla.

Aile, insanoğlunun atası olan Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın kurucusu oldukları ilk ve en önemli kurum olarak varlığını sürdürmektedir. İnsanlık tarihi ile aynı yaşa sahip olan aile kurumu tarihin her döneminde ve tüm inançlarda önemsenen bir yapıdır. İnsanoğlunun hayata ve âhirete hazırlanmasında en büyük ve en önemli görev aileye düşmektedir. Toplumun tüm yönleri ile yükselmesinde veya alçalmasında ailenin etkisi diğer birçok alana oranla daha fazladır. Bu durumun gereği olarak İslâm dini aileyi önemsemiş ve aile hukuku ile ilgili tüm alanlarda insanlığa yol gösterici olarak birtakım kurallar ve yaptırımlar ortaya koymuştur. İslâm dini aile yuvasının kurulmasını ibâdet olarak görmüş, insanların huzurunun temin ve devamı için aileyi bir vesile olarak tayin etmiştir. Ailenin kurulmasında her ne kadar bireysel ve toplumsal huzur amaçlanmış olsa da bazı durumlarda bu huzur sağlanamadığı gibi istenmeyen bazı şiddet hatta cinayet olayları yaşandığı görülmektedir. İslâm dini özellikle eşler arasında yaşanması muhtemel sorunlarla ilgili birtakım önleyici ve yaptırım içeren tedbirleri belirtmiştir. Eşler arasında huzurun sağlanması ve herhangi bir problem yaşanmaması için eşlere birtakım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Nikâh akdi ile başlayan bu hak ve sorumlulukların erkek ve kadın tarafından bilinmesi ve yeri geldiğinde uygulanması istenmiştir. Kadın ve erkeğin fitratına uygun bir şekilde yükümlü tutuldukları bu görev ve sorumlulukların Allah ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından belirlenmiş olması insanların kabullenmesi açısından son derece önemlidir.

Ailenin geçimi ve aile fertlerinin nafakası Kur'ân ve Sünnet ile sabit olmak üzere erkeğe yüklenmiş bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun sınırlarının bilinmemesi ya da yanlış yorumlanması ailede huzura gölge düşüren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda erkeklerin mâli yükümlülüklerinin aile içi şiddete etkilerini İslâm hukuku açısından ele alırken bu konuda ülkemizde yayınlanan TÜİK verilerindeki istatistikleri de ortaya koymaya çalıştık. Yaşanılan aile içi şiddet olayları ve kadın cinayetlerinin önüne geçilebilmesi adına birtakım çözüm önerileri İslâm hukuku ekseninde değerlendirilmiştir.

Tezimizin hazırlık süreci boyunca zaman ve mekân ayırt etmeden her türlü desteği sunan danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Nihat Tosun ile ilim ve tecrübelerinden istifade ettiğim diğer hocalarıma sonsuz şükranlarımı arz ederim. Ayrıca çalışmalarım esnasında gösterdiği anlayış ve fedakârlıktan dolayı eşime,

duası ile manevi destek veren anne ve babama, göz bebeğim evlatlarıma ve kadim dostum Muhammed Keita'ya teşekkür ediyorum. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Hasan AYDEMİR

Uşak, 2022

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
ÖZ GEÇMİŞ	Error! Bookmark not defined.
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. PROBLEM DURUMU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
5. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM: AİLE VE AİLE İÇİ ŞİDDETİN TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ ...	5
1.1. GENEL HATLARI İLE AİLE.....	5
1.1.1. Ailenin Tanımı	5
1.1.2. Ailenin Tarihçesi	6
1.1.3. Ailenin Önemi	7
1.1.4. Ailenin Meşruiyeti.....	9
1.1.4.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Aile	9
1.1.4.2. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Aile Hayatı	11
1.1.5. Aile Türleri.....	12
1.1.6. Türkiye’de Aileyi Korumaya Yönelik Kanunlar	13
1.1.7. Aile İçi Şiddetin Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)	14
1.1.8. Değerlendirme.....	15
1.2. AİLE İÇİ ŞİDDET	16
1.2.1. Şiddetin Tanımı	16
1.2.2. Aile İçi Şiddet Türleri	17
1.2.2.1. Fiziksel Şiddet.....	17
1.2.2.1.1. Nüşûz ve Çözümü	19
1.2.3. Erkeğin Mâli Yükümlülüklerinin Aile İçi Şiddete Etkileri.....	30
1.2.4. Değerlendirme	32
İKİNCİ BÖLÜM: NİKÂH AKDİNİN EVLİLİKTE ERKEĞE YÜKLEDİĞİ MÂLİ SORUMLULUKLAR	34
2.1. MEHİR	34
2.1.1. Mehrin Tanımı	34

2.1.2. Mehrin Meşruiyeti	34
2.1.3. Mehrin Miktarı	36
2.1.4. Mehrin Çeşitleri	38
2.1.5. Mehir Olarak Verilebilecek Mallar	41
2.1.6. Türk Medeni Kanunu'nda Mehir	42
2.1.7. Mehrin Aile İçi Şiddet İle İlişkisi	44
2.2. NAFAKA	45
2.2.1. Nafakanın Tanımı	45
2.2.2. Nafakanın Meşruiyeti	46
2.2.3. Nafakanın Miktarı	48
2.2.4. Nafakanın Kapsamı	49
2.2.5. İddet Süresinde Nafakası	53
2.2.6. Nafakayı Düşüren Durumlar	54
2.2.7. Türk Medeni Kanunu'nda Nafaka	55
2.2.8. Nafakanın Aile İçi Şiddet İle İlişkisi	57
2.2.9. Değerlendirme	57
2.3. HİDÂNE VE ÇOCUK NAFAKASI	59
2.3.1. Hidânenin Tanımı	59
2.3.2. Hidânenin Meşruiyeti	59
2.3.3. Hidânenin Mahiyeti	60
2.3.4. Türk Medeni Kanunu'nda Hidâne	62
2.3.5. Hidânenin Aile İçi Şiddet İle İlişkisi	63
2.3.6. Değerlendirme	64
2.4. MİRAS	65
2.4.1. Mirasın Tanımı	65
2.4.2. Mirasın Meşruiyeti	66
2.4.3. Türk Medeni Kanunu'nda Miras	68
2.4.4. Mirastaki Pay Oranı Farklılığının Aile İçi Şiddet İle İlişkisi	68
2.4.5. Değerlendirme	69
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	74

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselâm
AB	: Adalet Bakanlığı
ABD	: Ana Bilim Dalı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BKSGM	: Başbakanlık Kadın Sağlığı Genel Müdürlüğü
C.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
Çev.	: Çeviren
DEÜ.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	: Editör
Fak.	: Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
Hız.	: Hazreti
KSGM	: Kadın Sağlığı Genel Müdürlüğü
KYŞM	: Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele
Md.	: Maddesi
Neş.	: Neşriyat
Öğr.	: Öğretim

r.a.	: Radıyallāhu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallāhü Aleyhi ve Sellem
S.K.	: Sayılı Kanun
Sad.	: Sadeleştiren
sy.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Terc.	: Tercüme
Thk.	: Tahkik
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Tz.	: Tarihsiz
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

Tezimizin giriş bölümünde çalışmanın problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve araştırma ile ilgili çalışmalar konusunda bilgi verilmektedir.

1. PROBLEM DURUMU

Aile, insanoğlunun dünya hayatının yanı sıra ahiret hayatına da etkisi ve katkısı her dönemde önemsenmiş bir kurumdur. Bireyleri ve toplumları derinlemesine etkileyen birçok faktörden aile de zaman zaman olumlu ya da olumsuz şekilde etkilenmiştir. Teknolojik, siyasal, sosyal ve ekonomik birçok gelişmenin yaşandığı son dönemlerde ailenin bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilendiği dikkat çekmektedir. Ülkemiz de bu olumsuz gidişten etkilenmektedir.

Ülkemizin nüfusunun büyük bir bölümü Müslüman olmasına rağmen eşlerin İslâm aile hukuku hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan evlendikleri dikkat çekmektedir. Bu durumun göstergeleri arasında eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarının hakkınca yerine getirilmemesi örnek olarak gösterilebilir. Evliliğin gerekliliği olan birtakım ihtiyaçların meşrû bir şekilde yerine getirilmemesi eşler arasındaki sevgi ve muhabbet bağını zedelediği gibi zaman zaman şiddet ve cinayet olaylarının da sebebi olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal yaşamın bir gereği olarak uygulanan örf, âdet ve kanunların onu ortaya koyanın fitratını yansıttığı dikkat çekici bir durumdur. Bundan dolayı insanların yapmış olduğu kanun vb. uygulamalar onu ortaya koyan kişi veya grupların dünya ve ahiret görüşüne göre şekillenmektedir. Ülkemizde yürürlüğe konulan aile ile ilgili bazı kanunların Avrupa ülkelerinden alınması o ülkelerin yaşam tarzlarının toplumumuzda yaygınlaşmasının sebeplerinden birisi olarak görülmektedir. Ülkemizde nüfusun büyük bir bölümünün inanç, örf ve âdetine aykırı olan bu yaşam tarzı birçok problemi beraberinde getirmektedir. Her gün duyulmaya alışılan boşanmalar, aile içi şiddet olayları ve özellikle kadın cinayetleri bu problemlere örnek olarak gösterilebilecek birtakım olaylardır. Bu olayların nedenlerinden birisi olarak gösterilen ekonomik nedenler ise ayrıca araştırılmaya değer bir konudur. Evlilik hayatında erkeğe gücünün üstünde yüklenilen ekonomik yük erkek için bir zulüm olduğu gibi ailenin diğer bireylerini de etkileyen bir problem olarak görülmektedir. Ekonomik olarak ailesinin ihtiyaçlarına cevap veremeyen kocanın yaşadığı psikolojik sıkıntıların aşılabilmesi durumunda aile içi

şiddet ve cinayet olaylarına giden bir yol olarak değerlendirilmelidir. Devam ettirilmesi mümkün olmayıp sonlandırılan evliliklerde bile erkeğe haksız bir şekilde yüklenen ekonomik yük ise eşlerin boşanmadan sonraki süreci daha iyi atlatamamalarının sebeplerinden birisi olarak karşılaşılan bir durumdur. Boşanmadan sonraki süreçte ömür boyu sürdürülmesi istenen süresiz nafaka uygulaması ve bu uygulama sebebi ile işlenen şiddet ve cinayetler erkeğin mâli yükümlülüklerinden kaynaklanan şiddetin en bariz sebebi olarak gösterilebilir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Toplumsal hayatın temelini oluşturan ailenin amacına uygun bir şekilde kurulup sürdürülmesi bireylerin her biri için son derece önemli olduğu gibi devlet yönetimini de yakından ilgilendiren bir konudur. Bu amaç doğrultusunda gerekli tüm tedbirlerin alınıp gerekli politikaların oluşturulması her dönemde varlığı hissedilen bir gereksinim olmuştur. Bu gereksinimin karşılanması için aile hakkında bireylerin ve toplumun bilgilendirilmesi ve eğitilmesi temel bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünde genel olarak aile ve şiddet kavramları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Aile türleri ile birlikte şiddetin türleri, erkeğin mâli yükümlülüklerinin aile içi şiddete etkileri ve çözüm önerileri aktarılacak istenmiştir.

İkinci bölümde ise İslâm hukukunda evlilikle birlikte başlayan erkeğin mâli sorumlulukları mehir, nafaka, hidâne ve miras başlıkları altında ele alınmıştır. Ele aldığımız konular ile ilgili İslâm hukukunun ortaya koyduğu kurallar güncel hukuk sistemi ile karşılaştırılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle şiddet olayları ile ilgili TÜİK verileri incelenerek ülkemizdeki genel durumun değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında yaşanan ve yaşanması muhtemel bazı sorunlar ilgili birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsanlık için önemi tüm zamanlarda varlığını koruyan aile kurumunun, günümüzde amacına uygun bir şekilde sürdürülmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması günümüz insanının toplumsal görevlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Böylesi önemli bir konu olan aile hayatı için herhangi bir eğitim ya da destek almadan yola çıkmak ileride yaşanması muhtemel birçok sorunu beraberinde getirecektir.

Yaşanması muhtemel sorunların çözümü için izlenecek yolun önceden bilinmesi ve kabul edilmesi problemlili dönemlerin kolaylıkla aşılmasına katkı sağlayacaktır.

Hayatın tüm alanlarına dokunan İslâm dini, aile hayatı ile ilgili hükümleri ve problem durumlarına dair çözüm önerilerini ortaya koymuştur. Bu hükümlerin ve çözüm önerilerinin evlenecek olan kişiler tarafından önceden bilinmesi tarafların menfaati açısından son derece önemlidir. Ortaya konulan hükümlerin Allah ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından konulduğunun kabulü ise oluşabilecek itirazları engelleyecektir.

Araştırmada İslâm hukukunun hükümleri ve çözüm önerileri belirtilmiş diğer yandan güncel hukuk normları ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Aileye ve ailenin amacına objektif bir açıdan bakıldığında İslâm dininin ortaya koyduğu önleyici ve sorun çözücü hükümleri eşler tarafından kabul görecektir. İslâm dininin aile ile ilgili bu hükümlerinin bilinmesi ve hayata tatbik edilmesi toplum ve bireyler açısından önem arz etmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızda insanların davranışlarının altında yatan nedenleri anlamaya yönelik bir yöntem olan nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Bilgi toplama sürecinde konumuz ile ilgili İslâm'ın asli kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadis-i şerîfleri başta olmak üzere klasik literatüre ait temel eserlerin ilgili bölümleri okunarak gerekli bilgiler bir araya getirilmiştir. Tezimizde yer alan kelime ve kavramların tanımlamaları yapılırken klasik dil kaynakları ile fıkıh kaynaklarına öncelik verilmiş ve bu alanda yapılan çalışmalar taranmıştır. Aile ve aile hukukuna dair hükümler için dört mezhebin görüşlerini içeren eserlerden faydalanılmış ihtiyaç halinde diğer kaynaklara da başvurulmuştur.

Çalışmamız günümüzdeki aile yapısını, ailede yaşanan sorunları ve uygulanan çözüm yöntemlerini içermektedir. Tezimizde ağırlıklı olarak Hanefî fıkıh kaynaklarından yararlanılmış, yeri geldiğinde diğer mezheplerin görüşleri ile güncel eserlerden ve yapılan bazı araştırmalardan da istifade edilmiştir. Klasik kaynakların bir kısmında Arapça metinlerden yararlanılmış, bir kısmında ise Türkçelerine yer verilmiştir. Özellikle ülkemizdeki durumu göz önüne serebilmek adına aile ve aile içi şiddet olaylarını ele alan kitap, tez, makale ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır.

Birinci bölümde aile ve şiddet kavramlarının tanımları klasik ve güncel kaynaklardan yararlanılarak yapılmıştır. İslâm'ın aileye verdiği önem ile ailenin ve

aile içi yaşanan şiddet olaylarının günümüzde geldiği son durum istatistiklerle ortaya konulmuştur. İslâm hukuku ve beşeri hukuk sistemlerinde şiddet sayılabilecek davranışların sınırları ortaya konulmuştur. Aynı bölümde İslâm hukuku ve güncel hukuk sistemi karşılaştırılarak şiddet olaylarına karşı uygulanacak yaptırımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise İslâm hukukunda evlilikle birlikte başlayan erkeğin mâli sorumlulukları mehir, nafaka, hidâne ve miras başlıkları altında ele alınmıştır. Bu kavramların İslâm hukukundaki tanımları, meşruiyeti ve sınırları gibi konular Kur’ân, Sünnet ve İslâm hukuku kaynaklarından yararlanılarak açıklanmıştır. Ayrıca günümüzde uygulanan beşeri hukuk sisteminde ailenin ekonomik sorumluluğu açısından eşlerin durumları da ele alınmıştır.

İlgili bölümlerin son kısmında erkeğin mâli yükümlülüklerinin aile içi şiddetle ilişkileri belirtildikten sonra İslâm hukuku ve beşeri hukuk sistemi arasındaki farklar ortaya konularak gerekli görülen yerlerde birtakım çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

5. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Genel anlamda aile ile ilgili çalışmalar İslâm hukukuna dair kaleme alınan eserlerin birçoğunda yer bulmuş durumdadır. Aile bireylerinin karşılıklı hak ve sorumluluklarının ele alındığı bu klasik eserlerde geçimsizlik ve şiddet olayları karşısında İslâm dininin tutumu da ortaya konulmuştur.

Aile içi şiddetin türlerinin ve nedenlerinin birlikte ele alınmaya çalışıldığı kitap, tez ve makale gibi birçok çalışma bulunmaktadır. Bunların başında Prof. Dr. Aliye Mavili’nin kaleme aldığı “*Aile İçi Şiddet*” adlı kitabı, aile içi şiddet hakkında genel bilgiler içermektedir.

Doç. Dr. Nuri Tuğlu’nun “*İslâm’ın Şiddet Karşıtlığı*” isimli kitabında da aile içi şiddete İslâm dininin bakış açısı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Suzan Yıldırım’ın “*Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: Bursa Ve İzmir Örneği*” başlıklı Doktora Tezi ise ülkemizdeki aile yapısı hakkında güncel bilgileri barındırmaktadır. Aynı şekilde Emine Öztürk tarafından ele alınan “*Türkiye’de Aile İçi Şiddet Kadın Sığınma Evleri Ve Din*” konulu Doktora Tezi de aile şiddet olaylarının farklı nedenlerini ve türlerini ele almaktadır. Ancak tezimizde yer verdiğimiz erkeğin mâli yükümlülüklerinden kaynaklanan aile içi şiddet konusu müstakil olarak çalışılmış değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM: AİLE VE AİLE İÇİ ŞİDDETİN TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ

1.1. GENEL HATLARI İLE AİLE

Kuruluş süreci ilk insanla başlayan aile, erken dönemden itibaren dünyanın her yerinde varlığını ve önemini korumaktadır. Büyük toplulukların oluşmasını sağlayan en temel unsur ailedir. İnsanlık tarihi boyunca bütün kutsal dinler ve birçok medeniyet aile kurumunu en iyi şekilde ayakta tutmayı ve korumayı amaçlamıştır. Bu bölümde aile ve şiddet kavramları ile şiddetin türleri ve nedenleri ele alınıp irdelenecektir.

1.1.1. Ailenin Tanımı

Aile kavramı Arapça kökenli olup farklı kelimeler ile ifade edilmektedir. Bunlar; “أسرة - Üsra”, “العائلة - Aile”, “آل - Âl” ve “أهل - Ehl” gibi kelimelerdir.¹ Bu farklı kavramların açılımını şöyle belirtebiliriz:

Üsra kelimesi sözlükte kuvvet, güç, artmak, yükselmek, muhtaç olmak, mâhiyetlerine kâfi gelmek gibi anlamlara gelir. Bu kelimenin ismi fâil manası ise kişinin, eş ve çocukları, ana, baba vb. yakınlarının ihtiyaçlarını temin ettiği kimseler anlamına gelmektedir.²

Aile kelimesi ise sözlükte fakir ve korunmaya muhtaç anlamlarına gelmekle birlikte, ortak yaşam alanını paylaşan anne, baba, çocuklar ve akrabaların bir araya gelerek oluşturdukları sosyal bir topluluk olarak belirtilmiştir.³ Sosyal bir yapıya sahip olan aile kan, nikâh ve sütannelik gibi ortak paydaya sahip bireyler tarafından oluşur.⁴ Aileyi dar çerçevede sadece anne, baba ve çocuklardan ibaret görmeyip akrabalık bağı ile birbirine bağlanan kişilerin bir araya getirdiği topluluk şeklinde

¹ İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru's-Sâdır, trs), C. 11, s. 488; el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *Tâcü'l-luğa ve şîhâhu'l-'Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Malâyyîne, 1979), C. 2, s. 579; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, (Kahire: Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye, 2004), C. 1, s. 17.

² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 11, s. 488; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 2, s. 579; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 17.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 11, s. 488; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 637; Mehmet Âkif Aydın, “Aile” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1989), C. 2, s. 196; Kerim Buladı, *İslâm Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2013), s. 60.

⁴ Hayrettin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), s. 198.

tanımlamak toplumu oluşturan grupların etnik ve dini yapısı açısından önem arz etmektedir.⁵

Temel kaynaklarda “Âl” ve “Ehl” kavramları da benzer manaları ifade etmek için kullanılmaktadır.⁶

Aile kelimesinin Türkçe ’de de farklı tanımları olmakla birlikte genel manada aynı anlamı ifade etmek için kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu aileyi, “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”⁷ olarak tanımlamıştır.

1.1.2. Ailenin Tarihçesi

Ailenin tarihçesi ilk insanın ve eşinin yaratılması ile başlayan bir süreçtir. İslâm inancına göre yaratılmış ilk insan, insanlığın atası ve aynı zamanda da ilk Peygamber olan Hz. Âdem’dir.⁸ Hz. Âdem’in bu vasfı diğer semavî dinlerde de belirtilmiştir.⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de yaratılan ilk insanın topraktan yaratıldığına ve belirli safhaları tamamladıktan sonra son şeklini aldığına delâlet eden muhtelif âyet-i kerîmeler bulunmaktadır.¹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.)’de Vedâ hutbesinin bir bölümünde Hz. Âdem’in bütün insanlığın atası olduğuna işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur; “*Ey İnsanlar! Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Hepiniz Âdem’in çocuklarıdır. Âdem ise topraktır.*”¹¹

Hz. Âdem yaratıldıktan sonra ona eş olacak ve aynı zamanda insanoğlunun annesi olacak yeryüzünün ilk kadını olarak Hz. Havvâ yaratılmıştır.¹² Kur’ân-ı Kerîm’de insanoğlunun yalnız bırakılmayıp kendi türünden eş yaratılmasının hikmeti, huzur ve güven gibi duygusal ihtiyaçların karşılanması olarak zikredilir.¹³ Eşlerin kurmuş oldukları aile yuvasının amacı sadece onların duygusal yönünün tatmini olmayıp aynı zamanda insan neslinin devamını da sağlamaktır. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de “*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini*

⁵ Aydın, “Aile”, C. 2, s. 196.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 11, s. 30; Mecma’u’l-luğati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, C. 1, s. 33.

⁷ Şükrü Halûk Akalın vd., *TDK Türkçe Sözlük*, (Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası, 2005), s. 45.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-aḥkâmi’l-Ḳur’ân*, thk. Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî (Kahire: Dârü’l-Ensâr, 1952), C. 1, s. 279; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara: TDV Yay., 2005), s. 18.

⁹ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1988), C. 1, s. 358.

¹⁰ Bkn: A’râf 7/12; Mü’minûn 23/12,14; Sâd 38/71,72.

¹¹ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhîh*, (Dimeşk: Darû’l-İbni Kesir, 2002), “Hac”, 19.

¹² Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), C. 1, s. 35; Ömer Faruk Harman, “Havvâ” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1997), C. 16, s. 542.

¹³ A’râf 7/189; Rûm 30/21.

yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten sakının.”¹⁴ ve “Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti.”¹⁵ âyetleri ile anlatılmaktadır.

1.1.3. Ailenin Önemi

İslâm dini bireylerin ve toplumların dünya ve âhiret mutlulukları için nefsin, neslin, dinin, aklın ve malın korumasını temel esas olarak ele almış ve bunların helal dairede muhafazası için hükümler koymuştur.¹⁶ Birey ve toplum için birçok faydayı ve hikmeti barındırması açısından da evlilik meşrû kılınmış ve kolaylaştırılması emredilmiştir.¹⁷ “İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, o her şeyi bilmektedir.”¹⁸ âyet-i kerîmesi ve “Nikâhın en bereketlisi, külfet olarak en kolay olanıdır.” ve “Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır.”¹⁹ hadîs-i şerîfleri bu hususa birer delil olarak zikredilebilir.

Meşrû bir nikâh akdi ile aile yuvasının kurulmasındaki birinci maksat Allah’ın rızasına erişebilmektir. Çünkü İslâm dini evliliği cennette de devam edecek Allah’ın emri ve Hz. Peygamber’in sünneti bağlamında bir ibâdet olarak görmektedir.²⁰ İslâm dini açısından nikâh, cennete uzanan bir akid olarak değerlendirilir ve bunun neticesinde Müslüman bir kimsenin Allah’a şirk koşan bir kimse ile evlenmesi yasaklanır.²¹ Hatta Müslümanların kendi aralarında yapacakları evlilikte bile dindar olanının tercih edilmesi bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından

¹⁴ Nisâ 4/1.

¹⁵ Nahl 16/72.

¹⁶ Zekiyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trC. İbrahim Kafi Dönmez, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), s. 535; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976), C. 1, s. 18.

¹⁷ Muhammed Ali Sâbunî, *Ravâiu’l-Beyân Tefsiru Âyati’l-Ahkâm Mine’l-Kur’ân*, (Beyrut: Metkebetü’l-Asriyye, 2017), C. 2, s. 188.

¹⁸ Nûr 24/32.

¹⁹ Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* thk. Şuayb Ernavût (Beyrut: Dâru’r-Risâle Âlemiyye, 2009), “Nikâh”, 31.

²⁰ İbn Âbidîn Muhammed Emîn, *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*, (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003), C. 4, s. 57; Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsûf*, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1989), C. 4, s. 192; Ebû’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007), C. 3, s. 81; Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993), C. 5, 2053.

²¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 88; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, s. 2053; Sâbunî, *Ravâiu’l-Beyân*, C. 1 s. 264; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, (Konya: Tekin Kitapevi, 2014), s. 188.

“...Siz dindâr olanını seçin.”²² şeklinde tavsiye edilmektedir. Burada dindarlığa vurgu yapılması nikâh akdinin gerçek gayesi ile dindarlık arasındaki bağdan kaynaklanmaktadır.²³

Ailenin meşrû kılınmasındaki bir diğer maksat insanların huzurlu bir hayat yaşayabilmeleri için eşe olan ihtiyaçlarıdır. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde beyan edilmektedir. “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²⁴ Evlilik insanların ruhsal olarak huzuruna katkı sağlamayı amaçlamakla birlikte bedensel bir ihtiyaç olan cinsel arzuların da meşrû yolla karşılanmasını amaçlamaktadır.²⁵

Kurulan ailenin eşlerin huzurunu sağlamanın yanında insan neslinin temiz bir şekilde devamını sağlamak gibi bir görevi daha vardır.²⁶ Muhtelif âyet-i kerîmelerde bu durum şu şekilde ifade edilir: “Allah size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı...”²⁷, “...O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir...”²⁸ Ayrıca Hz. Peygamberin “Evlenin, çoğalın! Çünkü ben (kıyâmet gününde) diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuzla) iftihar edeceğim!”²⁹ hadîs-i şerîfi insan neslinin evlilik bağı ile kurulan aile ortamında çoğalması gerektiğine işaret etmektedir.³⁰ Çünkü aile, kişinin kendisi ve toplum ile barışık olabilmesi ve yaşanması muhtemel zorluklara karşı güçlü olabilmesi için katkı sağlayan bir güç ve güven kaynağıdır.³¹ Dünyaya gelen her bir birey yeme, içme, barınma ve sağlıklı yaşama gibi fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojik, sosyal, kültürel ve eğitim gibi alanlardaki ihtiyaçlarını da bu

²² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fi, *Şaḥîḥ-i Buhârî*, (Beyrut: Dâr’u İbn Kesîr, 2002), “Nikâh”, 15.

²³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 98; Sâbunî, *Ravâiu’l-Beyân*, C. 1 s. 270.

²⁴ Rûm 30/21.

²⁵ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, s. 2045; Sâbunî, *Ravâiu’l-Beyân*, C. 2, s. 204; Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 19.

²⁶ Karaman, *İslâm’da Kadın ve Aile*, s. 270.

²⁷ Nahl 16/72.

²⁸ Şûrâ 42/49,50.

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, (Kahire: Dâru’l-Ihyâ Kütübî’l-Arabiyye, tz.), “Nikâh”, 1.

³⁰ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, s. 2047; Sâbunî, *Ravâiu’l-Beyân*, C. 2, s. 204; M. Emin Özaşar (ed.), *Hadislerle İslâm* (İstanbul: DİB Yayınları, 2017), C. 4, s. 16; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2006) s. 297; Nihat Tosun, *Asr-ı Saâdet’ten Günümüze Aile Hukuku*, (İstanbul: Safa Yayınları, 2019), s. 79.

³¹ Ali Rıza Temel, *Mutlu Bir Yuva*, (İstanbul: Harf Yayınları, 2006), s. 19.

kaynaktan karşılar.³² İnsanoğlunun içine doğduğu aile kendisini sadece hayata değil aynı zamanda âhirete de hazırlayacak olan kurumdur. Çocuk, dünyada ve âhirette ihtiyaç duyacağı inancı ve ahlâki değerleri aile ortamında kazanıp yarınlara bir miras olarak aktarır.³³ Eğer çocuk iyi bir aile terbiyesi alamadan büyümüş olursa toplumu olumsuz etkileyen bir sorun haline dönüşebilir. Çünkü “Toplum hayatında işlenen suçlar incelendiğinde suçluların önemli bir kısmının ya bir aileye mensup olmadıkları ya da iyi bir aile yaşamına sahip olmadıkları görülmektedir.”³⁴

İslâm dininin üzerinde önemle durduğu aile hukuku ile ilgili konuları mezhep imamaları ve İslâm hukuku âlimleri de ciddiyetle ele almış, gayret sarf etmiş ve birçok eser ortaya koymuşlardır. Bir ailenin nasıl kurulacağı, devamının nasıl sağlanacağı eğer sonlanması gerekirse nasıl sonlandırılacağı gibi konular başta olmak üzere bir ailenin hem ekonomik hem de sosyolojik olarak durumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili kanun mahiyetindeki hükümleri ortaya koymuşlardır. “İslâm fıkında aile ile ilgili esas ve hükümler “Nikâh-tâlâk”, “Munâkehat-mufârakât” veya “el-Ahvâlü’ş-şahsiyye” gibi başlıklar altında incelenir.”³⁵ Konunun İslâm hukukundaki yeri ve önemi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenlerin bu alanlarda yazılmış kaynaklara bakmalarında fayda vardır.

1.1.4. Ailenin Meşruiyeti

Aile kurumunun birey ve toplum açısından önemi ve meşruiyeti Kur’ân-ı Kerîm, sünnet ve icmâ ile sabittir.³⁶ Ailenin meşruiyetine delalet eden âyet-i kerîmelere ve hadîs- i şerîflere aşağıda yer verilecektir.

1.1.4.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Aile

Kur’ân-ı Kerîm aile ile ilgili meseleleri anlatırken muhtelif âyetlerde farklı aile hayatlarından örnekler sunmaktadır. Bu örnekleri anlatırken özellikle “Âl” ve

³² Mehmet Ali Kirman, “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi” *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt- Sayı: 6-17 (Eylül 2003), s. 271; Ali Çiftçi ve İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, (Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar genel Müdürlüğü Yayınları, 2005), s. 18.

³³ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, (Konya: Mehîr Vakfı, 2014), s. 181; Buladı, *İslâm Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*, s. 142; Huriye Martı, *Aile Olmak*, (Ankara: DİB yayınları, 2017), s. 53.

³⁴ Ali Çiftçi ve İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, s. 20.

³⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 125.

³⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 84; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, s. 2041; Tosun, *Asr-ı Saâdet’ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 78.

“Ehl” kavramları geçmektedir.³⁷ Aileye dair verilecek bu örneklerde ise genel olarak o kimsenin ailesi anlamında “Âl” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Âl-i İmrân Sûresi 33. âyet-i kerîmesinde geçen “Âl-i İbrâhîm ve Âl-i İmrân” , Yûsuf Sûresi 6. âyetinde geçen “Âl-i Ya’kub”, Neml Sûresi 56. âyetinde geçen “Âl-i Lût”, Bakara Sûresi 248. âyet-i kerimesinde geçen “Âl-i Mûsâ” ve Mü’min Sûresi 27. âyet-i kerimesinde geçen “Âl-i Fir’avn” ifadelerinden maksat ismi geçen Peygamberlerin veya kişilerin aileleridir.³⁸

Kur’ân-ı Kerîm’de aileyi ifade etmek için “اهل” (Ehl) kavramına ise 126 yerde temas edilmektedir.³⁹ Ehl kelimesi kişinin bizzat kendisi, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları gibi anlamlara da gelir.⁴⁰ Bu kavram daha geniş anlamı ile ortak bazı değerlere sahip kişileri ifade ettiği gibi, aile ve halk gibi anlamlara da sahiptir.⁴¹ Aile kavramını ifade etmesi bakımından elh kelimesine bakıldığında Hud Sûresi 45. ve 46. âyet-i kerîmeler bu kullanıma örnek teşkil etmektedir: “Nûh Rabbine seslenip şöyle dedi: "Rabbim! Şüphesiz oğlum da ehlimdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, "Ey Nûh! O asla senin ehlinde değildir..."⁴² âyet-i kerîmesinde geçen “اهل” kelimesinden maksadın Hz. Nûh’un ailesi olduğu anlaşılmaktadır. Ehl kelimesinin aileyi ifade etmek için kullanıldığı bir diğer âyet-i kerîme ise Hz. Peygamber (s.a.v)’in ailesine yapılan atıftır. “Evlerinizde oturun. Önceki câhiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamberin ehli! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁴³ Konumuz gereği “Ehl” kelimesinin aile anlamında kullanıldığı âyetler ile ilgili bu kadar örnek vermeyi yeterli görüp farklı zümrelerde atfen kullanıldığı yerlere temas etmeye gerek görmüyoruz.

³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, C. 11, s. 30; Mecma'u'l-luğati'l- Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 33; Ahmet Özel, “Âl” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1989), C. 2, s. 306; Ömer Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl Kavramı ve Peygamber Âileleri”, *Din ve Hayat Dergisi*, Sayı: 23 (Ekim 2014), s. 7.

³⁸ Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl Kavramı ve Peygamber Âileleri”, s. 7.

³⁹ Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl Kavramı ve Peygamber Âileleri”, s. 6.

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, C. 11, s. 30-37.

⁴¹ Mansur Teyfurov, “Kur’ân-ı Kerîm’de Aile Yapısı”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:3 (Nisan 2014), s. 185.

⁴² Hûd 11/45-46.

⁴³ Ahzâb 33/33.

1.1.4.2. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Aile Hayatı

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşadığı aile hayatı da ailenin meşruiyetine delalet eden bir diğer delildir. Âyet-i kerîmede “*O seni yetim bulup barındırmadı mı?*”⁴⁴ derken Hz. Peygamber (s.a.v.)’in babasız bir aile hayatı yaşadığına işaret etmektedir.⁴⁵

“*Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik.*”⁴⁶ âyet-i kerîmesi özelde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, genelde ise bütün Peygamberlerin eş ve çocuk sahibi olduklarını göstermektedir.

Diğer yandan “*Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir.*”⁴⁷ âyet-i kerîmesi ve “*Resûlullah’ı üzmeye hakkınız yoktur, kendisinden sonra ebedî olarak eşleriyle de evlenemezsiniz...*”⁴⁸ âyet-i kerîmeleri Hz. Peygamber (s.a.v.)’in aile hayatına işaret etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “*Sizin en hayırlınız, ailesine karşı iyi davrananınızdır, ben aileme karşı en iyi davrananıyım.*”⁴⁹ buyurması, bir diğer hadîslerinde de “*Dikkat edin! Sizin, hanımlarınızın üzerinde hakkınız vardır. Hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız, namuslarını muhafaza etmeleri ve hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmesine izin vermemeleridir. Dikkat edin! Hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onların giyim ve gıda ihtiyaçlarını güzelce karşılamanızdır.*”⁵⁰ buyurmaları ailede eşlerin karşılıklı haklarına işaret eden hadîs-i şerîflerdir.

Yine Hz. Âişe’den rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfte “*Âişe r.a. şöyle dedi:*

- *Çölde yaşayan bedevîlerden bir grup Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’ in huzuruna geldiler ve:*

- *Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? diye sordular. Peygamberimiz:*

- “*Evet*” buyurdu. Onlar:

- *Fakat biz, Allah’a yemin ederiz ki, onları öpmüyoruz, dediler.*

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

⁴⁴ Duhâ 93/6.

⁴⁵ Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdûlmelik İbn Hişâm, *Es-Sîretü’n-Nebeviyye*, nşr. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-‘Arabî, 1990), C. 1, s. 193; Mustafa Fayda, “Muhammed” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2005), C. 30, s. 479.

⁴⁶ Ra’d 13/38.

⁴⁷ Ahzâb 33/6.

⁴⁸ Ahzâb 33/53.

⁴⁹ İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mace*, “Nikâh”, 50.

⁵⁰ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, thk. Başâr İvâd Me’rûf, (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1996), “Radâ”, 11.

– “Allah sizin kalplerinizden merhamet duygusunu çıkarıp almışsa, ben ne yapabilirim ki!” buyurdu.⁵¹ Zikredilen örnekler ve bu konuda var olan pek çok rivayet ailenin meşruluğuna delalet etmektedir.

1.1.5. Aile Türleri

Genel hatları ile benzerlik taşımakla birlikte her toplumun ve dönemin kendine özgü aile yapısından bahsedilebilir. Aile yapılanmasında farklı kriterler ölçüt alınıp aile türleri farklı başlıklar altında tasnif olunur. Buna göre “Aile türlerini yoğunluk ve işlev bakımından geniş ve dar aile, eş sayısı bakımından tek eşli (monogami) ve çok eşli aile (poligami), otorite açısından ise anaerkil ve ataerkil şeklinde gruplara ayırmak mümkündür.”⁵² Aile tipine etki eden birçok etmen bulunmakla birlikte iş imkânı ve sanayileşme burada önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomisinin büyük bir kısmını sanayinin oluşturduğu şehirlerde çekirdek aileye daha fazla rastlanırken, geçimini tarım, hayvancılık ve ziraat gibi alanlardan temin eden bölgelerde geniş aileye daha fazla rastlanmaktadır.⁵³

Coğrafyamızda aile yapısı incelendiğinde ise; “Türkiye’de aile yapısı bakımından ataerkil aile, geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere üç grup aileden bahsetmek mümkündür.”⁵⁴ Ülkemizde yaygın olan bu aile tiplerini kısaca şu şekilde tanımlayabiliriz:

Ataerkil aile, “Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye denir.”⁵⁵ 2012 yılında Sosyoloji Araştırmaları Dergisinde yayınlanan bir çalışmaya göre, “1968 yılında Türkiye’deki ataerkil geniş aile %19 iken bu oranın 2008 yılında %8’e gerilediği tespit edilmiştir.”⁵⁶

Geniş aile, “Çok sayıda kuşağın bir arada yaşaması ile oluşan bir aile yapısıdır.”⁵⁷ Bünyesinde birçok aile üyesini barındıran bu aile yapısı geleneklerin yaşatılmasında ve genç kuşaklara aktarılmasında büyük öneme sahiptir. Ancak ülkemizde bu aile yapısı ile ilgili TÜİK verileri incelendiğinde geniş aile oranlarının düştüğü göze çarpmaktadır. “Geniş aile olarak tanımlanan ve en az bir çekirdek aile

⁵¹ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Edeb”18; Müslim, *el-Câmi ‘u’s-şahîh*, “Fezâil”, 15.

⁵² Aydın, “Aile”, C. 2, s. 197.

⁵³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), s. 25.

⁵⁴ İbrahim Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, (Ankara: Hegem Yayınları, 2009), s. 26.

⁵⁵ Aydın, “Aile”, C. 2, s. 197.

⁵⁶ Sutay Yavuz ve Murat Yücesahin, “Türkiye’de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 15-1 (Bahar 2012), s. 91.

⁵⁷ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, (Ankara: Anı Yayınları, 2010), s. 135.

ve diğer kişilerden oluşan hane halklarının oranı 2014 yılında %16,7 iken 2020 yılında bu oranın %14'e⁵⁸ gerilediği görülmektedir.

Çekirdek aile, “Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailelere denir.”⁵⁹ Ülkemizde yaygın olan ve varlığını sürdüren bu aile yapısının ortaya çıkmasını tetikleyen birçok etken vardır. Üretimin tarım dışına kayması, özgürlük, toplumsal hareketliliğin artması gibi nedenler bu durumun öne çıkan etmenlerindendir.⁶⁰ Ülkemizdeki geniş aile oranı ile birlikte çekirdek aile oranının da düşüş göstermiş olması TÜİK raporlarında göze çarpan diğer husustur. Bu rapora göre Türkiye’de “Tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının oranı, 2014 yılında %67,4 iken 2020 yılında %65,2’ye”⁶¹ gerilemiştir.

Yine TÜİK’in 2020 verilerine göre ülkemizde hem geniş aile hem de çekirdek aile oranları düşerken yalnız yaşayan kişilerin oranının artmakta olduğu görülmektedir. Türkiye’de “2014 yılında %13,9 olan yalnız yaşayan fertlerden oluşan tek kişilik hane halklarının oranının 2020 yılında %17,9’a”⁶² yükseldiği belirtilmiştir.

1.1.6. Türkiye’de Aileyi Korumaya Yönelik Kanunlar

Temel İslâm kaynaklarında erken dönemlerden itibaren ele alınan aile içi şiddet olayları Türkiye’de 1900’lü yıllarda daha belirgin olarak dillendirilmiş ve çözüm önerileri aranmaya başlanmıştır. Türkiye’de de kurumsal bir şekilde şiddetle mücadele 1990’lı yıllarda başlamıştır.⁶³ Bu mücadele ailenin korunması ile ilgili yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiş ve bazı kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda yürürlüğe giren ilk kanunlardan olan “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” 14 Ocak 1998 tarihinde ve 4320 sıra sayısı ile aile içi şiddeti önlemeye yönelik bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu bağlamda mevcut kanunların aileyi koruma noktasındaki eksik yönlerinin giderilmesi için 8 Mart 2012 tarihinde 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” kabul edilip yürürlüğe konulmuştur. 6284 sayılı kanunun esas dayanak noktalarından birisinin toplumda İstanbul Sözleşmesi adı ile bilinen uluslararası sözleşme olduğu

⁵⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistiklerle Aile (2020).

⁵⁹ Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, s18.

⁶⁰ Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, s. 135.

⁶¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistiklerle Aile (2020).

⁶² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistiklerle Aile (2020).

⁶³ Şadiye Özcan - Nurcan Kırca, “Çözümlemeyen Sorun: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Ve Hemşirenin Rolü”, *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt-Sayı: 6/2 (Ağustos 2017), s. 90.

kanunun amaç, kapsam ve temel ilkeler başlığının 2. maddesinin a. fıkrasında belirtilmiştir. Özellikle kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi için yapılacak hukuki düzenlemelerde T.C. Anayasasının yanı sıra Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanunlar esas alınır ifadesi ilgili maddede açıkça yer almaktadır.⁶⁴ Kanunun amacı ise 1. Maddenin 1. fıkrasında, şiddete uğrayan ya da uğrama riski bulunan kadın, çocuk ve aile bireylerinin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi şeklinde açıklanır.⁶⁵

6284 sayılı kanunun Türkiye'de yürürlüğe girmesine etki eden faktörlerden birisi olan “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” ya da “İstanbul Sözleşmesi” adıyla bilinen uluslararası sözleşmeden Türkiye 20.03.2021 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararı ile çekilmiştir. İlgili karar Resmi Gazetede şu şekilde kaleme alınmıştır: “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3'üncü maddesi gereğince karar verilmiştir.”⁶⁶

1.1.7. Aile İçi Şiddetin Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Türkiye'de aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar farklı zamanlarda yapılmıştır. Bu bağlamda aileyi korumaya ve aile içi şiddeti engellemeye yönelik hazırlanan bazı uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerin gerekliliklerinin yerine getirilebilmesi için bazı kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bunlardan birisi de aile ile ilgili uluslararası “Kadına Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) dir”⁶⁷

⁶⁴ “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”(6284 S. K.), md.2-a, (2012).

⁶⁵ “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”(6284 S. K.), md.1-1, (2012).

⁶⁶ “Cumhurbaşkanı Kararı (3718 S. K.)”, *Resmi Gazete*, 31429, Mart 2021.

⁶⁷ İstanbul Sözleşmesi: Türkiye'nin de tarafı olduğu, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Avrupa Konseyi 121. Bakanlar Komitesi Toplantısında ülkemiz adına Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından imzalanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından kabul edilip Türkiye'nin de imzaladığı -Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)- Kadına karşı şiddeti önlemeyi amaçlayan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip uluslararası ilk sözleşmedir.

İmzalanan bu sözleşmenin temel amaçlarından birisi “Kadınları her türlü şiddetten korumak, kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak”⁶⁸ olarak belirlenmiştir. İstanbul sözleşmesi ayrıca mağdur ve şiddeti uygulayan arasında herhangi bir ailevi, hukuki ya da biyolojik bağ olup olmadığına bakmaksızın ev içi ya da ev dışı her türlü şiddet olaylarından kadınları korumak için bazı kurallar koyan Avrupa ülkeleri arasında hukuki bir bağ kuran ilk belgedir.⁶⁹

Bir diğer ifade ile İstanbul Sözleşmesinin amacını kadınların her türlü şiddetten korunması ve erkekler ile eşit bir statüye sahip olmalarının sağlanması için yerel veya uluslararası tüm paydaşlarla iş birliğinin sağlanması şeklinde özetlemek mümkündür.⁷⁰

1.1.8. Değerlendirme

İnsan hayatı açısından son derece önemli olan aile kurumu tüm ilahi dinlerde ve toplumlar da önemsenmiş ve aileyi korumak için bir takım kurallar ve kanunlar ortaya konulmuştur. Neslin korunması kapsamında İslâm dininin de üzerinde hassasiyetle durduğu aile kurumu gerek âyet-i kerîmelerde gerekse hadîs-i şerîflerde sıkça zikredilmiştir. Kadınlar ile ilgili konuları ağırlıklı olarak ele aldığı için Kur’ân-ı Kerîm’de kadınlar anlamına gelen Nisâ Sûresi bulunmaktadır. Diğer birçok ülke gibi Türkiye’de aile kurumunu korumak adına kendi inancı, örf ve âdetleri çizgisinde kanunlar çıkartmıştır. Ancak zaman zaman yürürlüğe konulan bazı kanunlarda Türkiye, kendi çizgisinden farklı olarak Avrupa başta olmak üzere farklı medeniyetlerde uygulanan kanunların benzerlerini uygulamaya koymuştur. Toplumda birçok tepkileri beraberinde getiren bu tür yasal düzenlemelerin sonuncusu İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen kadına şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesidir. 20.03.2021 tarihinde Türkiye sözleşmeden çekilmiştir. Ancak bu sözleşmenin referansı ile hazırlanan 6284 sayılı ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun halen yürürlükte dir.

⁶⁸ “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (6251 S. K.), md. 1-a (2011).

⁶⁹ Kadriye Bakırcı, “İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, (2015), s. 134.

⁷⁰ “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, md.1, 1., s. 4. (2011).

Türkiye’de yürürlüğe konulacak olan yasalar hazırlanmadan önce kahir ekseriyeti Müslüman olan ve İslâm coğrafyasının kalbi olan bu ülkede İslâm hukuku ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar ile istişarelerin yapılması gerekliliği İstanbul Sözleşmesinin kabulü ve geri çekilme sürecinde kendisini göstermiştir. Buradan hareketle Türkiye’de özellikle aile gibi toplumun temelini oluşturan bir kuruma dair çıkacak yasalarda başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere İlahiyat Fakülteleri ve İslâmi İlimler Fakültelerinde konusunda uzman İslâm âlimlerinin görüşlerinin alınmasının etkili olacağı görülmüştür.

1.2. AİLE İÇİ ŞİDDET

1.2.1. Şiddetin Tanımı

Dilimize Arapça’dan geçen şiddet kelimesi, “şedde” filinden türemiş güç, kuvvet, zorluk, sertlik, peklilik ve yumuşak olamama gibi anlamlara gelmektedir.⁷¹ Türk Dil Kurumu da şiddeti “Kaba güç, karşıt görüşte olanlara kaba davranma, duygu veya davranışta aşırıya gitme”⁷² olarak tanımlamaktadır.

İslâm hukuku açısından “Şiddet” ve şiddet kullanma kelimesini “Suç” tabiri ile ele almakta mümkündür. Çoğu kere İslâm hukukçuları da suçu bazı hallerde cinâyet terimiyle ifade etmektedirler.⁷³ “Cürm, günah yani yapılması memnu (yasak-menedilmiş) olan şeydir. Buna “cerîme” de denir.”⁷⁴ İnsanların gerek nefislerine ve gerek uzuvlarına, kuvvetlerine, ırzlarına, mallarına, taalluk eden herhangi bir haram, memnû bir fiil, yani bir cinâyettir.⁷⁵ Cinâyet denilince sadece bir kişinin öldürülmesi kast edilmemektedir. Kişinin canına kast etmenin yanında yaralama vb. gibi davranışlar cinâye kapsamında değerlendirilir.⁷⁶

Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet, herhangi bir bireyin kendisini, başka bir şahsı veya grubu fiziksel ya da psikolojik açıdan zarara uğratacak ya da buna

⁷¹ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Hindâvî Abdulhamid (Beyrut: Dâr'ül Kütübi'l 'İlmiyye, 2003), C. 2, s. 315; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 3, s. 232; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 1, s. 493; Mecmau'l-luğati'l-Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 475.

⁷² Akalın vd., *TDK Türkçe Sözlük*, s. 1866.

⁷³ Abdülkâdir Üdeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Akif Nuri, (İstanbul: İhya Yayınları, 1976), C. 2, s. 105.

⁷⁴ Bilmen, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 3, s. 10; Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), s. 108.

⁷⁵ Bilmen, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 3, s. 27; Hasan Ali Eş-Şazeli, “Cinâyet”, *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1993), C. 8, s. 14; M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019), s. 66; Hayreddin Karaman, *Ana Hatları İle İslâm Hukuku*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), C. 1, s. 225.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 27, s. 84; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-meżâhibi'l-erba'a*, C. 7, s. 3355.

sebepe olabilecek, kasıtlı olarak yapılan fiziksel ya da sözel eylemler olarak tarif edilir.⁷⁷ Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu bu tanımda şiddetin sadece karşı tarafa uygulanan bir eylem olmadığı kişinin kendisine karşı da bir şiddet uygulayabileceği belirtilmiştir. Öfkelenince kişinin duvarları yumruklaması, vücudunun değişik yerlerini jilet gibi kesici aletlerle kesmesi ve intihar ederek hayatına son vermesi kişinin kendisine karşı uyguladığı şiddet türlerinden sayılabilir.

Bu tanımların neticesinde genel anlamda şiddet, insanın, kendisi ya da başka bir kişinin herhangi bir uzvuna zarar verme ya da ölümüne sebep olmanın yanında psikolojik veya maddi açıdan zarar ile sonuçlanan davranışlar şeklinde özetlenebilir.⁷⁸ Bu bağlamda aile içi şiddeti farklı başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

1.2.2. Aile İçi Şiddet Türleri

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planında ve bazı kaynaklara göre aile içi şiddet olaylarını fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet gibi dört farklı başlıkta ele almak mümkündür.⁷⁹ Ancak aile bireylerinin karşılıklı olarak maruz kalabilecekleri bu şiddet türleri genelde kadına yönelik aile içi şiddet türleri olarak sınırlandırılmakta ve bu bağlamda değerlendirilmektedir. Hâlbuki bazı şiddet türleri erkeklere karşı da uygulanmaktadır.

1.2.2.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, insanların bedensel bütünlüğüne, sağlığına ve canına karşı dışarıdan yöneltilen, sert ve acı verici bir edimdir.⁸⁰ Fiziksel şiddetin kapsamına, kişiye herhangi delici, kesici vb. cisimle ya da vurma, tepme boğma gibi vücut uzuvları ile yapılan her türlü saldırının yanı sıra yaralı veya hasta iken yardım almasını engellemek de dâhildir.⁸¹ Uygulanmasa bile şiddet uygulamak ile kişilerin korkutulması ya da istemediği bazı şeyleri yapmaya zorlanması fiziksel şiddet

⁷⁷ Hüseyin Güleç, vd., “Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt- Sayı: 4/1 (Mart 2012), 112.

⁷⁸ Necmettin Özerkmen, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 28 (Ocak-Şubat 2012), s. 4.

⁷⁹ T.C. ASHB, KSGM, KYŞM, Ulusal Eylem Planı 2016-2020, (Ankara 2016), s. 5; Adem Solak (ed.), *Aile ve Şiddet* (Ankara: Hegem Yayınları, 2010), 92; Gülseren Ünal, “Aile İçi Şiddet”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt- Sayı: 2/9 (Ocak-Mart 2005), s. 4.

⁸⁰ Ünsal Artun, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *Cogito Düşünce Dergisi*, Sayı:6-7 (1996), s. 29.

⁸¹ Ümrân Demir ve Ayden Özkan, “Kadın İstismarı”, *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt-Sayı: 5/1 (2002), s. 88.

kapsamında değerlendirilebilir.⁸² Böyle bir davranışı sergilen kişi ya da kişiler tüm hukuk sitemlerinde belirli cezalara çarptırılır.

İslâm hukuku açısından, vücuda vurma ya da başka bir şekilde yaralama fiziksel şiddet kapsamında bir suç olarak değerlendirilir.⁸³ İslâm hukukunda fiziksel şiddetin cezası ise kısas ve diyeti gerektiren suçlardan sayılmıştır. İslâm hukukuna göre bir insanın bilerek herhangi bir uzvunu yaralamak ya da ölümüne sebep olmanın cezası kısastır.⁸⁴ Bu hükme delil olan âyet-i kerîme şu şekildedir “*Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için kefâret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir.*”⁸⁵ Herhangi bir uzva zarar verme ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bir hadîs-i şerifi de şu şekildedir; “*Eğer zarar burnun her tarafını kaplarsa diyet tamdır, dilde diyet tamdır, cinsiyet organında diyet tamdır, omurgada diyet tamdır, iki elde ve iki ayakta diyet vardır, memelerde diyet vardır, kulaklarda diyet vardır, gözde diyet elli devedir, dilde beş devedir.*”⁸⁶

Bu cezaları tatbik edecek olan ise şahıslar değil devlettir. Yargılama ve cezanın tatbiki devlet eli ile ve âdil bir yargılama ile yapılmalıdır. Devlet reisinin görevlerinden birisi de halkının hakkına sahip çıkmasıdır. Onun için mağdurun ya da mağdur yakınlarına ait olan diyet veya kısas hakkını bağışlamak ya da kaldırmak devlet başkanının yetkisinde değildir. Ancak, mağdurun kendisi varsa kendisi, değil ise velisi bu haktan vazgeçebilir.⁸⁷ Suçluya uygulanacak kısas ve had cezalarını “İslâm hukukunun bir gereğidir” diyerek bireyler kendileri uygulamaya kalkarsa toplumda kargaşa oluşur ve kan davaları baş gösterir. İnsanların anayasası hükmündeki âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîflerin gereğini yapmak ancak devlet eli ile mümkündür. Devletin bu cezayı tatbikteki amacı zararı zararla giderme değil, yaşanması muhtemel cinâyet ve şiddet olaylarının önüne geçip kişilerin yaşam

⁸² Barış Işıloğlu, *Anksiyete ve Depresyon Tanısı İle İzlenen Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin Sosyodemografik Faktörler, Çift Uyumu ve Hastalıkla İlişkisi* (İstanbul: Bakırköy Prof. Dr. Mahzar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Birimi Uzmanlık Tezi, 2006), s. 4

⁸³ Üdeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, C. 1, s. 151.

⁸⁴ Üdeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, C. 1, s. 192.

⁸⁵ Mâide 5/45

⁸⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), s. 149.

⁸⁷ Üdeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, C. 1, s. 198.

hakkını güvence altına almaktır.⁸⁸ İslâm'a göre fiziksel şiddet ile ilgili bu genel bilgilere ilave olarak aile içerisindeki fiziksel şiddetin sınırları nüşûz ve çözümü ile ilgili bölümlerde ele alınmaktadır.

1.2.2.1.1. Nüşûz ve Çözümü

Aile içi şiddet erkek tarafından da kadın tarafından da meydana gelebilen bir durumdur. Kadın tarafından meydana gelen şiddet türlerinden biriside nüşûzdür. Kur'ân-ı Kerîm'de Nisâ Sûresi 34. âyet-i kerîmede geçen “nüşûz” kavramının kelime manası irtifa, yükseğe çıkmak ve ulu, yücelik gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁹ Fıkıh ıstılahında ise nüşûz, kadının kocasına karşı asi tutum ve davranışlar sergilemesi ve sözünü dinlememesidir ki bu davranışları sergileyen bir kadına da nâşize denir.⁹⁰ Kocasının meşrû isteklerine cevap vermeyen ve ona asilik eden kadının durumunu ifade ettikten sonra bu durumda İslâm hukukuna göre nasıl davranılması gerektiği şöyle belirtilmiştir:

Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur ki “(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”⁹¹ Bu âyet-i kerîmede geçen önce nasihat edin sözünden maksat, görevini aksatan kadına kocasının nikâhtan kaynaklı haklarına karşı sorumlu davranmasını uygun bir dille anlatmasıdır.⁹² Bu nasihat hakaret veya gurur kırıcı sözlerden uzak, hikmetli sözlerle ve şefkatli bir yaklaşım şeklinde olmalıdır.⁹³ Bu birinci safha ola ki bazı insanlarda etki etmez ve hala kocasına karşı görevlerini yerine getirmekten kaçınır ve geçimsizlik yapmaya devam ederse, kocasının yapması gereken ikinci yaptırım onu yatağında yalnız bırakmak olacaktır. Yatağında yalnız bırakmayı kadının yalnız kalıp düşünmesine ve yalnızlığın zorluğunu anlamasına fırsat verecek psikolojik bir yaptırım gibi düşünmek mümkündür. Erkeğin kendisine

⁸⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam, vd., (İstanbul: Umut Yayınları, 1992), C. 3, s. 249.

⁸⁹ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 4, s. 221; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. 5, s. 417; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 3, s. 899; Mecmau'l-luğati'l-Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 922.

⁹⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, C. 10, s. 49; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2797; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 445; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, s. 558; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), C. 2, s. 587; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 266.

⁹¹ Nisâ 4/34.

⁹² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 267.

⁹³ Sâbunî, *Ravâiu'l-Beyân*, C. 1, s. 440; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 2, s. 125.

karşı bir koz olarak kullanılan yakınlaşmayı kendi elinin tersi ile itmesi kadının elindeki kozu boşa çıkartmış olur.⁹⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) de “*Eşleri kendisinden fazla dünyalık isteyince bir ay süreyle onların yanlarına gitmemiş ve yalnız bırakmıştır.*”⁹⁵ Bu yalnız bırakmayı abartıp şiddet derecesine vordırmamak veya boşanmaya tahrik edercesine ölçüyü kaçırmamak lazımdır. Ev içerisinde selamlaşma ve konuşmanın üç günden fazla kesilmemesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadîs-i şerîflerinde “*Hiçbir mü'min için üç günden fazla süreyle kardeşini terk etmesi helal olmaz*”⁹⁶ buyurmuştur. Bu iki hadîs arasında bir çelişki söz konusu değildir zira Peygamberimizin hanımlarından uzak kalması bizim anladığımız gibi bu günkü tabirle tamamen uzaklaşma şeklinde olmamıştır.

Kadının yatakta yalnız bırakılması davranışlarını düzeltmesi için yeterli gelmez ve hala kocasına karşı isyankâr davranmaya devam ederse âyetle belirtildiği üzere kocasının kadını terbiye etme gayesiyle ona vurması gündeme gelecektir. Bu vurma tamamen âsi bir kadının yanlışını düzeltme gayesiyle ve bedene zarar vermeyecek şekilde olmalıdır.⁹⁷ Bu terbiye yöntemlerini kullanma hakkı erkeğe evliliğin devamını sağlaması amacı ile verilmiştir. Aile içerisinde yaşanan her tartışma dışarıya açılıp üçüncü kişilere yansıtılmamalıdır. Yoksa bu durum karı koca arasında fitnenin girmesine ve aile bağlarının zayıflamasına sebep olabilir.⁹⁸

Kocaya verilen bu fiziksel müdahale hakkı, vazifesini hakkınca yerine getiren kadına karşı keyfî olarak kullanılabilecek şiddet anlamına gelmez. Herhangi bir geçerli gerekçe olmadan tamamen keyfî bir biçimde eşine şiddet uygulayan kocanın durumu bu bağlamda değerlendirilemez.⁹⁹ Âyet-i kerîme’de geçen fiziksel müdahaleyi uygulanması zorunlu bir durum olarak algılamak da isabetli bir karar değildir. Özellikle o günkü toplumda kanıksanmış bir durum olduğu için fiziksel müdahale hemen kaldırılmamış ancak evliliğin devamına son bir çare olarak belli şartlara bağlanmıştır.¹⁰⁰ Kadının dövülmesi ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Vedâ hutbesinde “*Kadınlar hakkında Allah’tan korkunuz. Çünkü, onları Allah’ın emaneti*

⁹⁴Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, çev. M. Emin Saraç, vd., (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1973), C. 3, s. 215..

⁹⁵ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nikâh”, 92.

⁹⁶ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Edeb”, 61.

⁹⁷ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 2, s. 586; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 2, s. 559; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 268; Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2007), C. 33, s. 303.

⁹⁸ Abdurrahman Ateş, *Kur’ân’a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2002), s. 133.

⁹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 270;

¹⁰⁰ Hayreddin Karaman, “İslâm ve Kadın 2”, www.hayrettinkaraman.net (11.01.2020).

diye aldınız. Allah'ın sözü uyarınca ırzlarını helal kıldınız. Onların, sizin evinize sevmediğiniz kimseleri almamaları ve iffetlerini korumaları, sizin onlar üzerinizdeki haklarınızındandır. Sizin de onların geçimlerini ve giyimlerini sağlamanız, onların sizin üzerinizdeki haklarındandır."¹⁰¹ buyurmuştur. Böylece Kur'ân'da izin verilen vurma hadisesi, Vedâ hutbesinde cezalandırma amacıyla yalnızca kadının iffete aykırı davranışa ve zinaya sapması durumu ile sınırlandırılmıştır. Zaten zina fiilinin işlenmesi durumunda uygulanacak olan had cezası sadece kadına değil aynı şekilde zina eden erkeğe de uygulanır.¹⁰²

Ülkemizde de bu fiziksel şiddet ile ilgili durum takip edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 2008 yılında Türkiye'de fiziksel şiddete maruz kalan 10.798 kadınla yapılan bir araştırmanın raporu şu şekildedir: "Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler)den fiziksel şiddet yaşamış kadınların yüzdesi; yaşamının herhangi bir döneminde %39,3 iken son on iki ayda %9,9 dur."¹⁰³

Türkiye İstatistik Kurumunun 2014 yılında 11.247 hane halkı ile görüşülerek yapmış olduğu "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" ise şu şekildedir: "Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler)den fiziksel şiddet yaşamış kadınların yüzdesi; yaşamının herhangi bir döneminde %35,5 iken son on iki ayda %8,2 dir."¹⁰⁴

İki farklı zamanda yapılan çalışmada kadına karşı şiddetin önlenmesi adına atılan tüm adımlara rağmen fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranında ciddi bir düşüş yaşanmamış olduğu görülmektedir.

2020 yılına gelindiğinde bile erkeklerin şiddetten uzak durma gibi bir düşüncelerinin olmadığı görülmektedir. Buradan elde edilecek olan sonuca göre yürürlükte olan kanuni yaptırımların şiddet olaylarının önlemesinde ya da faillerinin cezalandırılması yetersiz olduğu düşüncesidir.

1.2.2.2. Cinsel Şiddet

Güncel bir kavram olan cinsel şiddet Dünya Sağlık Örgütü'ne göre herhangi bir kişinin zorla bir başkasından cinsel yolla faydalanma girişiminde bulunması ya da cinsel bir eylemde bulunması şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰⁵ T.C. Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı cinsel şiddeti, bir kimseyi zorla istemediği mekânda, zamanda ya da şekilde cinsel ilişkiye zorlamanın yanında bunu bir şantaj gibi kullanmak

¹⁰¹ Müslim, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, "Hac", 147.

¹⁰² Karaman, "İslam ve Kadın 2".

¹⁰³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri* (2008).

¹⁰⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri* (2014).

¹⁰⁵ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), "Cinsel Şiddet" (10.05.2020).

olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁶ Bu tanımlardan hareketle kadının duygularını hiçe sayarak onu sadece cinsel bir obje gibi görmek, varsa bu alandaki eksikliğinden dolayı kadını küçük görmek, başka kadınlarla kıyaslayıp eşinden hariç kadınlara yönelmek, kesici ya da delici aletlerle vücuduna zarar vererek cinsel ilişkiye zorlamak gibi davranışları cinsel istismarın varlığına işaret eden bazı davranışlar arasında saymak mümkündür.¹⁰⁷

Konuya İslâm hukuku açısından bakıldığında İslâm dininin insani bir ihtiyaç olan cinselliğin evlilik dışında yaşanmasını yasakladığı ve bu durumu zina olarak adlandırdığı görülmektedir. Aralarında hukuken geçerli olacak nikâh bağı olmayan kişilerin cinsel birliktelikleri gayri meşrûdur ve zina sayılır.¹⁰⁸ Kur’ân-ı Kerîm zinanın kötülüğüne atfen zinaya giden yolları kapamak adına zinaya yaklaşmayı bile haram saymış ve yasaklamıştır. *“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.”*¹⁰⁹ İslâm dini insanların huzur bulabilmeleri, fitri bir ihtiyaç olan cinsellik ihtiyacının helal yoldan gidermeleri ve neslin devamı için evliliği teşvik etmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır: *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*¹¹⁰ *“Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”*¹¹¹ Konu ile ilgili âyetleri çoğaltmak mümkündür ancak örnek olması bakımından bunlar yeterli olacaktır. Peygamberimiz (s.a.v.) de *“En fazîletli şefaattlerden (teşvik edilen amellerden) biri, evlilik hususunda iki kişiye aracı ve yardımcı olmaktır.”*¹¹² *“Üç şeyi geciktirmeyin. Vakti gelince namazı, hazır olunca*

¹⁰⁶ ASPB-HÜ, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, s. 5.

¹⁰⁷ Ayden Özkan ve Ümrân Demir, “Kadın İstismarı”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt-Sayı: 5/1 (2002), s. 88; Aslı Köse ve Ayşe Beşer, “Kadının Değiştirilebilir Yazgısı Şiddet”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt-No: 10/4 (2007), s. 117.

¹⁰⁸ Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *et-Ta’rîfât*, thk. Muhammed b. Sıddîk el-Minşâvî (Kahire: Dâru’l-Fazîlet, tz.), s. 99; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 3, s. 26; Hüseyin Esen, “Zina”, *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2013), C. 44, s. 444.; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 716.

¹⁰⁹ İsrâ 17/32.

¹¹⁰ Rûm 30/21.

¹¹¹ Nûr 24/32.

¹¹² İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*, “Nikâh”, 49.

cenâzeyi ve denk birini bulunca bekârı evlendirmeyi.”¹¹³ “*Nikâh benim sünnetimdir.*”¹¹⁴ buyurarak evliliği teşvik etmiştir.

İslâm dini evlilik hayatında erkeğe de kadına da bazı haklar ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu haklardan bir tanesi de eşlerin birbirlerinden meşrû bir şekilde cinsel yönden faydalanmaları hakkıdır.¹¹⁵ Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de “*Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın.*”¹¹⁶ “*Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.*”¹¹⁷ şeklinde buyrulmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) ise bir hadîs-i şeriflerinde “*Bir adam hanımını yatağa davet etse ve o da gelmeyi reddetse, melekler sabaha kadar ona lanet eder.*”¹¹⁸ buyurarak erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel hakkindan bahsetmiştir. Kadının geçerli bir mazereti olmadan eşine karşı soğuk davranması kocasını bu haktan mahrum bırakması hak ihlali, mânevî bir eziyet ve şiddet sayılıp aralarında birtakım problemlerin meydana gelmesine sebep olur.¹¹⁹ Bu durum da bir nevi kadının erkeğe uyguladığı bir şiddet türüdür. Böylesi bir şiddet de kocaya zarar verir oysaki İslâm hukukunda ne zarar vermek nede zarara zararlarla karşılık vermek doğru görülmemiş ve Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.¹²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) erkeğin bu konudaki hakkından sonra kadının cinsel hayatına yönelik hakkına da işaret ederek “*ben eşime hiç yaklaşmayacağım*” diyen sahâbeye cevaben, “*ben bazen uyur bazen de eşimle beraber olurum cevabını vermiş.*”¹²¹ ve kadının hakkının gözetmesini istemiştir. Hz. Ömer (r.a.) da bir kadının kocasından dört aydan fazla ayrı kalamayacağını öğrenince serhatlarda nöbet tutan askerlerle ilgili olarak kumandanlara “*Hiçbir askeri çoluk çocuğundan dört aydan daha fazla süre ayrı bırakmayın*”¹²² şeklinde bir emir ile kadınların hakkını koruma

¹¹³ Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, “Cenâiz”, 73.

¹¹⁴ İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*, “Nikâh”, 1.

¹¹⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 254; Salim Ögüt, “Cimâ” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1993), C. 8, s. 2; Ali Rıza Demircan, *İslâma Göre Cinsel Hayat*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), s. 169.

¹¹⁶ Bakara 2/222.

¹¹⁷ Bakara 2/187.

¹¹⁸ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Bed’ü’l-halk”, 7.

¹¹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 264-266, Demircan, *İslâma Göre Cinsel Hayat*, s. 270,

¹²⁰ İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*, “Ahkâm”, 17; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 1, s. 261; Bilal Aybakan, “Zarar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), C. 44, s. 132.

¹²¹ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nikâh”, 1.

¹²² Ögüt, “Cimâ”, C. 8, s. 2; Asım Uysal, *Evlilik ve Cinsel Hayat*, (Konya: Uysal Yayınları, 1999), s. 65.

altına almıştır. Ancak kadınların âdet ve loğusalık dönemleri ile zihâr¹²³ ve îlâ¹²⁴ gibi durumlardan kaynaklanan kefaretin ödenmesine kadar geçecek olan süreçte cinsel ilişki yasaklanmıştır.¹²⁵ âyet-i kerîmede “*Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."*¹²⁶ buyrularak âdet kanından temiz olduğu dönemde kadınların cinsel yönünden yararlanılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca kadınlarla ters ilişkide haram kılınmıştır. “*Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın.*”¹²⁷ Âyet-i kerîmesinde geçen ifadeler kadına doğum organından bir birlikteliğin olması gerektiğine işaret ederken bunun şekli ile ilgili ise bir sınırlama getirmemiştir.¹²⁸

İslâm dini Müslümanın her yönü ile ince ruhlu, edepli ve karakterli bir insan olması gerektiğini savunurken kaba, geçimsiz ve şiddet içeren davranışların şahsiyetine gölge düşüreceğinden bu davranışlardan uzak durması gerektiğini tavsiye etmiştir.¹²⁹ İslâm hukukuna göre bu davranışların aile ve cinsel hayatta da sergilenmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve birtakım hükümler ortaya konmuştur. Cinsel hayata dair ön hazırlık yapılmadan, hayız ve nifas dönemlerinde, ters yoldan ilişki ve işkence ve zulme varan davranışlar ezâ olarak sayılmış ve şiddetle men edilmiştir.¹³⁰

Türk Ceza Kanunu’nda da bu alanda düzenlemeler yapılmış, cinsel şiddet uygulayan kişiye verilecek ceza şu şekilde belirtilmiştir: “Fiilen vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on iki yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde,

¹²³ Zihâr: Kocanın karısının sırt, karın gibi bazı uzuvlarını nikâhlaması ebediyen haram olan bir kişiye benzeterek yemin etmesini ifade eder. Bkn: Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 122; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 310 ; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 104.

¹²⁴ İlâ: Kocanın Allah'ın adını vererek veya örfen yemin sayılabilecek bir söz ile karısı ile belirli bir zaman veya zamanı belirsiz bir süre cinsel birleşmeden kendisini men eden yemini ifade eder. Bkn: Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 37; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 290; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 105.

¹²⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 98.

¹²⁶ Bakara 2/222.

¹²⁷ Bakara 2/ 223.

¹²⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 2, s. 100.

¹²⁹ Abdülfettah Ebu Ğudde, *İslâm Adabından Bir Demet*, çev. Nihat Tosun (İstanbul: Safa Yayın Dağıtım, 2019), s. 14.

¹³⁰ Öğüt, “Cimâ”, C. 8, s. 3; Demircan, *İslâma Göre Cinsel Hayat*, s. 267.

soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.”¹³¹ Şiddet bütün toplumlarda kötü görülmüş ve önlenmesi için cezai müeyyideler konulmuştur.

1.2.2.3. Psikolojik Şiddet

İnsanların daha çok duygusal yönünü hedef alan onur ve gururunu zedeleyecek tehdit ve baskılar psikolojik şiddet olarak adlandırıldığı gibi duygusal ve sözel şiddet olarak da tarif edilmektedir.¹³² Hayatın her alanında varlığını gösteren psikolojik şiddet aile hayatında da yerini almıştır. Aile içinde yaşanan kişinin aile fertleri ya da akrabaları ile görüşmesini sınırlandırma, eve hapsetme, gitmek istediği yerle ya da giymek istediği kıyafetle ilgili baskı kurma, eğitim hakkını elinden alma gibi davranışlar psikolojik şiddetten sayılabilecek davranışlar olarak belirlenmiştir.¹³³ Yaşanılan döneme ve ortama göre farklı davranışları psikolojik şiddetten sayılan bu davranışlara ilave etmekte mümkündür.

Türkçede psikolojik şiddet bağlamında değerlendirilen, ağır ve kötü söz söyleme kişinin ırzı ve namusunu hedef alan çirkin ifadeler Arapçada sebb, şetm ve bunların yanında ta‘n, la‘net, kazif, hakaret gibi kelimelerle ifade edilmektedir.¹³⁴ Bu kavramlardan sebb kelimesinin sözlük manası küfr etmek, koparmak, batırmak gibi manalara gelir.¹³⁵ Şetm kelimesi sözlükte küfür etmek, çirkin yüzlü olmak gibi anlamlara gelir.¹³⁶ Ta‘n kelimesi, “eleştirme” anlamının yanında sözlü saldırı ve kötüleme gibi anlamlarda da kullanılır.¹³⁷ Lanet, bir insanı güzel nimetlerden uzaklaştırmak, alçaltıcı söz söyleme gibi anlamlara gelir.¹³⁸ Hakaret kelimesi bir kimseye kızmak, azarlamak ve küçük düşürücü ifadeler kullanmak gibi anlamlara gelir.¹³⁹

İslâm dini insan onurunu ve şahsiyetini zedeleyen ifadelerden uzak durmayı emretmiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü)

¹³¹ “Türk Ceza Kanunu” (5237 S. K.), md.102-2, (2004).

¹³² Nuri Tuğlu, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâmın Şiddet Karşıtlığı*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), s. 83; TBMM, Töre ve Namus Cinâyetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi (Ankara: BKSİM Yayınları, 2006), s. 91; Beşer - Köse, “Kadının Değiştirilebilir Yazgısı Şiddet”, s. 117.

¹³³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı”. s. 8. 25.08.2021. ; Beşer - Köse, “Kadının Değiştirilebilir Yazgısı Şiddet”, s. 117.

¹³⁴ Mehmet Boynukalın, “Sövme” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2009), C. 37, s. 397.

¹³⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 1, s. 455; Cevherî, *Tâcü’l-luğa*, C. 1, s. 144; Mecma‘u’l-luğati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, C. 1, s. 411.

¹³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 12, s. 318; Cevherî, *Tâcü’l-luğa*, C. 5, s. 1958; Mecma‘u’l-luğati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, C. 1, s. 472; Cürçânî, *et-Ta‘rîfât*, s. 107.

¹³⁷ Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn*, C. 3, s. 50-51; Boynukalın, “Sövme”, C. 37, s. 397.

¹³⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 13, s. 387; Cürçânî, *et-Ta‘rîfât*, s. 161.

¹³⁹ Mecma‘u’l-luğati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, C. 1, s. 187.

*lakaplarla çağırmayın.*¹⁴⁰ âyeti ile beraber Hz. Peygamberimiz (s.a.v.)'in *"Müslümana sövmek fısktır, onunla mukâtele etmekse küfürdür."*¹⁴¹ hadîs-i şerîfi inananları kötü söz söylemekten alıkoymaktadır. Bunlara ilave olarak Müslümanlara güzel sözlü olmaları gerekliliği muhtelif âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler ile belirtilmiştir. *"Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır."*¹⁴² *"Müslüman, Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir."*¹⁴³ *"Güzel söz sadakadır."*¹⁴⁴ ifadeleri ile belirtilen Âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri bu duruma örnek olarak göstermek mümkündür. Ayrıca İslâm hukukunda âdâbü'l-lisân ve âfâtü'l-lisân gibi başlıklar altında yaratılışa ve İslâm ahlâkına uygun bir dil kullanımının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁴⁵

Sosyal ilişkilerde insanların birbirlerine göstermeleri gereken sevgi ve hoş görü dili aile hayatında da yerini almalıdır. Eşler birbirlerine karşı sevgi, saygı ve hoşgörüyü muhafaza ederek davranmalıdır.¹⁴⁶ İyi geçinme karşılıklı bir görev ve sorumluluk olmakla birlikte *وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ* "...Onlarla iyi geçinin..."¹⁴⁷ âyeti erkeklerin kadınlara psikolojik baskı oluşturacak davranışlardan uzak durmaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Kurtubî *"Artık kadınlar aleyhinde yol arayıp durmayın."*¹⁴⁸ âyetinin tefsirini kadınların zararına sebep olabilecek herhangi bir fiilden ya da sözden uzak durmak şeklinde yapmıştır.¹⁴⁹ Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de; *"Sizin en hayırlınız ev halkına en güzel şekilde davrananınızdır. Ben ise ev halkına en iyi davrananınızım."*¹⁵⁰ buyurarak aile fertleri arasındaki güzel davranışın önemine işaret etmiştir. Aile içerisinde yaşanabilecek diğer şiddet türlerinde de olduğu gibi psikolojik şiddet de sadece erkek tarafından yapılmaz. Kadınlar tarafında kocalarına yöneltilen küçük düşürücü ve hoş olmayan söylemler erkeğe karşı aile içi şiddetin göstergesidir.¹⁵¹

¹⁴⁰ Hucurât 49/11.

¹⁴¹ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, "İmân", 36.

¹⁴² Bakara 2/263; Nisâ 4/5, 8, 9, 63, 148; İsrâ 17/23, 28; Tâhâ 20/44; Ahzâb 33/32, 70.

¹⁴³ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, "İmân", 4.

¹⁴⁴ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, "Cihâd", 72.

¹⁴⁵ Boynukalın, "Sövmek", C. 37, s. 397.

¹⁴⁶ Döndüren, *Delilleri İle Aile İlmihali*, s. 131.

¹⁴⁷ Nisâ 4/19.

¹⁴⁸ Nisâ 4/34.

¹⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, C. 5, s. 173

¹⁵⁰ İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mace*, "Nikâh", 50.

¹⁵¹ Tuğlu, *Bireysel ve Aile içi ilişkilerde İslâmın Şiddet Karşıtlığı*, s. 148.

İslâm hukukunda sebb ve şetm gibi psikolojik şiddete yol açan ve herhangi bir kimsenin namus, şeref ve haysiyetini hedef alan el ya da dille yapılan saldırılar kul hakkı sınırını aşan ve ta'zîri gerektiren suçlardandır.¹⁵² İslâm ceza hukuku ailede bir takım problemler olsa bile bu konuda şiddete başvurmayı yasaklamaktadır. Sorunların çözümünde şiddete başvurmadan çözüm yoluna gitmek için talâkı (boşanmayı) meşrû kılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) eşinin zina yaptığını iddia eden sahâbenin bile eşini dövmesine ya da öldürmesine izin vermemiş şiddete kapı açmamış ve onları mülâaneye davet etmiştir.¹⁵³ Kur'ân-ı Kerîm'de âyet-i kerîme bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *“Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah'ı tanık göstermesi; beşinci olarak da, -eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetine uğramasını- söylemesidir.”*¹⁵⁴

Beşeri kanunlarda da insanın psikolojik ve ruhsal düzenini bozacak davranışları sergileyenlere karşı verilmesi öngörülen cezalar ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılmaktadır. TCK'de tehdit ve şerefe karşı suçlar ve cezaları şu şekilde belirtilmiştir: Tehdit: “Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden bahisle tehdit eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”¹⁵⁵ Şerefe karşı suçlar: “Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.”¹⁵⁶ Eşlerin fiziksel şiddeti ve boşanmaları tetikleyen bu psikolojik ve duygusal şiddetten mümkün mertebe uzak durmaları aile yuvasının sürdürülebilirliği açısından son derece önem arz etmektedir. Bütün toplumlarda da bu tür şiddetin önlenmesi için gerekli görülen düzenlemeler yapılmaktadır.

1.2.2.4. Ekonomik şiddet

Elde edilmiş olan maddi imkânları kişilere karşı tehdit olarak kullanmak ekonomik şiddet olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁷ Kocanın bu imkânları sadece kendi menfaati için harcayıp bakmakla sorumlu olduğu eşi ya da çocuklarını bu

¹⁵² Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 1, s. 221; Üdeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, C. 1, s. 210; Tuncay Başoğlu, “Ta'zîr” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2011), C. 40, s. 198.

¹⁵³ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Talâk”, 30.

¹⁵⁴ Nûr 24/6.

¹⁵⁵ “Türk Ceza Kanunu” (5237 S. K.), md.106 (2004).

¹⁵⁶ “Türk Ceza Kanunu” (5237 S. K.), md.125 (2004).

imkânlardan mahrum bırakması, kendisi çalışmayıp karısının gelirine el koyması ya da karısını para kazanmaktan alıkoyması aile içi ekonomik şiddete örnek gösterilebilecek bazı davranışlar olarak sayılabilir.¹⁵⁸

Türkçe 'de kişinin kendisi ya da ailesinin hayatını devam ettirebilmesi için yapmış olduğu harcamaları ifade etmek için nafaka kavramı kullanılır.¹⁵⁹ Nafaka sözlükte harcama, revaç bulma, eksilme, azalma, tüketme, çıkmak, gitmek ve sarf etme manalarına gelmektedir.¹⁶⁰ Fıkıh ıstılahında ise nafaka; aile fertlerinin yaşaması için temel teşkil eden yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını kapsayan harcamalardır.¹⁶¹ İslâm hukukuna göre nafaka meşrû bir nikâh akdi sonrasında kadının kazandığı bir hak ve kocanın yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur.¹⁶² Kocayı nafakadan mesul tutan âyet-i kerîmeler şu şekildedir: “*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*”¹⁶³ “*Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın.*”¹⁶⁴ “*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*”¹⁶⁵ Bu âyet-i kerîmelerle beraber Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “*Eşlerinizin sizin üzerinizde durumlarına uygun olarak yiyecek ve giyecek hakları vardır.*”¹⁶⁶ hadîs-i şerîfi kadınları nafaka yükümlülüğünden kurtarıp sorumluluğu erkelerin üzerine yüklemektedir. Ancak koca bu görevini ihmal eder, yerine getirmez veya eksik olarak yerine getirirse İslâm hukuku açısından yapılması gerekenler birkaç şekilde ele alınmıştır. Koca eşinin nafakasını yerine getiremeyecek kadar fakir bir durumda olsa bile Hanefî mezhebine göre eşlerin ayrılmasına gerek yoktur.¹⁶⁷ Zira Kur’ân-ı Kerîm’deki “*Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah*

¹⁵⁷ Kutluoğlu Karayel, A. Hümeýra, “Kadına Yönelik Şiddet”, (İNSAMER, Şubat 2019), s. 2.

¹⁵⁸ Mehmet Ali Uçar, *Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2003), s. 82; ASHB, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı”, s. 8; Aliye Mavili Aktaş, *Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması*, (Ankara: Elma Yayınları, 2006), s. 36.

¹⁵⁹ Döndüren, *Delilleri İle Aile İlmihali*, s. 236.

¹⁶⁰ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 4, s. 252; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 10, s. 357; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 4, s. 1560; Mecma' u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 942.

¹⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; Bilmen, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 444; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 511; Celal Erbay, “Nafaka” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2006), C. 32, s. 282.

¹⁶² Bilmen, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 446; Döndüren, *Delilleri İle Aile İlmihali*, s. 95; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 2, s. 100.

¹⁶³ Bakara 2/233.

¹⁶⁴ Talâk 65/7.

¹⁶⁵ Talâk 65/6.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Menâsik”, 56.

¹⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 6; Bilmen, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 646.

onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”¹⁶⁸ âyeti fakirlik yüzünden evlilikten geri durmamaya işaret etmekte veya evliliği sonlandırmaya gerek olmadığı anlamına gelmektedir. Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile Şâfiî mezhebinden bir görüşe göre kadın kendisine geçim sıkıntısı yaşatan kocası ile olan evliliğinin sonlandırılmasını talep edebilir.¹⁶⁹ Eğer koca zengin ve buna rağmen eşine karşı olan nafaka sorumluluğunu yerine getirmiyorsa kadının yapması gereken bir hadîs-i şerîfte şöyle belirtilmiştir: Ebu Süfyan’ın eşi Hind Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelip: “*Ya Resulallah! Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek olanı vermiyor*” dedi. Hz. Peygamber de: “*Sana ve çocuğuna yetecek olanı maruf ölçüde al.*”¹⁷⁰ buyurmuştur. Bunu yapamayan kadın hâkime müracaat edebilir ve hâkim de evliliği sonlandırmadan kocanın malını satıp kadının mağduriyetini giderebilir.¹⁷¹

Görüldüğü gibi İslâm hukuku hayatın hiçbir alanında kadını yalnız bırakmadığı gibi aile ekonomisini ilgilendiren meselelerde de kadını çaresiz bırakamamış şiddet anlamına gelebilecek maddi bir sıkıntıya mahal vermemiştir. Huzurlu bir aile yuvasını tesis ve temin için taraflara düşen görevleri ve hakları açık bir şekilde ortaya koymuştur. Âyet ve hadîsler ışığında İslâm hukukunun kadına çalışma ve nafaka sorumluluğu yüklediği halde kadınların farklı gerekçelerle iş hayatına atılmaları aile içerisinde şiddete maruz kalma nedenleri arasında görülmektedir. Burada ev ekonomisine ve eşine destek için çalışması gereken kadının şiddet görüyor olması ayrı değerlendirilmelidir. Çünkü böyle bir durumda kocanın hanımına meşrû bir şekilde çalışması için rıza gösteriyor olması gerekir. İslâm âlimleri de kadının eşinden izinsiz evden ayrılması uygun görülmemiştir. Öyle ki genel olarak mezheplerin ortak görüşüne göre, herhangi bir meşrû gerekçesi olmaksızın evden ayrılan kadın evden ayrı kaldığı süre boyunca nafaka hakkını kaybeder.¹⁷² Kocasının izni ile kadının çalışıp hem ev ekonomisine hem de kendisine destek oluyor olması erkek tarafından şiddetle değil takdirle karşılanmalıdır. Ancak

¹⁶⁸ Nûr 27/32.

¹⁶⁹ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-meżâhibi’l-erba’a*, C. 6, 2817; Döndüren, *Delilleri İle Aile İlmihali*, s. 240.

¹⁷⁰ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nafakât”, 9.

¹⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, C. 5, s. 293; Orhan Çeker, *Nafaka Kanunu*, (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), s. 48.

¹⁷² Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-meżâhibi’l-erba’a*, C. 5, 2799; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 6; Ebû Muhammed Muvaffukiddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kutubi, 1987), C. 8, s. 237.

kadının ve ailesinin zarar görebileceğini öngördüğü durumlarda kocanın eşini çalışmaktan engelleme gibi bir hakkı vardır.¹⁷³

1.2.3. Erkeğin Mâli Yükümlülüklerinin Aile İçi Şiddete Etkileri

Bireysel veya toplumsal şiddet olaylarının yaşanmasında ya da artmasında sadece bir etkenden söz etmek mümkün değildir. Doğrudan veya dolaylı yolla birbirini tetikleyerek şiddet olaylarının yaşanmasına neden olay faktörleri bireysel ya da toplumsal etmenler şeklinde değerlendirdiğimizde şiddetin nedeni olarak şu hususları zikretmek mümkündür. Bunlar; kişinin kendisinden kaynaklanan bireysel ve psikolojik faktörlerin yanında toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim durumu, toplumun kadın ve erkeğe bakışı, toplumun şiddet olaylarına yaklaşımı, toplumun din algısı, kendi örf ve âdetlerine olan bağlılığı, yasaların eksik yönleri, basın organları ve teknolojinin rolü, yaşanan göçler, savaşlar gibi etkenlerdir.¹⁷⁴ Yukarıda sayılan nedenler hem toplumsal hem de aile içi şiddetin nedenleri arasında değerlendirilir.

İslâm esas itibariyle aile fertlerinin ekonomik sorumluluğunu erkeğe yüklemiştir. Ailede bulunan eş, çocuk ve akrabaların nafakası ve geçimi erkeğe aittir. Erkeğin bu sorumluluğu yerine getirmeme hakkı yoktur. Âyet-i kerîmeler “*Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar.*”¹⁷⁵, “*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*”¹⁷⁶ âyetleridir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’de “*Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Onlar sizin yönetiminize verilmiştir. Allah’ın emanetiyle aldınız onları, namuslarını da Allah’ın sözüyle helal ettiniz kendinize. Marûf bir şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerindeki haklarıdır.*”¹⁷⁷ ve “*Kocanın yediği zaman karısına da yedirmesi, giydiği zaman karısına da giydirmesi, karının kocası üzerindeki haklarındandır.*”¹⁷⁸ buyurarak kadının mâli ihtiyaçlarının karşılanmasından kocanın sorumlu olduğunu belirtmiştir. Kadının para kazanma ya da farklı işlerden kendisini uzak tutarak kocasının hakkına riâyet etmesi ve onun

¹⁷³ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî ve Edilletuhû*, (Beyrut: Dâru'l Fikr, 1985), C. 7, s. 237.

¹⁷⁴ Tuğlu, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâmın Şiddet Karşıtlığı*, s. 98; Binnaz Kıran Esen ve Yunus Akan, “Erkeklerin Şiddete Maruz Kalma ve Şiddet Uygulama Yaşantıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, Sayı:2 (2017), s. 48; ASHB, KYŞM Ulusal Eylem Planı, s. 14.

¹⁷⁵ Nisâ 4/34.

¹⁷⁶ Bakara 2/233.

¹⁷⁷ Müslim, *el-Câmi ‘u ‘ş-şahîh*, “Hac”, 147.

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Nikâh”, 42.

hizmetinde olması nafakasının kocası tarafından karşılanması hakkını doğurur.¹⁷⁹ Kadına verilen bu hakkın yanında elbette yerine getirmesi gereken bazı sorumlulukları da vardır. Bu sorumluluklardan bir tanesi de kocasının malını koruma sorumluluğudur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’e “*Kadınların en faziletlisi hangisidir? Diye sorulunca Kendisine bakıldığında sevinç duyulan, bir emir verildiğinde itaat eden, kendin hakkında ve malın hakkında çirkin bulduğun şey ile sana muhalefet etmeyendir.*”¹⁸⁰ buyurmuştur. Bir diğer hadîs-i şerîfte ise “*Kureyş kadınlarının en hayırlıları ise küçük çocuğu üzerine şefkat gösteren ve kocasına karşı da onun malını koruyup gözetken kadınlardır.*”¹⁸¹ buyurmuştur. Aile bütçesinin en iyi şekilde idare edilebilmesi için kadınların kocalarına verecekleri destek son derece önemlidir. Kadının kocasına vereceği bu destek, kocasından gücünün üstünde olan şeyleri ondan istememek ve israftan uzak bir hayat tarzını benimsemek gibi destekler olabilir. Ekonomik gücü kendi ailesinin çok üstünde olan kişiler ile kendisini ve ailesini kıyaslamadan Allah’ın kendisi ve ailesi için vermiş olduğu nimetleri göz önünde bulundurup şükür ehli olarak kocasına her daim mânevî destek olmalıdır. Kadının moda ve gösteriş rüzgârına kapılıp hesapsız harcamalar yaptığında kocasının ödenmesi zor bir borç batağına ve faize düşebileceğini ön görüp idareli bir harcama yapması evdeki huzurun devamı için son derece önemli görülmüştür.

Ekonomik nedenler aile içinde şiddetin yaşanmasında genelde ilk sıralarda yerini almaktadır. Erkeğin düzenli bir işinin olmaması ya da geliri ile ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamaması aile içerisinde yaşanan şiddet olaylarını tetiklemektedir.¹⁸²

Türkiye İstatistik Kurumu’nun yaptığı çalışmalar da bu durumu göstermektedir. 2018 yılında yapmış olduğu bir araştırmaya göre “Gelir düzeyi düşük olan ailelerdeki şiddet oranı %41,4 iken, gelir düzeyi orta olan ailelerdeki şiddetin oranı %38’dir. Aynı araştırmada gelir düzeyi yüksek olan ailelerdeki şiddet oranı ise %29,2 olarak belirtilmiştir.”¹⁸³ Bu veriler bize göstermektedir ki ailenin ekonomik geliri düştükçe geçimsizlik ve şiddetin görülme oranı artmaktadır. Ailenin ekonomik yükünü üstlenen erkeğin işini kaybetmesi ya da ailesinin ihtiyaçlarını

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 181; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, 2796; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 454.

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Zekât”, 32.

¹⁸¹ Buhârî, *Şaḥîḥ-i Buhârî*, “Enbiyâ”, 46.

¹⁸² Türkan Günay vd., “Evli Erkeklerde Eşlerine Yönelik Şiddet Ve İlişkili Etmenler”, *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, Cilt-Sayı: 10/3 (2012), s. 7.

¹⁸³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kadına Yönelik Şiddet (2008-2014).

karşılamakta zorlanması onu psikolojik olarak olumsuz etkilemekte ve bunun sonucu şiddete ve hatta cinayetlere ya da intihara kadar varabilmektedir. Şiddetin devamında artan boşanmalar ve aile terbiyesinden mahrum olarak yetişen nesiller gibi birtakım problemler de meydana gelebilmektedir.

1.2.4. Değerlendirme

Şiddet kavramı İslâm hukukunda, Türk Medeni Kanunu'nda ve Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımında benzer şekilde tanımlanmıştır. Türkiye'de yürürlükte olan 6284 sayılı ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik olarak şiddetin bazı türlerine atıf yapmaktadır. Ancak İslâm hukuku eşler arasında yaşanan gerginlikleri genel olarak geçimsizlik başlığı altında ele almaktadır. Ayrıca güncel hukuk metinlerinde aile içi şiddetin tanımı yapılırken, kadına yönelik şiddet vurgusunun yapılması şiddete uğrayan ve uğrama ihtimali olan erkek ve çocukların haklarını gölgede bıraktığı izlenimi uyandırmaktadır.

Fiziksel şiddet ve kasten öldürme neticesinde İslâm hukuku devlet eli ile suçluya kısas ve diyet cezalarını öngörürken güncel hukuk sistemi suçluları hapis cezasına çarptırdığı görülmektedir. Bu durum zaman zaman ülkemizde bazı bölgelerde katil ile maktulün yakınları arasında kan davalarına sebebiyet vermektedir.

Ailede eşler arasında yaşanan problemlerin çözümünde fiziksel müdahale İslâm hukukunda belirli şartlarla kocaya kullanılabilecek bir ruhsat olarak verilmiştir. Ancak güncel hukuk sitemlerinin birçoğunda ailenin yıkılması göze alınmış, gene de kocaya ıslah için de olsa böyle bir seçenek sunulmamıştır.

İslâm hukukunun eşler arasında karşılıklı bir hak ve görev olarak tanımladığı cinsellik hakkı güncel hukuk siteminde kadının rızasına bağlanmıştır. Ancak kadının bunu kocasına karşı bir koz olarak kullanıp kocanın hakkının elinden alınması karşısında bir yaptırım öngörülmemiştir. İslâm hukuku ise kocanın bu hakkının elinden alınması karşısında kadının Allah karşısında sorumlu olacağını ve kocasından alacağı olan nafaka hakkının düşeceğini belirterek kadını uyarmaktadır.

İslâm hukuku ile güncel hukuk sitemleri arasında farklılığı dikkat çeken bir diğer husus psikolojik şiddet olgusudur. İslâm hukuku hem toplumda hem aile içerisinde insanların birbirlerine karşı tatlı dil ve güler yüz ile muâmele etmelerini tavsiye etmiştir. Özellikle erkeklere kadınlarla iyi geçinmeleri uyarısı âyet ile sabittir.

Güncel hukuk sistemleri ise, ailede ya da toplumun herhangi bir yerinde fertlerin kişisel haklarına karşı yapılan alçaltıcı ifadelerin neticesinde mağdurda oluşan durumu psikolojik şiddet olarak nitelendirmektedir.

İslâm hukukunun tamamen kocaya yüklediği nafaka karşısında güncel hukuk sistemleri ailenin giderlerinden kadını da sorumlu tutmaktadır. Kadına sunulan bir hak gibi gösterilen kadının çalışması İslâm hukukunda belirli şartlara bağlanmıştır. Bu şartları tezimizin nafaka başlığı altında ele aldık. İslâm hukukunda kişinin sorumlu olmadığı herhangi bir şeyin kendisinden beklenmesi aslında o kişiye yapılmış bir haksızlıktır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kadınların iş hayatına sürüklenmesinin toplumdaki aile yapısına karşı olumsuz etkilerini yapılan birçok araştırma ortaya koymaktadır. Bunların bir kısmını ekonomik şiddet başlığı altında kaleme almıştık.

Aile içerisinde yaşanan ya da yaşanması muhtemel sorunların nedenleri ele alındığında evlenecek olan kişilerin nikâh ile birlikte başlayan hak ve sorumluluklarını yeteri kadar bilmedikleri dikkat çekmektedir. Gerek yaygın eğitim, gerekse örgün eğitim olsun muhtelif seviyelerde aile konusu işlenmeli ve toplumdaki aile bilinci arttırılmalıdır. Müslüman olmasa bile toplumdaki tüm vatandaşlara İslâm aile hukuku doğru kaynaklardan anlatılmalıdır. Bunun neticesinde insanların aklındaki yanlış İslâm algısı yıkılıp yerine İslâm'a karşı olumlu bir bakış açısı kazandırılması sağlanmış olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM: NİKÂH AKDİNİN EVLİLİKTE ERKEĞE YÜKLEDİĞİ MÂLİ SORUMLULUKLAR

Evliliklerde nikâh akdi ile kadın ve erkek açısından yerine getirilmesi gereken birtakım hukuki neticeler doğmaktadır. Bu bağlamda erkek açısından ortaya çıkan bazı mâli sorumluluklar meydana gelmektedir. Bu sorumluluklar başlıca mehir verme, nafakanın karşılanması, hidâne ve miras hakkı gibi hususlardır.

2.1. MEHİR

Mehir erkek için evlilik bağı ile başlayan ekonomik sorumluluklarının ilklerindendir. Erkeğin yerine getirmesi gereken bu sorumluluk kadın için ise bir haktır.

2.1.1. Mehrin Tanımı

Mehir kelimesi Arapça (مهر) kökünden gelen bir mastardır, çoğulu ise “muhûr” dur. Sözlükte yetenek, beceriklilik, ustalık, zekâ, kazanmak gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca “sadak”, “saduka”, “farîza”, “ecr”, “ukr”, “nıhle”, “hîbe” vb. kelimeler ile kullanılan mehir, nikâh akdi sırasında veya daha sonra verilmesi taahhüt edilen mal veya paradır.¹⁸⁴

Fıkıh ıstılahında ise mehir, kadının nikâh ile birlikte kocasından almaya hak kazandığı bedeldir.¹⁸⁵ Zira evlilikte eşlerden birisinin hakkı diğerinin sorumluluğu durumundadır. Erkeğin bu sorumluluğuna sebep olan durumlardan birisi de eşlerin birbirlerinden cinsel olarak fayda görecektir.¹⁸⁶ Bu bedel anlaşmaya göre peşin ya da vadeli olarak ödenebilir ancak şer‘an mubâh bir mal olması zorunludur.¹⁸⁷

2.1.2. Mehrin Meşruiyeti

Kur’ân-ı Kerîm’de muhtelif âyetlerde yer alan mehir meşruiyetini bu âyet-i kerîmelerden ve Peygamber (s.a.v.)’den rivâyet edilen bazı hadîs-i şerîflerden

¹⁸⁴ Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn*, C. 4, s. 170; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, C. 13, s. 184-207; Cevherî, *Tâcü’l-luğa*, C. 2, s. 821; Mecmau’l-luğati’l-Arabiyye, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, C. 1, s. 889.

¹⁸⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, C. 4, s. 23; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974). C. 1, s. 338; Mehmet Âkif Aydın, “Mehir” *TDVİA*, (Ankara: TDV Yay., 2003), C. 28, s. 389.

¹⁸⁶ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, 2165; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 117.

¹⁸⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 104; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 62; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, 2168; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 121.

almaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır: “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin.”¹⁸⁸ Âyet-i kerîmenin emrine uygun olarak bir erkek kadına mehrini güzellikle vermeli kahredercesine bir tavırla vermemeli ve kadının gururunu incitmemelidir.

Mehir ile ilgili âyetlerden ilki şu şekildedir: “...Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur...”¹⁸⁹ Diğer âyet-i kerîme ise “Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları halinde sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin.”¹⁹⁰

Mehir ile zifaf arasındaki bağı belirten âyet-i kerimede şöyle buyrulur: “Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. Eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt'a verin...”¹⁹¹ Mehir nikâhın rûknü veya şartı değildir. Ancak nikâh akdiyle birlikte akdin gereği olarak ortaya çıkan bir haktır.¹⁹² Erkek açısından zamanında ödenmemiş ise boşanma veya vefat durumunda ödenmesi gereken vâcip hükmünde bir sorumluluktur.¹⁹³ Yukarıda geçen âyet-i kerîmeye göre zifaf gerçekleşmemiş olsa bile boşanmakta bir sakınca yoktur. Ancak mehir belirlenmişse belirlenen kısmın yarısı, belirlenmemiş ise teselli babında bir hediye kadına verilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁹⁴

Boşanma durumlarında mehrin ne şekilde ve ne kadar verileceği ile ilgili âyet-i kerîme şu şekilde belirtilmiştir: “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız?”¹⁹⁵ Bu âyet-i kerîme ise herhangi bir boşanma durumunda kadına

¹⁸⁸ Nisâ 4/4.

¹⁸⁹ Nisâ 4/24.

¹⁹⁰ Nisâ 4/25.

¹⁹¹ Bakara 2/236.

¹⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 63; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî ve Edilletuhû*, C. 7, s. 254; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 98; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 5, 2165.

¹⁹³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 102; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 5, 2183; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 115.

¹⁹⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 3, s. 110; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 7, s. 254; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 5, 2182; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 134.

¹⁹⁵ Nisâ 4/20.

verilmiş olan mal veya paranın geri alınmaması gerektiğini emreder. Bu durum da mehrin kadının hakkı olduğuna delalet eder. Diğer bir âyet-i kerîmede “*Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikâh bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka...*”¹⁹⁶ buyrularak erkeğin kadından herhangi bir şekilde faydalanmadan boşaması durumunda bile mehrin yarısının verilmesi emredilmiştir. Her ne kadar zıfâf olmamış olsa da, kadının bir erkekle nikâhlanmış olması bile kadının ileride yeni bir aile hayatı kurmasında bazı problemlere sebep olabilir. Bu noktada kadının mağdur olmaması için erkeğin en azından teselli babında mehrin yarısı veya müt‘a vermesi gereklidir.

Yukarıda geçen âyet-i kerîmelere ilaveten mehrin meşruluğuna delalet eden pek çok hâdis-i şerîf bulunmaktadır. Bu konudaki rivayetlerden birisinde Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Bir kadınla evlenmek isteyen fakir bir sahâbeye demirden bir yüzük bile olsa evde araştır ve getir buyurmuştur. Erkek bunu da temin edemediğini söyleyince bildiği Kur’ân’ı kadına öğretmesi karşılığında bu kadınla evlendirmiştir.*”¹⁹⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu uygulaması ve ulemânın çıkarımları bize mehrin sadece mal cinsinden olmasının bir zorunluluk olmadığını ancak kadına fayda sağlayacak herhangi bir kazanımın kadına verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.¹⁹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kızı ile evlenen Hz. Ali (r.a.) de “*Hutamiyye zırhını mehir olarak vermiştir.*”¹⁹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine evlendiğini haber veren “*Abdurrahman b. Avf’a ne kadar mehir verdiğini sorunca 1 nevat (5 dirhem) ağırlığında altın.*”²⁰⁰ cevabını almıştır. Sahâbelerin bu uygulamaları da mehrin Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken yerleşmiş bir uygulama olduğunu göstermektedir. Ümmetin icmâsı da bu noktada gerçekleşmiştir.²⁰¹

2.1.3. Mehrin Miktarı

İslâm hukuku açısından ailede birtakım yanlış anlaşılmalara, huzursuzluğa ve şiddete sebep olmaması için mehrin miktarı ve hangi durumlarda nasıl ödeneceği ile

¹⁹⁶ Bakara 2/237.

¹⁹⁷ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nikâh”, 14.

¹⁹⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 7, s. 260; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, 2178; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 223.

¹⁹⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Nikâh”, 36.

²⁰⁰ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nikâh”, 7.

²⁰¹ Mevsılî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 102; Halil Günenç, *Büyük Şafî İlmihali*, (İstanbul: İlim Yayınları, 1984), s. 465; Aydın, “Mehir”, C. 28, s. 390.

ilgili hükümler ortaya konulmuş ve bununla ilgili birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Naslardan anlaşıldığı üzere mehir kadının nikâh akdi ile birlikte elde ettiği haklardan bir haktır.

2.1.3.1. Mehrin Alt Sınırı

Mehrin meşruluğunda ittifak eden İslâm hukukçuları mehrin alt sınırının ne kadar olması gerektiği ile ilgili hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefî ve Mâlikiler malî yükümlülük gerektiren farzların genelinde miktarın belirlenmiş olmasından hareketle mehir miktarının da belirlenmiş olması gerektiğini savunur.²⁰² Hanefîlere göre mehir, hırsızlıkta alt sınır olan 10 dirheme kıyastan hareketle belirlenmiş ve mehir 10 dirhemden az olmamalı görüşü benimsenmiştir.²⁰³ Mâlikilerde ise bu miktar 3 dirhemdir.²⁰⁴ Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise mehrin alt sınırının olmadığı görüşündedir.²⁰⁵ Bu iki mezhebin dayanağı ise “....*Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı....*”²⁰⁶ âyetidir. Âyette geçen mallarınız ifadesi herhangi bir miktara işaret etmeyip az çok tümünü kapsamaktadır.²⁰⁷ Buna ilâveten Hz. Peygamber (s.a.v.)’in fakirliğinden dolayı evlenmek istediği kadına herhangi bir şey veremeyen sahâbeye “*Demir bir yüzük olsa bile bul getir.*”²⁰⁸ şeklindeki ifadesi mehrin alt sınırının olmadığına bir delildir. Burada dikkate alınması gereken önemli nokta ise tarafların karşılıklı rızasıdır. Karşılıklı rıza ile belirlenecek her miktar mehir sayılabilir.²⁰⁹

2.1.3.2. Mehrin Üst Sınırı

Mehrin alt sınırı ile ilgili fikir ayrılığı üst sınır için geçerli değildir zira mehrin üst sınırının olmadığı görüşünde ittifak vardır.²¹⁰ Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de “*Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle*

²⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 81; İbn Rüşd Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidayetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, (Beyrut: Dâru’l-Mârif, 1982), C. 2, s. 19.

²⁰³ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i fî tertîbi’s-şerâ’i*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 1986), C. 2, s. 276; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 81; Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 115.

²⁰⁴ İbn Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, C. 2, s. 18; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 5, 2168; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 80.

²⁰⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, nşr. Rif’at Fevzî Abdülmuttalib (Mansûre: Dâru’l-Vefâ, 2001), C. 6, s. 150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 99.

²⁰⁶ Nisâ 4/24.

²⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 99.

²⁰⁸ Buhârî, “Nikâh”, 51; Müslim, “Nikâh”, 1.

²⁰⁹ Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 40.

²¹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, C. 6, s. 150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 100.

mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın.”²¹¹ âyet-i kerîmesinde geçen “yüklerle mal” ifadesi bir üst sınır belirtmemiştir. Hz. Ömer (r.a.) halifeliği zamanında erkeklere fazla yük getirip evlenmelerin önünde bir engel olmaması açısından mehre bir üst sınır koymak istemiş ancak bir kadının Nisâ Sûresi 20. Âyet-i kerîmede geçen “yüklerle mehir” ifadesini delil gösterip buna itiraz etmesi üzerine bu kararından vazgeçmiştir.²¹² Mehre her ne kadar bir üst sınır getirilmese de aşırıya kaçılmaması öngörülmüştür. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Nikâhın en bereketlisi, külfet olarak en kolay olanıdır.*” ve “*Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır.*”²¹³ buyurarak erkeğin fazla zorlanmamasını tavsiye etmiştir. Burada yaşanan bölgenin örf ve âdetleri ile birlikte erkeğin malî durumunun da göz önünde bulundurulması gereklidir. Toplumda aşırıya kaçılarak talep edilen mehir ve düğün giderleri özellikle evlenme çağındaki erkekleri evlilikten uzaklaştıran bir sebep olarak görülmektedir. Bu durum zinayı ve toplumdaki ahlâki bozulmayı beraberinde getirmektedir.

2.1.4. Mehrin Çeşitleri

Mehir, nikâh akdi sırasında veya daha sonra eşler arasında verilecek olan mal veya paranın miktarının belirlenip belirlenmemesine göre iki çeşittir. Nikâh akdi gerçekleşmeden önce miktarı belirlenen mehir çeşidine mehr-i müsemmâ, belirlenmeyen mehir çeşidine ise mehr-i misil denir.²¹⁴

2.1.4.1. Mehr-i Müsemmâ

Mehr-i müsemmâ, nikâh akdinden önce miktarı belirlenmiş mal veya kadına menfaat sağlayacak bir kazanımdır.²¹⁵ Her ne kadar mehir miktarının belirlenmemiş olması nikâhın sıhhatine zarar vermiyor olsa da nikâh akdi esnasında verilecek mehrin belirlenmesi önemlidir ve vacip hükmündedir.²¹⁶ Bir diğer görüşte ise mehr-i müsemmâyı sünnet kabilinden değerlendirenler de olmuştur.²¹⁷ Ayrıca mehrin belirlenmemiş olmasından dolayı ileride yaşanabilecek herhangi bir anlaşmazlığın önüne geçeceği düşüncesi ile mehrin müsemmâ olarak belirlenmesini müstehap

²¹¹ Nisâ 4/20.

²¹² Kurtubî, *el-Câmi ‘li-aḥkâmî l-Ḳur’ân*, C. 5, s. 101.

²¹³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Nikâh”, 31.

²¹⁴ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u’s-şanâ’i*, C. 2, s. 274; Zuhaylî, *el-Fıkhü l-İslâmî*, C. 7, s. 265; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale l-meżâhibi l-erba’a*, C. 5, 2182.

²¹⁵ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10.

²¹⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 102; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale l-meżâhibi l-erba’a*, C. 5, 2182; Günenç, *Büyük Şafîî İlmihali*, s. 534;

²¹⁷ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 116.

olarak değerlendirenler olmuştur.²¹⁸ Âyet-i kerîmede bu durum hakkında “*Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.*”²¹⁹ buyrulur. Mehrin nikâhtan önce ya da nikâh esnasında belirlenmiş olması zifaktan önce oluşabilecek ayrılık durumunda herhangi bir anlaşmazlığa düşülmemesi içinde önemli görülmüştür.

Miktarı belirlenmiş olan mehir, ödemenin yapılacağı zaman bakımından mu’accel yani peşin ödenen mehir ya da müeccel yani ileri bir tarihte ödenecek mehir olarak iki kısma ayrılır.²²⁰ Miktarı belirlenmiş olan mehrin peşin ya da vadeli bir şekilde ödenmesi caiz görülmüştür.²²¹

2.1.4.1.1. Mehr-i Mu’accel (Peşin Ödenen Mehr)

Mehr-i mu’accel, nikâh akdi esnasında kadına ödenmesi üzerine anlaşılmış ve miktarı belirlenmiş mehirdir.²²² Mehrin miktarı ve peşin ödenmesi hususunda tarafların anlaşmış olmasına rağmen belirlenen miktar kadına zifaktan önce ödenmez ise kadın cinsî münasebetten geri durabilir.²²³ Zifaktan önce ayrılma durumunda ise mehri müsemmâ şeklinde anlaşılmış olan mehrin yarısı kadına ödenmelidir.²²⁴ Verilecek olan mehrin miktarı hakkında anlaşmaya varılmış olup ödeme şekli ile ilgili bir ihtilaf olursa örf'e bakılır. Zira örfün dışında bir şart üzerinde anlaşmaya varılmamış ise Hz. Ali (r.a.)’ın Hz. Fâtıma (r.a.)’ya mehrini Medine örfüne uygun bir biçimde vermiş olmasından hareketle örf'e uygun şartlar kabul edilmiş gibi hüküm verilir.²²⁵ Mehrin kadının hakkı olduğu düşünüldüğünde erkeğin de imkânı varsa tamamını yoksa da en azından yarısını kadına vermesi kadının kendini güvende hissetmesi ve aralarındaki sevgi ve muhabbetin zedelenmemesi açısından önemlidir.

²¹⁸ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u ‘ş-şanâ’i*, C. 3, s. 484; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 7, s. 258.

²¹⁹ Bakara 2/237.

²²⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 7, s. 277; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 118; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 225.

²²¹ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale ‘l-mezâhibi ‘l-erba ‘a*, C. 5, 2239; Serahsî, *Mabsût*, C. 5, s. 62.

²²² Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 225.

²²³ İbn Âbidîn, *Reddû ‘l-muhtâr*, C. 3, s. 101; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 7, s. 278; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 80; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, eş-Şirbînî el-Hatîb el-Kâhîrî. *Muğni ‘l-muhtâc ilâ ma ‘rifeti me ‘ânî elfâzi ‘l-MinhâC*. (Beyrut: Dâru’l-Mârif, 1997). C. 3, s. 294; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale ‘l-mezâhibi ‘l-erba ‘a*, C. 5, 2243.

²²⁴ İbn Âbidîn, *Reddû ‘l-muhtâr*, C. 3, s. 110; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale ‘l-mezâhibi ‘l-erba ‘a*, C. 5, 2182.

²²⁵ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale ‘l-mezâhibi ‘l-erba ‘a*, C. 5, 2271; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 225.

2.1.4.1.2. Mehr-i Mueccel (Vadeli Ödenen Mehir)

Mehr-i müeccel, miktarı belirlenmiş olan ama ödemesi ertelenmiş olan mehirdir.²²⁶ Mehrin ödemesinin ertelenmesi erkek için oldukça önemlidir. Özellikle günümüzde masrafları ağır olan düğün giderlerine ilaveten mehrin de peşin ödenmesi erkeği ekonomik olarak zorlayabilir. Hem erkeğe kolaylık hem de kadının gönlünü rahatlatmak adına mehrin tamamı yerine belirli kısmı peşin ödenip kalan kısmı ileriki bir tarihte ödemek üzere borç tehir edilebilir.²²⁷ Eğer ödenecek tarih belirtilmişse günü geldiğinde ödemenin yapılması gerekir. Lakin zaman belirtilmemiş ise ölüm veya boşanma durumunda borcun zamanı gelmiş kabul edilip ödeme yapılmalıdır.²²⁸ Boşanmanın hangi tür boşanma olduğu önemli değildir. Ancak ric'i talâk ile yapılan boşanmada borç iddet süresinin sonunda vadesi gelmiş gibi kabul edilir.²²⁹

2.1.4.2. Mehr-i Misil

Mehr-i misil, nikâh akdi esnasında miktarı belirlenmemiş ya da şer'an geçersiz bir mehrin belirlenmiş olması halinde kadının sabit olan hakkıdır. Bu durumda kadına kendi emsali bir kimsenin mehri miktarınca mehir belirlenir ve buna mehr-i misil denir.²³⁰ Nikâh akdi esnasında mehrin neden belirlenmediğine bakılmaksızın kadının hakkının verilmesi gerekir. Kazanılmış bir hak olarak mehrin zaman aşımından dolayı zayi olması düşünülemez. Çünkü mehir nikâh akdinin kadına kazandırdığı malî bir haktır.²³¹ Bu hakkın nikâhtan sonra verilmesi durumunda mehri emsal olarak ele alınacak kişi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazı âlimler emsal olacak kişinin baba tarafından bir akraba olmasına öncelik verilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.²³² Ancak emsal alınacak kişinin baba tarafından değil anne tarafından birisi de olabileceği görüşü de savunulmuştur.²³³ Anne veya baba tarafından emsal bir kimsenin bulunamaması durumunda ise hariçten bir

²²⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 7, s. 277; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10.

²²⁷ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 5, s. 2239; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10.

²²⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, C. 3, s. 515; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10; Hayreddin Karaman vd., *İlmihal*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), C. 2, s. 219.

²²⁹ Elhac Mehmet Zihni, *Nimeti İslâm Mufasssal İlmihal*, (İstanbul: Salah Bilici Yayınları, 1976), s. 641.

²³⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 108; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 5, s. 2209; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 119.

²³¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 226.

²³² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 108; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 4, s. 285; Serahsî, *Mebûsûl*, C. 5, s. 64; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 7, s. 266-267.

²³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 150-151;

kimsenin mehrinin emsal olarak değerlendirilebilmesi mümkün görülmüştür.²³⁴ Burada mehr-i misil belirlenirken baz alınacak kişi eğitim, ahlâk, yaş ve güzellik gibi kriterler ile kendisine eşit ya da yakın bir kimse olmalıdır.²³⁵ Kadın için ölçüt sayılabilecek herhangi bir kimse bulunamaz ise âdil olduğu bilinen birkaç kişinin şahitliği ile mehir belirlenebilir.²³⁶

Mehr-i misil kadının kazanılmış hakkını korumak için konulmuş bir kolaylıktır. Lakin buna güvenip nikâh akdi esnasında mehrin belirlenmesinden geri durmamak ve mehri belirleyerek yuva kurmak eşler açısından daha uygun olacaktır. Zira ileride geriye dönük maddi bir meseleden dolayı eşlerin karşı karşıya gelmeleri aralarında bir soğukluğa ve şiddete sebep olabilir.

2.1.5. Mehir Olarak Verilebilecek Mallar

Eşler arasında anlaşmazlıklara, haksızlığa ve şiddete neden olmaması için mehir olarak verilecek mallar da tespit edilmiştir. Mehir olarak verilecek malların mahiyeti ile ilgili farklı görüşler savunulmuştur. Mehrin mal cinsinden olması gerektiğini savunanların delilleri şu şekildedir: Âyet-i kerîmede “İffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı.”²³⁷, “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.”²³⁸ buyrularak mehir olarak verilmesi gereken kazanımın bir mal olması gerekliliği savunulur. Zira âyette geçen “mehr in yarısı” ifadesinden mehrin bölünebilen bir mal olduğu görülmektedir.²³⁹ Buradan hareketle İslâmi ölçülerde kullanılması ya da alınıp satılmasında sakınca olmayan altın, gümüş gibi ziynet eşyalarının yanında menkul (taşınabilir mal) veya gayrimenkul (taşınmaz mal) mallar ve bunlardan yararlanma hakkı mehir kapsamında değerlendirilebilir.²⁴⁰

Alınıp satılması ve kullanılması dinen haram olan domuz eti, içki vb. ürünler ile meçhul olup elde etme imkânı belirsiz olan malların mehir olarak belirlenmesi ile

²³⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 108; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 7, s. 267; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 150-151; Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017), s. 40.

²³⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 108; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 64; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10: 151 Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 119.

²³⁶ Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 119; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 227.

²³⁷ Nisâ 4/24.

²³⁸ Bakara 2/237.

²³⁹ Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-şanâ'î*, C. 2, s. 277; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 10, s. 99.

²⁴⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 7, s. 260; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 223.

kıyılan nikâh sahih olmakla birlikte mehir geçersiz sayılır ve kadın mihr-i misil almaya hak kazanır.²⁴¹

Mehrin mal cinsinden olmayıp kadına herhangi bir hizmetin mehir yerine verilip verilmeyeceği konusundaki görüşe gelince, mal harici bir hizmetin mehir olabileceğine delil olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’e evleneceği kadına mehir olarak verebilecek herhangi bir malı olmadığını söyleyen kişiye “*Kur’ân’dan okumayı bildiğin bir yer var mı?*” diye sordu. Adam, *falan sûreleri biliyorum diyerek bildiği yerleri saydı. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Bildiğin Kur’ân’a karşılık onu sana nikâhladım.”*²⁴² diye buyurduğu hadîs-i şerîf gösterilir. Tarlasının ekilmesi, hayvanlarının otlatılması vb. gibi kadının yapmakta zorlanacağı ev dışındaki işlerini üstlenmenin yanında kocaya ait olan bir vasıtanın kullanım hakkı veya Kur’ân-ı Kerîm öğretmek gibi kadına fayda sağlayan tüm menfaatler mehir olabilir.²⁴³

Her ne kadar mehrin mal cinsinden olmayan hizmetlerle de karşılanabileceği görüşü var olsa da kadınların maddi ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilmeleri için kendilerine ait belli bir mal varlığının olması onların daha rahat olmalarına ve kendilerine olan güvenlerinin artmasına olumlu bir katkı saylayacaktır. Bunun için mehrin mal cinsinden olması kadının menfaatinedir. Ayrıca kadının diğer hizmetlerinin görülmesi, eğer bilmiyorsa Kur’ân-ı Kerîm öğrenmesi için gerekli desteğin verilmesi sadece mehir olarak ileri sürülmemelidir. Bu hizmetlerin yapılması eşler arasında olması gereken desteğin bir gerekliliği olarak düşünülmelidir.

2.1.6. Türk Medeni Kanunu’nda Mehir

Türk Medeni Kanunu’na göre evlenmelerinde sakınca görülmeyen erkek ve kadının müracaatları halinde nikâhları kıyılıp kanunen aile kurmaları onaylanmış olur. Bu iş ve işlemler Türk Medeni Kanunu’nun 142. maddesinde şu şekilde belirlenmiştir: “Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.”²⁴⁴ Mehir İslâm’ın kadınlara tanıdığı mâli bir haktır. Bu

²⁴¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 3, s. 104; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 7, s. 259; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 122.

²⁴² Buhârî, *Şahîh-i Buḥârî*, “Nikâh”, 51.

²⁴³ Şâfiî, *el-Ümm*, C. 6, s. 151; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 123.

²⁴⁴ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.142, (2001).

yönüyle diğer sistemlerden farklıdır. Zira kanunda görüldüğü üzere güncel hukukun uygulamasında mehir belirleme gibi bir durum söz konusu değildir.

Konunun dinî boyutu Türk Medeni Kanunu'nun 143. Maddesi'nde şu şekilde belirtilir. "Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması için dinî törenin yapılması zorunlu değildir."²⁴⁵ Bu ifade ile dinî bir nikâh merasiminin tek başına hukuken geçerli olmadığına işaret edilmektedir. Ancak buna rağmen TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan aile yapısı araştırmasına göre araştırmaya katılanların %1,8'i sadece resmi nikâh ile , %1,1'i sadece dinî nikâh ile %97,1'i ise hem resmi hem dinî nikâh ile evlendiklerini belirtmişlerdir.²⁴⁶ Bu sonuçlar ise toplumda dinî nikâh ile evlenmenin önemsendiğini göstermektedir. Aynı zamanda mehir konusu ülkemizde dinî nikâh esnasında gündeme gelen bir konudur.²⁴⁷ Türk Medeni Kanunu'na göre nikâh kıyma yetkisinin belirlendiği 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22. maddesinde yer alan evlendirme yetkisine sahip kişi veya kurumlara 19.10.2017 tarihli ve 7039 sayılı kanunun 6. maddesiyle, il ve ilçe müftülükleri ibaresi eklenmiş ve müftülüklerde de nikâh kıyılabilmesinin kanunen önü açılmıştır.²⁴⁸ Kıyılacak olan nikâhların hem resmi hem de dinî hüviyete sahip olacak şekilde ve tek seferde kıyılabilmesi mehrin belirlenmesi ve bağlayıcılığı açısından önemlidir.

Özellikle boşanma sürecinde eşler arasında mehir alacağı çözüm bekleyen problemlerden bir tanesidir. Türk yargı sisteminde bu tür bir davaya konu olan mehir borcu Türk Borç Kanunu'nun 288-1. maddesi ile değerlendirilir.²⁴⁹ Bu madde şu şekildedir: "Bir taşınmazın veya taşınmaz üzerindeki aynı bir hakkın bağışlanması sözü vermenin geçerliliği, ancak resmî şekilde yapılmış olmasına bağlıdır."²⁵⁰ Ancak

²⁴⁵ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.143, (2001).

²⁴⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Aile Yapısı Araştırması (2016).

²⁴⁷ Seda İrem Çakırca, "Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 9/121 (Ekim 2014), s. 100; Saliha Okur Gümrükçüoğlu, "İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 17-4 (2013), s. 223.

²⁴⁸ "Nüfus Hizmetleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (7039 S. K.), md.6, (2017).

²⁴⁹ Ayşe Nur Kılınç ve Ahmet Kılınç, "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden değerlendirilmesi Gerekliliği", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 10-1 (2019), s. 111.

²⁵⁰ "Türk Borçlar Kanunu" (6098 S. K.), md.288, (2011).

aynı kanunun 296. maddesi kocaya vermiş olduğu bu bağışlama sözünden geri dönme ve gereğini yerine getirmekten kaçınma hakkı tanımaktadır.²⁵¹

Kadına Allah tarafından verilmiş olan ve kadının menfaatine olan mehir hakkının, Türk Medeni Kanunu'nda yeteri kadar yer almamış olması dikkat çeken bir detaydır. Mehrin bağlayıcı bir şekilde hukuk sisteminde yer alması, gerekli durumlarda yaptırım uygulanması kadının hakkının gözetilmesinde ve ekonomik şartlarının iyileşmesinde son derece büyük bir önem arz etmektedir.

2.1.7. Mehrin Aile İçi Şiddet İle İlişkisi

Allah'ın insanların istifadesine sunduğu her imkân ve nimet gereği gibi kullanıldığında insanlar için huzura vesile olur. Mehrin kadına bir hak olarak verilmesi kadının ekonomik özgürlüğün maddi ve manevi huzurunu yaşamasına ve boşanma durumunda kimseye muhtaç olmadan hayatını bir müddet bile olsa idame ettirmesine katkı sağlayacaktır.²⁵² Kadın için bu kadar önemli olan bir hakkın gereğince yerine getirilmemesi beraberinde birtakım problemleri doğuracaktır. Kadınlara verilmesi gereken mehrin İslâm hukukunda son derece önemsendiği gerçeğine rağmen bugünkü toplumda gerekli önemi görmediği hatta muhafazakâr kişiler arasında bile göstermelik bir durumda olduğu görülmektedir.²⁵³ Mehrin önemsenmeyip kadınlara haklarının verilmemesi bir hak kaybı ve gasp olarak ekonomik şiddete dönüşmektedir. Kadın bu hakkını almak istediği zaman erkeğin fiziksel şiddetine maruz kalabilmektedir.

Kendisini ekonomik olarak yetersiz ya da güvende hissedemeyen kadın çareyi iş hayatına girmekte aramakta ve aile ortamından uzak kalmaktadır. Kadınların ülkemizde çalışma hayatına katılımlarını gösteren işgücü katılım oranları incelendiğinde ortaya çıkan rakamlar şu şekildedir: 2004 yılında kadınların işgücüne katılım oranları %23,3 iken 2013 yılına gelindiğinde %30,8'e yükselmektedir.²⁵⁴ TÜİK tarafından 2019 yılında yapılan cinsiyete ve eğitim durumuna göre işgücü durumu rakamlarında kadınların iş gücüne katılım oranları %34,4 olarak saptanmıştır.²⁵⁵

²⁵¹ "Türk Borçlar Kanunu" (6098 S. K.), md.296, (2011).

²⁵² H. İbrahim Acar, "Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı:17 (2011), s. 370.

²⁵³ Acar, "Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" s. 368; Gümrükçüoğlu, "İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme" s. 223.

²⁵⁴ ASPB, KSGM, *Türkiye'de Kadın İşgücü Profili İstatistiklerinin Analizi*, s. 22

²⁵⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İşgücü İstatistikleri* (2019).

Kadının çalışması ile ilgili İslâm dininin ortaya koyduğu hükümler ve sınırları tezimizin nafaka bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Burada temas edilmesi gereken durum kadınların çalışma hayatında yer almalarının aile hayatları açısından değerlendirilmesidir. Yapılan bazı araştırma sonuçlarına göre kadınların iş gücüne katılım oranlarındaki artış boşanma oranlarının yükselmesine etki eden unsurlardan birisi olarak tezahür etmektedir.²⁵⁶

2.2. NAFKA

Evlilik akdinin erkeğe yüklediği en önemli mâli yükümlülük nafakadır. Aile içi şiddeti ve huzursuzlukları tetikleyen konuların başında da nafaka meselesi gelmektedir.

2.2.1. Nafakanın Tanımı

Aslı itibarı ile Arapça bir kelime olan “nafaka” “n-f-k” kökünden meydana gelen “İnfak” mastarından türetilmiş bir isimdir. Nafaka, harcama yapmak, eksilmek, sarf etmek ve kişinin ailesi için yaptığı harcamalar gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁷ Fıkıh ıstılahında ise kişinin kendisi ve aile bireylerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan yeme, içme ve barınma gibi zorunlu olan ihtiyaçları için yapılan tüm harcamalardır.²⁵⁸ İslâm hukukunda nafaka genel olarak evlilik, hısımlık ve mülkiyet olmak üzere üç sebebe dayandırılır. Bunlardan evlilik ve hısımlık aile ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵⁹ Çocuk nafakası bahsini evlilik nafakasının kapsamında değerlendirmek mümkündür. Çocuk nafakası hidâne başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Evlilik nafakası meşrû bir nikâh akdi ile kadına bir hak, kocaya ise bir sorumluluk olarak yüklenen ekonomik görevlerden bir diğeridir. Kadının, kocasının evine yerleşip aile hayatının yaşanmaya başlaması ile bu hak ve sorumluluk eşler

²⁵⁶ Gülbahar Üçler ve Okyat Kızılkaya, “Kadın İstihdamının Boşanma ve Doğurganlık Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bölgesel Panel Veri Analizi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 2/2 (Haziran 2014), s. 33.

²⁵⁷ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 4, s. 252; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 5, s. 357; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 4, s. 1560; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasîl*, C. 1, s. 942.

²⁵⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 3, s. 571; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2781; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 444; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 345; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 511; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 17; Erbay, “Nafaka Maddesi”, C. 32, s. 282; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C. 1, s. 286.

²⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 298; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 5, s. 278; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, C. 4, s. 15; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2781; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 446; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 188.

açısından bağlayıcı bir hüküm olarak değerlendirilir.²⁶⁰ Kadının hakkı olan nafaka kocanın ölümü ile doğrudan son bulurken, evliliğin boşanma ile sonlanması halinde iddet süresinin sonuna kadar devam etmektedir.²⁶¹

Hısımlık nafakası kapsamında fakir ve ihtiyaç sahibi anne ve babanın nafakası ve ihtiyaçlarının karşılanmasından evlatları sorumlu tutulmuştur.²⁶² Ayrıca bir erkek ihtiyaç sahibi olan kız kardeşleri ve yakın akrabalarında da sorumlu görülmüştür.²⁶³ İslâm hukukunda nafaka eş nafakası, çocuk nafakası ve hısımlık nafakası başlıkları altında ele alınmaktadır.

Tük Dil Kurumu nafakanın tanımını “geçinmek için gerekli olan şeylerin tümü”²⁶⁴ şeklinde yapmıştır. Güncel hukukta ise nafakanın terim manası zorunlu durumlarda kanunun belirttiği kişilerin yapması gereken yardım şeklinde tarif edilmektedir.²⁶⁵ Yapılan tariflere baktığımızda nafakayı, kişinin kendisi ve mesuliyeti altında bulunanların hayatlarını devam ettirebilmesi için gerekli olan her şeyin temin edilmesi şeklinde tarif etmek mümkündür.

2.2.2. Nafakanın Meşruiyeti

Nafakanın meşruiyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Nafaka ile ilgili âyet-i kerîmelerde Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “...Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir...”²⁶⁶ kocayı kadının nafakasından mesul tutan bu âyet-i kerîme aynı zamanda kadın tarafından aşırı bir talep olmaması adına örfe uygun ifadesi ile nafakayı sınırlandırılmıştır.²⁶⁷ Nafakanın miktarına atıf yapılan âyet-i kerîmeler ise şu şekildedir. “... Eli geniş olan, kendi gücü nisbetinde, eli dar olan da kendi kaderince güzel bir şekilde faydalandırmalı(herkes gücü ölçüsünde bir şey vermeli)dir...”²⁶⁸ “Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızık dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak

²⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 293; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2783; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 454; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 239.

²⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 6; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2806; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 242; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 188.

²⁶² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 11; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2826; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 194.

²⁶³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 11; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 298; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2828.

²⁶⁴ Akalın vd., *TDK Türkçe Sözlük*, s. 1450.

²⁶⁵ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2005), s. 895.

²⁶⁶ Bakara 2/233.

²⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 157; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, C. 1, s. 241.

²⁶⁸ Bakara 2/236.

kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”²⁶⁹ Kocanın maddi gücü oranında yapacağı harcamaları güzel bir hal ile yapması insanî ve İslâmî bir görevdir.²⁷⁰

Nafaka sorumluluğu ve yöneticilik arasında doğal bir bağ olduğu görüşüne delil olarak gösterilen âyet-i kerîme ise şu şekildedir: “*Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar ...*”²⁷¹ bu âyet-i kerîme erkeklerin yönetici olarak kabul edilmelerinde bir etken olarak malları ile harcama yapmalarını esas almaktadır.²⁷² Nafakanın kocaya ait olduğu bir diğer âyet-i kerîmede de şu şekilde ifade edilmektedir: “*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın...*”²⁷³ Âyet-i kerîme kadının aşırıya kaçmaması kocanın da yeterli miktarı karşılamaya gayret etmesi ve aralarında istişare ile bu süreci sürdürmeleri gerektiğine işaret etmektedir.²⁷⁴

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in hadîs-i şerîfleri her alanda olduğu gibi bize nafaka ile ilgili konularda da yol göstermesi bakımından son derece önemlidir. Nafakanın sünnetteki delilleri şu şekildedir: “*Müslüman kişi, ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur.*”²⁷⁵ Hadîs-i şerîf aile bireylerinin ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan çalışmaların ibâdet mahiyeti taşıdığına vurgu yapmaktadır. Bir diğer hadîs-i şerîfte şu şekildedir: “*Onların (kadınların) sizin üzerinizdeki hakları, giyimlerini ve yiyeceklerini iyi bir şekilde sağlamanızdır.*”²⁷⁶ Hind hadîs-i diye bilinen hadîs-i şerîfte nafakanın kocaya ait olduğunu Hiz. Peygamber (s.a.v.) şu şekilde açıklamıştır: Bir gün Ebu Süfyan’ın eşi Hind Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelip: Eşi Ebu Süfyan’ın cimri bir adam olduğundan bahsedip, çocuklarının ve kendisinin nafakasını yeterince sağlamadığından şikâyet etmesi üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v.) kadına şu cevabı vermiştir: “*Kocanın malından aşırıya kaçmadan kendin ve çocukların için yetecek kadar olanı mârûf*

²⁶⁹ Talâk 65/7.

²⁷⁰ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 1, s. 246.

²⁷¹ Nisâ 4/34.

²⁷² Yazır, *Hak Dini Kur’ân-ı Kerîm Dili*, C. 2, s. 517.

²⁷³ Talâk 65/6.

²⁷⁴ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 8, s. 3759.

²⁷⁵ Müslim, *el-Câmi ‘u ş-şahîh*, “Zekât”, 14.

²⁷⁶ Müslim, *el-Câmi ‘u ş-şahîh*, “Hac”, 19.

ölçüde al.”²⁷⁷ Kadının ve çocukların nafakasından kocanın mesul olduğuna dair Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu uygulaması delil niteliğinde bir uygulamadır.²⁷⁸

Hadîs-i şerîfler evlilikte kadının ve çocuklarının nafakalarının yeterli ölçüde temin edilmesi görevinin evin reisi olan erkeğe ait olduğunu belirtmektedir. Bir erkeğin yuvasını kurmadan önce nafaka görevinin kendisine ait olduğunu bilmesi ve buna hazırlıklı ve razı olmuş bir şekilde evlenmesi ve hayatını devam ettirmesi aile saadetinin devamı açısından son derece önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “*Ey genç topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan korumak ve iffeti muhafaza etmek için en iyi yoldur...*”²⁷⁹ hadîs-i şerîfi bunu ifade etmektedir.

Kocanın nafaka sorumluluğu ile ilgili cumhur ulemânın ittifak ettiği görüş şu şekildedir: Kocanın fakir veya hasta olması nafaka sorumluluğunu düşürmeyeceği gibi kadının zengin olması da nafaka hakkına engel teşkil etmez.²⁸⁰ Bu konuda farklı bir düşünceye sahip olan Zâhirî hukukçu İbn Hazm’a (ö. 456/1064) göre ise, normal şartlarda koca kadının nafakasından sorumludur, ancak koca fakir kadın zengin ise kocanın nafakasını karşılamak kadının görevidir.²⁸¹

Aile saadetinin devamına bir katkı olması için kocanın, eşi ve çocukları adına yaptığı nafaka harcamalarında israf, gösteriş ve aşırıya kaçma gibi tutum ve davranışlardan uzak durması, bulundukları çevrenin orta seviyesinde bir çizgi izlemeleri tavsiye edilmektedir.

2.2.3. Nafakanın Miktarı

Nafaka kocaya ait bir yükümlülük kadına da bir hak olarak verilmişse de kadına sınırsız istekte bulunma hakkı vermemiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de “*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*”²⁸² âyeti kadın ve erkeğin yaşadıkları coğrafyadaki örfü baz alarak nafakaya bir çerçeve çizmiştir. Bir diğer âyet-i kerîmede ise “*Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı*

²⁷⁷ Buhârî, *Şaḥîḥ-i Buhârî*, “Nafakât”, 9.

²⁷⁸ Mevsilî, *el-İḥtiyâr*, C. 4, s. 11; Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-şanâ’i*, C. 5, s. 512; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2783.

²⁷⁹ Buhârî, *Şaḥîḥ-i Buhârî*, “Nikâh”, 3; Müslim, *el-Câmi’u’ş-şaḥîḥ*, “Nikâh”, 1.

²⁸⁰ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muḥtâr*, C. 3, s. 373; Mevsilî, *el-İḥtiyâr*, C. 4, s. 7; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 230; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2817; Bilmen, *Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 448; Günenç, *Büyük Şafî İlmihali*, s. 465; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 2, s. 101; Erbay, “Nafaka Maddesi”, C. 32, s. 282.

²⁸¹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muḥallâ bi’l-âsâr fi şerḥi’l-Mucellâ bi’l-iḥtişâr*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: İdâretü’t-tibâati’l-münire, 1352), C. 10, s. 19.

²⁸² Bakara 2/233.

dar olan da, Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”²⁸³ buyrularak mükellefin maddi gücüne vurgu yapılmıştır ki zengin olan koca ile fakir bir kocanın eşit tutulmaması gerektiğine işaret edilmektedir. Allah'ın zengin ve fakirden herkesin kendi gücüne göre bir harcama yapmasını emretmesi adaletinin bir tezahürüdür. Çünkü Allah'ın insanlara gücünün üstünde bir şey yüklemesi düşünülemez.

2.2.4. Nafakanın Kapsamı

İslâm hukukunda temel gıda ürünleri, giyim eşyası ve barınma ihtiyacının karşılanması için yapılan harcamalar nafakanın kapsamına dâhildir ve bu görüşte fikir birliği vardır.²⁸⁴ Bunlara ilave olarak kadının ihtiyaç duyabileceği bazı harcamalarının da olabileceği düşünülerek nafaka giderlerine bazı ilavelerin yapılması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Aydınlatma yağı, temizlik için kullanılan eşya ve aletler, hizmetçi ücreti, tedavi ve bakım masrafları, kadının ölümü halinde teçhiz ve tekfin masrafları vb. ürün ve hizmetlerin bedeli nafakaya dâhil edilebilecek giderlere birkaç örnektir.²⁸⁵ Genel manada evlilik nafakasını nikâhlı bir kadının hayatını devam ettirebilmesi için gerekli tüm ihtiyaçları olarak değerlendirmek mümkündür.

Evlilik devam etmekte iken kocanın hanımına karşı sorumlu olduğu nafakanın kapsamı; temel gıda, giyim, mesken temini, ev eşyası, temizlik giderleri, sağlık giderleri, teçhiz ve tekfin masrafları gibi giderlerdir.

Nafakanın miktarı ile ilgili âyet-i kerîmede “Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.”²⁸⁶ buyrulurken Rasulullah (s.a.v.)’in Hind’e; “Örfe göre sana ve çocuğuna yetecek miktarda al.”²⁸⁷ hadîsi ile Vedâ hutbesindeki “Mâruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır.”²⁸⁸ hadîs-i şerîfleri nafakanın ölçülü olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle gıda ihtiyacı karşılanırken kocanın ekonomik

²⁸³ Talâk 65/7.

²⁸⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 181; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 230; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2782; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 448; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 239.

²⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 181; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 10, s. 78; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 230; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2783.

²⁸⁶ Bakara, 2/233.

²⁸⁷ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Nafakât”, 9.

²⁸⁸ Müslim, *el-Câmi 'u's-şahîh*, “Hac”, 19.

durumu göz önünde bulundurularak israftan ve cimrilikten uzak orta yol ve yaşanılan sosyal çevreye uygun bir halin benimsenmesi gerekir.²⁸⁹ Nafakanın miktarı ile ilgili mezheplerin görüşleri de şu şekildedir: Hanefîlere ve Şafîîlere göre nafakaya bir miktar sınırı konulmayıp, kocanın ekonomik durumuna göre nafaka tayin edilir.²⁹⁰ Mâlikîlerin ve Hanbelîlerin görüşüne göre ise nafakanın miktarı belirlenirken kocanın mâlî durumunun yanında kadının konumu ve yaşanılan bölgenin örf ve âdetlerini dikkate almak gerekli görülmüştür.²⁹¹

Temel gıda maddesinin cinsinin belirlenmesi hususunda da mezhepler arasında farklı görüşler vardır. Hanefîler ve Malikîlere göre nafakanın cinsinde kadının menfaatine bakılır. Nafakayı para olarak almak kadının yararına ise para ile değil ise gıda maddesi cinsinde takdir edilebilir.²⁹² Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre nafakanın gıda maddelerinden belirlenmesi gerekir.²⁹³

Gıda nafakası, ister para olarak isterse gıda maddesi olarak verilsin kocanın kazancını elde ettiği zaman esas alınarak kadına ulaştırılır. Koca gelirini günlük, haftalık, aylık veya yıllık nasıl elde ediyorsa kadına da nafakası kocanın gelir zamanına uygun teslim edilmesi uygun görülmüştür.²⁹⁴

Nafaka kapsamında kadının hem dış etkilere korunması hem de tesettürüne riâyet edebilmesi için giyim ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. “*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*”²⁹⁵ âyetinde ve “*Mâruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır.*”²⁹⁶ hadîs-i şerîfinde belirtildiği üzere kadının giyim eşyalarının karşılanması kocanın görevidir.²⁹⁷

Yaşanılan bölgenin iklimini ve örfünü dikkate alarak kadına bir takım kışlık, birtakım yazlık olmak üzere iki takım elbise temin etmek kocanın görevidir. Şayet iklimi her mevsim aynı olan bölgede ikamet ediliyor ise kadının senede iki takım

²⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 181; Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988), s. 197; Hasan Güleç, *İslâm Hukukunda Nafaka*, (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996), s. 49.

²⁹⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 4; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 182; Şâfiî, *el-Ümm*, C. 5, s. 89; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2794; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 452.

²⁹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, C. 3, s. 1028; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 7, s. 565.

²⁹² Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2795.

²⁹³ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2796.

²⁹⁴ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, C. 5, s. 293; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 202; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 448.

²⁹⁵ Bakara, 2/233.

²⁹⁶ Müslim, *el-Câmi ‘u’s-şâhih*, “Hac”, 19.

²⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 181; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 159; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2783.

elbise hakkı zayi olmaz koca bunu karşılamakla mükelleftir.²⁹⁸ Kadına giyim eşyaları doğrudan verilebileceği gibi yeterli miktarda parada verilerek bu ihtiyacı karşılanabilir.²⁹⁹

Mesken temini ile ilgili olarak da şöyle buyrulmuştur: “*Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*”³⁰⁰ Bu âyet-i kerîme de kadının barınma ihtiyacının karşılanması görevini erkeğe yüklemektedir. Koca, kadının nafakası kapsamında mesken ihtiyacını karşılarken kendi ekonomik durumunu ve kadının dünya ve âhiretlik ihtiyaçlarını dikkate almalıdır.³⁰¹ Bu mesken kocanın kendi malı ya da kiralık bir mekân olabilir. Ancak kadının kendisine ait bir mekân ise koca karısına kira bedelini ödemelidir.³⁰² Kadın için gerekli olan bu mekânın kiralık ya da kocanın kendi mülkü olup olmaması arasında bir fark görülmesi de bu mekânın bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartlardan bazıları şunlardır:

Yaşanılacak olan mekân, kadının güven içerisinde kalabileceği ve kocası ile baş başa zaman geçirebilmek için uygun olan bir yer olmalıdır.³⁰³ Karı ve kocanın beraber yaşadıkları eve şayet kocanın ailesi ya da akrabaları sürekli yaşamak maksadı ile yerleşecek olsalar, kadının bu duruma rıza göstermesi gerekir.³⁰⁴ Aynı evde karı koca ile birlikte başkalarının yaşaması aile hayatının temel unsurlarından birisi olan eşler arasındaki yakınlığın istenilen zamanda rahatlıkla yaşanmasına engel teşkil edecektir.

Evlilik nafakası kapsamında ev ile birlikte ev eşyalarının temin edilmesi de kocanın sorumluluğundadır.³⁰⁵ Ev temini için bir ölçüt olan örf, eşyalar içinde bir kriter kabul edilmelidir. Evde insanın sağlıklı bir şekilde hayatına devam edebilmesi için gerekli olan mutfak malzemeleri, uyku için gerekli olan mefruşat, temizlik

²⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 183; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-şanâ'i*, C. 5, s. 150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 233; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 5, s. 292; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 453; Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, s. 67.

²⁹⁹ Erbay, “Nafaka Maddesi”, C. 32, s. 283; Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 199.

³⁰⁰ Talâk, 65/6.

³⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 233; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 8; Erbay, “Nafaka Maddesi”, C. 32, s. 286; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 450; Güleç, *İslâm Hukukunda Nafaka*, s. 52; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 86.

³⁰² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, C. 10, s. 104; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 450; Erbay, “Nafaka Maddesi”, C. 32, s. 286; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 86.

³⁰³ İbn-i Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, C. 5, s. 320; Cezîrî, *el-Fıkḥ 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2785; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 450; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 86.

³⁰⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 11; Cezîrî, *el-Fıkḥ 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2785; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 450; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 86.

³⁰⁵ Cezîrî, *el-Fıkḥ 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2784; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 160; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 450.

malzemeleri, aydınlanma ve ısınma için gerekli olan alet ve eşyaları temin etmek nafaka kapsamına dâhildir.³⁰⁶

Burada dikkate alınması gereken husus daha önceki zamanlarda olmayıp yeni çıkan bazı eşyaların durumudur. Bununla ilgili günümüzde insanın hayatını kolaylaştırıcı unsura sahip elektrikli süpürge, çamaşır ve bulaşık makinesi, buzdolabı ve diğer küçük ev aletleri asli ihtiyaç kapsamında değerlendirilip nafaka kapsamında görülebilir.³⁰⁷

İslâm hukukçuları arasında kadının tedavi ve bakım masrafları konusu ihtilaflı bir konudur. Önceki dönemlerde uygulanan bitkisel tedavi yöntemlerinden hareketle önceki dönem İslâm hukukçuları kadının sağlık giderlerinden kocanın sorumlu tutulamayacağını belirtmişlerdir.³⁰⁸ Ancak günümüzde ise birçok hastalığın yaygınlaştığı ve tedavi giderlerinin yüksek maliyetli olduğu gerçeğinden hareketle kadının tedavi masraflarının nafakaya dâhil edilmesi hem insani hem de İslâmi açıdan daha uygun görülmüştür.³⁰⁹

Tekfin, ölen bir kimsenin kefenlenmesi anlamına gelirken, teşhiz ise, ölen bir kişinin defnedilinceye kadar geçirdiği süreçlerin tamamını ifade etmek için kullanılır.³¹⁰ Bu süreçte ölen kişinin defnedilinceye kadar geçirdiği süreçte yapılacak olan iş ve işlemlerin bir kısmı ücret karşılığında yaptırılabilir. Cenazenin yıkanması, kefen alınması ve özellikle şehirlerde mezar yeri satın alınması gerekliliği gibi hususlar cenaze masraflarının ekonomik boyutundan bir kaçırdır. Özellikle İslâm hukuku açısından cenazedeki bu giderlerin kim tarafından karşılanacağına bakıldığında ölen bir kadının cenaze masraflarının karşılanmasından kocanın sorumlu olduğu vurgulanmıştır.³¹¹

³⁰⁶ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2785; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. 10, s. 78; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 449.

³⁰⁷ Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, (İstanbul: Yasin Yayınları, t.y.), C. 1, s. 242.

³⁰⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, C. 5, s. 291; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 233; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 451; Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, s. 15.

³⁰⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C. 1, s. 287; Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), s. 19.

³¹⁰ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, C. 1, s. 270; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 5, s. 325; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 3, s. 870; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 143.

³¹¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 3, s. 598; eş-Şâfî, *el-Ümm*, C. 5, s. 78; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 21; Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996), s. 14; Çeker, *Nafaka Kanunu*, s. 33.

2.2.5. İddet Süresinde Nafaka

Ric'î talâk³¹² ile boşanmadan dolayı iddet bekleyen kadının nafaka hakkı iddet süresince eş hükmünde olmasından dolayı devam eden evlilik sürecindeki nafaka gibi devam etmektedir.³¹³ Bu görüşlerin delili ise “*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*”³¹⁴ âyet-i kerîmesidir. Âyet-i kerîmede sadece bir meskende oturtulması gerekliliği anlaşılmamalıdır. Çünkü “*Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evden çıkarmayın.*”³¹⁵ âyeti kadınların evden çıkartılmasını yasaklamıştır. Kadının evden çıkartılmaması diğer ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Eşlerin arasındaki bağı hemen koparıp iki yabancı haline gelmelerine neden olan bâin talâk³¹⁶ sonrası kadına ödenecek nafaka ile ilgili âlimler arasında bir ittifak yoktur. Âlimler arasındaki fark kadının hamile olup olmamasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak bain talâkla boşanan kadın hamile ise nafaka hakkının doğuma kadar devam etmesi, değil ise nafaka hakkının iddet süresi ile sınırlı olması gerektiği görüşü benimsenmiştir.³¹⁷ Buna delil olarak “*...Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin.*”³¹⁸ âyeti kerîmesi gösterilebilir. Ayrıca Fâtıma Bint Kays'ın “*Kocam beni boşadı. Rasulullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bana ne nafaka, ne de barınmam için ev verilmesini emretmedi.*”³¹⁹ rivâyeti nafaka hakkının iddet süresi ile sınırlı olması gerekliliğine bir diğer delildir.

Kocası ölen kadının nafakası ölüm ile birlikte nikâh bağı kopmuş olacağından ölüm ile birlikte düşer ve son bulur.³²⁰ Artık kocanın mirasçısı olduğu için de kocanın malından hakkına ayrılan oranda pay alma hakkını kazanır. Ayrıca nafaka

³¹² Erkeğin yeni nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşamadır. Bkz: Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 175.

³¹³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 11; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 317; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6. s. 2807; Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 494; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 240.

³¹⁴ Talâk, 65/6.

³¹⁵ Talâk 65/1.

³¹⁶ Tarafların tekrar bir araya gelebilmesi için yeni nikâh akdinin gerekli sayıldığı boşamadır. Bkz: Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 175.

³¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 6, s. 15; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 7, s. 606; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6. s. 2811; Erbay, “Nafaka”, C. 32, s. 284; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 192.

³¹⁸ Talâk, 65/6.

³¹⁹ Müslim, *el-Câmi 'u's-şâhih*, “Talâk”, 6.

³²⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 7; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 187; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6. s. 2799; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 240; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 192.

alma hakkı kalmaz. Kadının kocasının mirasından alacağı payı ileride miras bölümünde ele alacağız.

2.2.6. Nafakayı Düşüren Durumlar

Ailede erkeğin en büyük sorumluluklarından olan nafaka ve onun uygulama şekli aile içi şiddette en fazla öne çıkan konulardan birisidir. Şiddet sebebi olup olmamada belirleyici olan ölçülerden birisi de nafaka yükümlülüğünün sınırlarıdır. Nafaka yükümlülüğünü düşüren bazı durumlar vardır. Nafakayı düşüren durumların başında eşlerden herhangi birinin ölümü gelmektedir. Şayet koca ölürse ve kadının nafaka alacağı varsa kadın mirasçı olduğu için mirastan payını alır ayrıca nafaka alacağını talep edemez.³²¹ Kadın öldüğünde ise kadının nafakası varislerine miras olarak kalmaz.³²²

Kadının herhangi bir işte çalışmasının nafakanın düşmesine etkisi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden ilki, kadının nafaka sorumluluğu olmamasına rağmen kocasından izinsiz bir şekilde çalışması halidir ki bu durumda kadının nafaka hakkı düşer.³²³ Kadının bu durumda nafakasının kesilmesi kalıcı değil geçici bir durumdur. Şayet kadın çalışmayı bırakır ise nafaka hakkını yeniden elde eder. Diğer görüşte ise bazı son dönem âlimler kadının, toplum yararına yapılması gereken doktorluk, ebelik ve kız öğrencilerin eğitimi gibi bazı işlerde çalışacak başka kimsenin de bulunmaması durumunda kocasından izinsiz çalışabileceği görüşünü belirtmişlerdir.³²⁴

Kadının itaatsizliği İslâm hukukunda nüşûz olarak ifade edilir. Bu kavram ile ilgili geniş bilgiyi tezimizin fiziksel şiddet başlığı altında açıklamıştık. Kadın eğer kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmez ise nâşize sayılır ve böyle bir durumda nafaka hakkını kaybeder.³²⁵

Kadın evlilik süresinde İslâm dininden çıkarsa nikâh bağı kopmuş sayılır ve nafaka hakkını kaybeder ancak yeniden İslâm'a girerse bu hakkı da yeniden elde

³²¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 6; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 187; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 240; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 192.

³²² Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 10, s. 88; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 190.

³²³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 3; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 1, s. 288; Güleç, *İslâm Hukukunda Nafaka*, s. 39; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 191.

³²⁴ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009), s. 278.

³²⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 5; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, C. 10, s. 89; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 8, s. 189; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 245.

eder.³²⁶ Kadın, kocasının usûl ve fîrûundan herhangi bir kimse ile şehvet içeren bazı davranışlarda bulunur veya bu kimselerden herhangi birisi ile zina yaparsa hürmet-i müsâhere meydana gelmiş olur ve nafaka hakkını kaybeder.³²⁷

İslâm hukuku açısından kadın kendi hür iradesi ve gönül rızası ile nafaka alacağından vazgeçebileceği gibi bunu kocasına hibe de edebilir.³²⁸

2.2.7. Türk Medeni Kanunu'nda Nafaka

İslâm hukuku açısından ele almaya çalıştığımız nafaka konusu Türk Medeni Kanunu'nda da kendi mantığı içerisinde düzenlemeye tabi tutulmuştur. Nafakayı evlilik süreci ve sonrası şeklinde bir ayrıma tâbi tutulmuştur. Bu durumu kısaca şu şekilde ifade etmek mümkündür.

2.2.7.1. Türk Medeni Kanunu'na Göre Devam Eden Evlilikte Nafaka

Evliliğin devamlılığını sağlamak ve gerekli ihtiyaçları karşılamaktan birinci derece sorumlu olan kişi yakın zamana kadar yürürlükte olan 734 sayılı kanuna göre koca idi. Kanunda bu sorumluluk, koca birliğin reisidir ve kadın ile birlikte çocukların nafakasından sorumludur şeklinde yer almakta idi.³²⁹ Aynı kanunun 153/2. maddesi ise evlilik hayatında kadını, birliğin mutluluğunu sağlamak için gücü ölçüsünde kocasına yardımcı ve danışman olmak ile sorumlu tutmakta idi.³³⁰ 2001 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda bu durum eşlerin, yaşanılacak konutu beraber seçmeleri, evlilik birliğini beraber yönetmeleri ve maddi giderlere güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katkı sunmaları şeklinde değiştirilmiştir.³³¹ Burada güçleri oranında emek ile aile birliğine yapılan katkıyı, eşlerden herhangi birisinin ev dışında bir işte çalışmayıp ev işleri ile ilgilenmesinin de bir katkı olduğu şeklinde anlamak mümkündür.³³²

³²⁶ Mevslî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 9; Serahsi, *el- Mabsût*, C. 5, s. 186; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 479; Tosun, *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 191.

³²⁷ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2799; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 489; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 245.

³²⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, C. 3, s. 594; Serahsi, *el- Mabsût*, C. 5, s. 184; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 245.

³²⁹ "Medeni Kanun" (743 S. K.), md.152-2, (1926).

³³⁰ "Medeni Kanun" (743 S. K.), md.152-2, (1926).

³³¹ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md. 185, 186, (2001).

³³² Damla Gürpınar, "Eşlerin Evlilik Birliğinin Giderlerine Katılma Borcu", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, Cilt:8 (2013), s. 1306.

2.2.7.2. Türk Medeni Kanunu'na Göre Boşanma Sonrası Nafaka

Türk Medeni Kanunu'nda nafaka daha ziyade boşanmadan sonraki süreçte ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Eşlerin ayrılması durumunda erkeğin bir ömür ödemeye mahkûm edildiği mâli sorumluluk olarak uygulanmaktadır. İslâm hukukunun boşanmadan sonraki süreçte kadına verilmesini gerekli kıldığı nafaka belli şartlarda süresi sınırlı iken bugün uygulanan yasalarda süre sınırı yoktur. Türk Medeni Kanunu'nun 175. maddesinde yer alan hüküm şu şekildedir: “Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir.”³³³

Kanun maddesinde yer alan “süresiz olarak” ifadesinin evlilik sona ermesine rağmen kadın ile erkeğin bir şekilde irtibatlarının devam etmesi zaman zaman şiddet olaylarının yaşanmasına sebep olduğu görülmektedir. Boşanma sonrası bir ömür sürecek olan bu mâli sorumluluk nafakayı ödeyecek olan tarafın yeni bir evlilik kurmasını zorlaştırmaktadır. Bu gerekçelere ilave olarak kanunda geçen “süresiz olarak” ifadesinin ayrıca Anayasa'nın 2, 10 ve 41. maddelerine aykırı olduğu için kaldırılması talebi ile Anayasa Mahkemesine müracaat edilmiştir. Ancak bu müracaat Anayasa Mahkemesi'nin 17.05.2012 tarihli ve E:2011/136, K:2012/72 sayılı kararı ile reddedilmiştir.³³⁴

Boşanma sonrasında devam eden nafaka davalarının eşler ve aileler arasında şiddete hatta bazen ölümlere sebep olduğu görülmektedir. Kamuoyuna yansıyan bazı haberler bu durumu gözler önüne sermektedir. Bu haberlerden birkaç tanesi şu şekildedir: “Kadın cinayetinin altından nafaka çıktı”³³⁵, “nafaka davasında adliye cinayet”³³⁶, “nikâh sonrası kaçan eşine ödediği nafakayı protesto için İstanbul'a yürüyor”³³⁷.

Toplumda süresiz nafaka ile ilgili şikâyetler siyasilerin de gündeminde yer almış ve bir düzenlemeye gidilebileceğinin bazı sinyalleri verilmiştir. 03.08.2008 yılında Cumhurbaşkanlığı'nın açıkladığı 100 günlük eylem planında “Nafaka ödeme sisteminin adil bir hale getirilmesi” hedefine yer verilmiştir. Bunun üzerine Adalet Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın işbirliği ile 10.10.2018 tarihinde Ankara'da “Gündem Buluşmaları: Nafaka Sistemi” programı gerçekleştirilmiş ve her

³³³ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md. 175, (2001).

³³⁴ Anayasa Mahkemesi (AYM) K:2012/72 (17 Mayıs 2012).

³³⁵ Milliyet, “Kadın Cinayetinin Altından Nafaka Çıktı” (Erişim 15.08.2021).

³³⁶ Habertürk, “Nafaka Davasında Adliye Koridorunda Cinayet” (Erişim 15.08.2021).

³³⁷ Sözcü, “Nikâh Sonrası Kaçan Eşine Ödediği Nafakayı Protesto İçin İstanbul'a Yürüyor” (Erişim 15.08.2021).

iki bakan da bu programa katılmışlar ve konu üzerinde birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Ancak çözüm bekleyen bu süresiz nafaka meselesi halen bir çözüme kavuşturulamamış ve daha sonra düzenlenmesi planlanan 5. Yargı Paketine bırakılmıştır. “Son yapılan toplantılarda nafaka ve çocuk tesliminin 4. yargı paketinde olmaması yönünde karar alındığı öğrenildi. Yeni formüller üzerinde çalışılan nafaka ve çocuk tesliminin 5. yargı paketinde olması beklenmektedir.”³³⁸

2.2.8. Nafakanın Aile İçi Şiddet İle İlişkisi

Erkeğin mâli yükümlülüklerinden olan nafaka uygulaması zaman zaman aile içi şiddete yol açmaktadır. Mesela; evliliğin devam ettiği dönemde “Kadına ev ihtiyaçlarını karşılamak için para vermeme” kadına karşı aile içi ekonomik şiddet olarak değerlendirilebilir. 2008 yılında TÜİK tarafından 10.798 evlenmiş kadın ile yapılan araştırmanın sonucuna göre bu şiddet türüne maruz kalan kadınların oranları şu şekildedir. “Yaşamının herhangi bir döneminde %8,1, son on iki ayda %4,6, bir kez %2,7, birkaç kez %44,2 çok kez %53,1”³³⁹ olarak tespit edilmiştir. Evin farklı ihtiyaçları için maddi destek göremeyen kadınların bu şiddete çok kez maruz kalanlarının %50’nin üzerinde olması düşünülmesi gereken bir problem olarak ön plana çıkmaktadır.

TÜİK tarafından yapılan aynı çalışmada kadınların gelirlerinin ellerinden alınması karşılaştıkları bir diğer ekonomik şiddettir. Kadınların “Gelirini elinden alma” ile ilgili istatistik bilgiler şu şekildedir. “Yaşamının herhangi bir döneminde %3,9, son on iki ayda %1,4, bir kez %6,3, birkaç kez %38,8 çok kez %54,9’dur.”³⁴⁰ Kadınların gelirlerinin ellerinden alınması onlara ekonomik açıdan uygulanan bir şiddet türü olarak değerlendirildiğinde ve bu oranında %50’nin üzerinde bir seviyede olması kadınların ekonomik özgürlükleri ile ilgili kaygıları arttırmaktadır.

2.2.9. Değerlendirme

Nafaka İslâm hukukunda nikâh akdinin gerçekleşmesiyle kendiliğinden ortaya çıkan bir haktır. Evlilik hayatı devam ettikçe kadının bir hakkı olan nafaka erkeğin de bir sorumluluğudur. Bu hakkın şâri’in belirttiği ölçüler içerisinde yerine

³³⁸ Cnntürk, “Yargı Paketi’nde Nafaka ve Çocuk Teslimine Yeni Formül” (Erişim 15.08.2021).

³³⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kadına Yönelik Şiddet (2008).

³⁴⁰ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kadına Yönelik Şiddet (2008).

getirilmemesi kadına manevi bir şiddettir. Maalesef çoğu zaman bu manevi şiddet fiziksel şiddete dönüşmektedir.

İslâm hukukunun kadını nafaka ile sorumlu tutmayıp bunu tamamen kocanın bir görevi olarak belirtmesine karşılık güncel hukukta kadın da bu zor ve meşakkatli görevden sorumlu tutulmuş ve buna zorlanmıştır. Bu sorumluluğun bir getirisi olarak kadının çalışma hayatında yer almasının farklı problemleri beraberinde getirdiği bir gerçektir. Kadına, Allah'ın yüklediği bir sorumluluk olan çalışma ve nafaka sorumluluğunu yüklemek kadına bir haksızlık olarak değerlendirilmesi mümkün bir durumdur.

İslâm hukukuna göre nafaka sorumluluğu boşanmadan sonra ancak iddet süresince devam eder. Bu süreçten sonra karı ile koca arasında herhangi bir hukukî bağ kalmaz. Dolayısıyla nafaka sorumluluğu da biter. Diğer yandan İslâm hukukunun boşanmadan sonra iddet süresi içerisinde kadına verilmesi gereken ve erkeğin sorumlu tutulduğu nafaka sürecinde kadının mâli durumu dikkate alınmaz. Kadın zengin bile olsa nafakasını alır. Ancak güncel hukuktaki “boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf” ifadesi kadının nafaka alabilmesinin şartını yoksul olmaya bağlamıştır.

“Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf” ifadesinde dikkat çeken bir diğer farklı nokta da “taraf” ifadesidir. İslâm hukukunda boşanma sonrasında kadın hiçbir sûrette kocasına nafaka vermekle yükümlü tutulmaz. Ancak burada geçen ifade ile yoksulluğa düşen kocaya kadının nafaka vermesinin önü açıktır.³⁴¹

Güncel hukukta uygulanan nafaka kanunu ile İslâm hukukundaki nafakanın farklı olduğu bir diğer husus ise boşanma sonrası nafakanın süresidir. İslâm hukuku ayrılık sonrası nafaka süresini yukarıda belirttiğimiz şekli ile iddet başlığı altında almıştır. Kadının bu hakkı hayız görüyor ise üç kur', görmüyor ise üç ay ve hamile ise doğum ile sınırlı tutulmuştur. Ancak güncel hukuk sisteminde “süresiz olarak” ifadesi ile koca ömür boyu nafaka ödemeye mahkûm edilmektedir. Boşanmış olmalarına rağmen yıllarca nafaka yüzünden aralarındaki ilişki sonlanmayan kadın ve erkeğin bu durumu zaman zaman erkeği şiddet veya cinâyet olaylarına itmektedir. Kadını hazırcılığa, erkeği ise maddi sıkıntılara düşüren bu durum yeni evliliklere

³⁴¹ M. Zeki Uyanık, “İslâm Aile Hukukunda Evlilik Ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 47-47 (2019), s. 81.

engel olmaktadır.³⁴² Evliliklerin engellenmesi de dolaylı yoldan ahlaki yozlaşmaya neden olmaktadır.

2.3. HİDÂNE VE ÇOCUK NAFAKASI

İslâm hukukunda nafaka olarak değerlendirilen hususlardan birisi olan çocuk nafakası hidâne başlığı altında ele alınmaktadır.

2.3.1. Hidânenin Tanımı

Hidâne Arapça bir kelime olup kelime manası “Yan, böğür, koltuk altına almak, çocuğu kucağına almak”³⁴³ gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh ıstılahında ise hidâne, çocuk veya kendi ihtiyaçlarını göremeyecek kadar aciz olan kimselerin bakım, terbiye ve korunma gibi ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelir.³⁴⁴ Burada kastedilen ailede çocukların bakımı ve terbiyesidir. İslâm hukuku devam eden evlilikte olduğu gibi boşanma sonrası süreçte de çocuğun nafakasını babaya yüklemektedir. Çocuk annenin yanına verilse bile ekonomik sorumluluk babaya aittir.³⁴⁵ Ancak güncel hukuk sistemi ise evliliğin devamında da sonlanmasında da eşlerin her ikisini nafakadan sorumlu tutmaktadır.

2.3.2. Hidânenin Meşruiyeti

Kur’ân-ı Kerîm’de hidâne özel olarak geçmemekle birlikte çocukların bakım ve terbiyesine bir ibâdet gözü ile bakılması gerektiğini hatırlatan en önemli âyet-i kerîme “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.*”³⁴⁶ âyet-i kerîmesidir. Âyet-i kerîme aile fertlerinin ve çocukların sadece dünyalık tehlikelerden değil âhirette karşılaşabileceği tehlikeden de korunması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁴⁷ Bir diğer âyet-i kerîme “*İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: "Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.*”³⁴⁸ Âyet-i kerîme anne ve babanın bazı zorluklara rağmen evladını dünyaya getirip onu himaye ettiğine ve

³⁴² Uyanık, “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, s. 82.

³⁴³ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 1, 328; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 13, s. 122; Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, C. 5, s. 1101; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 182.

³⁴⁴ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s. 78; Bilmen, *Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 425; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 322; Ali Bardakoğlu, “Hidâne” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1998), C. 17, s. 467.

³⁴⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 14; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2823; Bilmen, *Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 453;

bundan dolayı teşekkürü hak ettiklerine işaret etmektedir.³⁴⁹ “... Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”³⁵⁰ âyet-i kerîmesi ise çocuğun beslenmesinin anne ve baba için terk edilemeyecek bir görev olduğuna işaret etmektedir.³⁵¹

2.3.3. Hidânenin Mahiyeti

Hidânenin bir hak mı yoksa sorumluluk mu olduğu tartışmalı bir konudur. Ancak biz burada hidânenin hak ya da sorumluluk olup olmadığından ziyade bu görevin kim veya kimler tarafından yapılması gerektiğini ele alacağız.

Hidânenin eşlerden kime daha uygun olup olmadığını incelerken öncelikle kadın ve erkeğin fitratlarını dikkate almak gereklidir. Annenin şefkat yönünün babadan daha fazla olması hidâne hakkında anneye bir öncelik hakkı kazandırmaktadır.³⁵² Hidânenin annenin hakkı olduğuna delil olarak gösterilebilecek bir hadîs-i şerîf şöyledir: “Bir kadın Hz. Peygamber (s.a.s.)’e gelerek, “Ey Allah’ın Elçisi! Şu benim oğlumdur. Karnım ona yuva, göğsüm pınar, kucığım da sıcak bir kundak oldu. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor.” biçiminde şikâyetle bulununca Resul-i Ekrem; “Başkası ile evlenmediğin sürece onun üzerinde önce sen hak sahibisin buyurmuştur.”³⁵³ hadîs-i şerîf boşanmadan sonraki süreçte de bu görevin annede kalmasının daha doğru olduğuna dikkat çekmektedir. Boşandıktan sonra bile bu görevin anneye verilmesi devam eden evlilikte de annenin hak ve sorumluluğunun babadan önde olduğunu göstermektedir. Bir diğer hadîs-i şerifte “Kim çocuğuyla annesi arasını ayırırsa, kıyamet günü Allah (cc)’da sevdikleriyle onun arasını ayırır.”³⁵⁴ buyrulmaktadır. Bu hadîs boşanma durumunda çocuğun annesine verilmesinin yanında babası ölen çocuğun sorumluluğunun da yine annede olması gerektiğine işaret etmektedir.

³⁴⁶ Tahrîm 66/6.

³⁴⁷ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 8, s. 3772; Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), C. 5, s. 409.

³⁴⁸ Lokmân 31/14.

³⁴⁹ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 6, s. 2740; Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, C. 3, s. 337.

³⁵⁰ Talâk 65/6.

³⁵¹ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, C. 8, s. 3758; Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, C. 5, s. 391.

³⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 11, s. 412; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i fî tertîbi’s-şerâ’i*, C. 4, s. 41; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 322.

³⁵³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Talâk”, 35.

³⁵⁴ Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, “Büyû”, 52.

Şayet anne yok veya bir çocuğun sorumluluğunu üstlenecek durumda değil ise bu hak anneanneye geçer.³⁵⁵ Annenin annesi yoksa sıra babanın annesine geçer.³⁵⁶ Çocuğun anneannesi ve babaannesinden her ikisi de yok ise hidâne hakkı önce öz kız kardeşe, sonra ana bir kız kardeşe sonra da baba bir kız kardeşe geçer.³⁵⁷ Aynı anne babadan olup beraber daha çok zaman geçirmiş olmak ve birbirlerini daha iyi tanıyor olmak kız kardeşlere bu hakkın verilmesinde oldukça etkilidir.

Kız kardeşlerden sonra hidâne hakkı öz teyzeye, yoksa anne cihetinden teyzeye, o da yoksa baba cihetinden teyzeye geçer.³⁵⁸ Teyzenin kardeşlerden hemen sonra gelmesinin diğer akrabalara oranla çocuğa daha yakın olduğuna işaret eden bir hadîs-i şerîf şu şekildedir: Ali (r.a.)'den; demiştir ki: “Zeyd b. Hârise (Ye'cuc vadisinden) çıkıp Mekke'ye geldi Mekke'den Hamza'nın kızını (alıp Ye'cuc vadisine) getirdi. Bunun üzerine Ca'fer (b. Abdilmuttalib); *Onu ben (himayeme) alacağım. Ben onu (himayeme almaya başkalarından) daha müstehâkım (çünkü) amcamın kızıdır ve teyzesi benim yanımdadır. Teyze ise anne demektir, dedi.* Hz. Ali de (şöyle) dedi; *Onu (yanıma almaya) ben daha lâyiğım. (Çünkü) amcamın kızıdır ve Rasûlullah (s.a.v)'in kızı benim yanımdadır. O ise bunu yanına almaya daha müstehâktır. Zeyd de şöyle dedi; Ben onu (yanıma almaya başkalarından) daha müstehâkım çünkü ben onun için yola çıktım (Ye'cuc vadisinden Mekke'ye kadar) yolculuk ettim ve onu (Mekke'den alıp buraya) getirdim.* Derken Peygamber Sallallahû aleyhi ve sellem (Medine'ye mü-teveccâhân yola) çıktı (Hadisin bundan sonraki kısmında Hz. Ali yahut diğer râvilerden biri Hz. Peygamber'den) bir hadis nakletti ve dedi ki (Hz. Peygamber); “*Kıza gelince, ben onu (Ca'fer'e) bırakılmasına hüküm veriyorum (çünkü) teyzesi ile beraber olur. Teyze ise anne demektir buyurdu.*”³⁵⁹

³⁵⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 15; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 209; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2837; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 325.

³⁵⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 15; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 210; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2837; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 325.

³⁵⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 15; Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 210; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 325.

³⁵⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 15; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, C. 10, s. 49; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁵⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Talâk”, 35.

Teyzeden sonra sıra kız kardeşin kızlarına şayet onlar yoksa erkek kardeşin kızlarına gelir.³⁶⁰ Hidâne hakkına sahip olan kadınların sonuncusu ise haladır.³⁶¹

Hidâne hakkına sahip olan kadınlardan sonra sıra asabe denilen erkek akrabalara gelir. Bu sıranın erkek akrabalara geçmesi yukarıda zikredilen kadın akrabaların hiç birinin olmaması ya da farklı nedenlerden dolayı kendilerine bir çocuğun emanet edilemeyeceği durumlarda olur. Erkek hısımları üç kısımda ele almak mümkündür. Birinci kısım; baba, babanın babası şeklinde yukarı doğru olan kişiler, ikinci kısım; öz erkek kardeş sonra baba bir erkek kardeş ve aşağı yöndeki erkek çocuklar, üçüncü kısım; öz amca, baba bir amca ve aşağı yöndeki erkek kardeşler şeklindedir.³⁶² Burada dikkat edilmesi gereken husus yetişkin bir kız çocuğunun aralarında evlenme engeli olmayan amcaoğlu gibi bir yakına verilmemesidir.³⁶³

Şayet asabeden³⁶⁴ hiçbir kimse bulunmaz ise hidâne hakkı çocuğun mahremi olan “zevî'l-erhâm”³⁶⁵ denilen akraba grubuna geçer. Bunlar da sırası ile anne bir erkek kardeş, sonra onun oğlu, sonra anne bir amca, sonra öz dayı, sonra anne bir dayı şeklindedir.³⁶⁶

Hidâne hakkına eşit oranda sahip olanların birden fazla olması durumunda önce takvâlı olan, takvâları eşit ise daha yaşlı olan kimsenin öncelik hakkı vardır.³⁶⁷

2.3.4. Türk Medeni Kanunu’nda Hidâne

Türk Medeni Kanunu devam eden evlilikte ergen olmayan çocuğun velâyetini anne ve babaya birlikte vermiştir.³⁶⁸ Velâyetin kapsamı medeni kanunda çocuğun

³⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 15; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, C. 10, s. 50; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 14; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 14; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 428; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 16; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶⁴ Asabe: Miras bırakan kişiye doğrudan veya erkek vasıtası ile bağlı olan kişiler. (Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 207; Hayrettin Karaman, “Asabe” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1991), C. 3, s. 542).

³⁶⁵ Zevî'l-Erhâm: Kişinin ashâb-ı ferâiz ve asabe dışındaki kan hısımlarıdır. (Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 208; Hamza Aktan, “Zevî'l-Erhâm” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2003), C. 44, s. 307).

³⁶⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 16; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2838; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 429; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶⁷ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, C. 6, s. 2842; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 429; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 326.

³⁶⁸ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.336, (2001).

bakım, eğitim ve menfaatine olan kararların verilmesi şeklinde belirlenmiştir.³⁶⁹ Velâyete konu olan çocuktan maksat ise 18 yaşını doldurmamış kişilerdir.³⁷⁰

Eşlerin ayrılması halinde çocuğun velâyetinin kime verileceği kanunda belirtilmiş ve şu şekilde karara bağlanmıştır: Eşlerin ortak yaşamlarını sonlandırmaları halinde çocuğun velâyetinin kime verileceğine hâkim karar vermektedir.³⁷¹ Hâkim bu kararı verirken anne ve babayı dinledikten sonra çocuk ile nasıl bir ilişki kuracaklarını düzenler.³⁷² Bu ilişki çocukla kurulacak sosyal ilişki olduğu gibi çocuk ile aralarında devam edecek olan ekonomik işbirliğini de kapsar. Çocuğun maddi ihtiyaçları için velâyet kendisine verilmeyen kişinin çocuğun giderlerine gücü doğrultusunda ve hâkimin takdir ettiği miktarda destek olması gerekmektedir.³⁷³ Çocuğun velâyetini alan kişinin hayatındaki evlilik ve ölüm gibi bazı nedenlerden dolayı velâyet hakkı diğer eşe verilmek suretiyle değiştirilebilir.³⁷⁴

2.3.5. Hidânenin Aile İçi Şiddet İle İlişkisi

Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi yani çocukların hidânesi bazen eşler arasında şiddete, problemlere ve anlaşmazlığa sebep olabilmektedir.³⁷⁵

Özellikle boşanma esnasında veya boşanma sonrasında çocukların durumu çoğunlukla kadın ve erkeği karşı karşıya getiren sebeplerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun kimin yanında kalacağı, ekonomik giderlerinin kim tarafından karşılanacağı, kimin istediği şekilde eğitim ve terbiye alacağı gibi konular bu tartışma konularından bazılarıdır.

İslâm hukukunda boşanmadan sonraki süreçte hidâne hakkındaki öncelik, gerekli şartları taşıması halinde anneye verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelip kocasının kendisini boşadığını ve çocuğunu kendisinden almak istediğini söyleyen bir kadına Hz. Peygamber (s.a.v.) “...Başkası ile evlenmediğin sürece onun üzerinde önce sen hak sahibisin.”³⁷⁶ şeklindeki beyanı annenin öncelik hakkına delil olarak gösterilebilir. Ancak çocuğun annenin yanında kalıyor olması babanın çocuk üzerindeki nafaka sorumluluğunu düşürmez. Çocuk kız ise nafakasından evleninceye kadar babası, evlendikten sonra ise kocası sorumludur. Şayet çocuk erkek ise çalışıp

³⁶⁹ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.339, (2001).

³⁷⁰ “Türk Medeni Kanunu” (5237 S. K.), md.6/1-b, (2004).

³⁷¹ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.336, (2001).

³⁷² “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.182, (2001).

³⁷³ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.182, (2001).

³⁷⁴ “Türk Medeni Kanunu” (4721 S. K.), md.183, (2001).

³⁷⁵ secilozbeklik.net, “Evlilik” (25.06.2021).

³⁷⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Talâk”, 35.

kendi nafakasını karşılayabilecek hale gelinceye kadar nafakasını babası karşılamalıdır.³⁷⁷ Babanın, çocuk annesinin yanında kalıyor düşüncesi ile çocuğun nafakasını karşılamaması kadına ilâve bir mâli yük olacağından kadına karşı ekonomik şiddete dönüşecektir. Oysaki İslâm hukukunda baba çocuğun nafakasını ödemekle yükümlüdür. Öyle ki çocuk bir başka kadının sütünü emerse annesi emzirmeye bile zorlanamaz, emzirmek isterse de kocasından ücret talep edebilir. Kocanın bu görevden kaçması durumunda mahkeme babayı buna zorlar. Gerekirse malını satıp çocuğun nafakasını karşılar.³⁷⁸

Boşanmaların artması ile birlikte boşanmaların etkilediği çocuk sayısı Türkiye’de son yıllarda artış göstermektedir. “2010 yılında boşanmadan etkilenen çocuk sayısı 96.366 iken 2019 yılında bu sayı 139.660’a yükselmiştir.”³⁷⁹ Bu çocukların boşanmadan sonra velâyetlerinin kime verildiği incelendiğinde annelerin velâyetine verilen çocukların babalara verilenlerden daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. “2019 yılında annenin velâyetine verilen çocukların oranı %76 iken, babaların velâyetine verilen çocukların oranı %24’tür”³⁸⁰. Bu durumun çocuğa ve anneye karşı ekonomik bir şiddete dönüşmemesi için annenin velâyetine verilen çocukların nafakalarını babaları eksiksiz yerine getirmelidir.

2.3.6. Değerlendirme

Çocuğun hayatı, bakımı ve terbiyesi ile ilgili hususlar bütün hukuk sistemlerinin ilgi alanı olmuştur. Ancak bu durum İslâm hukuku ve güncel hukukta farklı şekillerde ele alınmıştır. İslâm hukuku açısından çocuğun bakımı, terbiyesi ve nafakası devam eden evlilikte ve boşanmadan sonraki süreçte bir bütün halinde ele alınmıştır. Çünkü çocuğun İslâm’a göre yetiştirilebilmesi için anne ve baba birinci derece sorumluluk sahibidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu durumu “*Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hristiyan veya Mecûsî yapar...*” hadîs-i şerifi ile dile getirmiştir. Güncel hukuk siteminde ise çocuğun bakım ve terbiyesi boşanmadan sonraki süreçte velâyet kapsamında değerlendirilmektedir.

³⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, C. 5, s. 222; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2824; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 429; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 331; Tosun, *Asr-ı Saâdet’ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 193.

³⁷⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 4, s. 10; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 6, s. 2867.

³⁷⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2019).

³⁸⁰ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2019).

İslâm hukuku çocukluğu bulûğa erme sınırı ile belirlerken ³⁸¹ güncel hukuk ise, 18 yaşını doldurmamış tüm bireyleri çocuk olarak değerlendirir. Bu durum insanların yaratılışlarındaki farklılıklar dikkate alındığında aynı yaşta olsa bile her insanın aynı seviyede olamayacağı gerçeğine ters düşmektedir.

İslâm hukukunda hidâne hak ve sorumluluğuna sahip olan kişiler geniş bir akraba grubu iken, güncel hukukta bu hak ve sorumluluk anne ve baba ile sınırlıdır. ³⁸² Özellikle İslâm hukuku devam eden evlilikte de boşanmadan sonrası süreçte de çocuk ile ilgili kimin ne oranda bir sorunluluğu olduğunu açıkça belirtir. Ancak güncel hukukta bu durum özellikle boşanmadan sonraki süreç için hâkimin takdirine bırakılmıştır.

İslâm hukuku çocuğun sorumluluğunu üstlenecek kişide akıl, güvenilirlik ve İslâmi bir yaşam tarzı gibi birtakım şartlar aramaktadır. Şartların değişmesi durumunda ise hidâne hakkını kişinin elinden alıp bir başkasına vermektedir. Ancak güncel hukuk sistemi bunu velâyeti alan kişinin ölümü veya evlenmesi önceliğinde belirli şartlara bağlamıştır.

Araştırmalar da ortaya koymaktadır ki ailenin ve çocukların hayatlarını ilgilendiren önemli kanun ve yasalar yapılırken İslâm hukukunun konuya bakışı dikkate alınmalıdır. Zira İslâm hukukunun konuyu güncel hukuktan daha geniş ve detaylı bir şekilde ele aldığı bir gerçektir. Kanunların, kanun koyucunun özelliklerini yansıtıyor olması bu gerçeği göz önüne sermektedir. İslâm hukukunun ortaya koyduğu kurallarda da kural koyucu olarak Allah'ın (cc) Rahmân ve Rahîm sıfatları ön plana çıkmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi hidâne konusunda da bu farkı görmek mümkündür.

2.4. MİRAS

Ailede erkeğe yüklenen mâli sorumluluğun şiddete dönüştüğü konulardan bir diğeri de miras uygulamasıdır. İnsanın mala ve mal biriktirmeye olan sevgisi bu durumu tetiklemektedir.

2.4.1. Mirasın Tanımı

Miras kelimesi sözlükte kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye, bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan,

³⁸¹ Hayati Hökenekli, “Çocuk” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1993), C. 8, s. 361.

³⁸² Özlem Yanık, “Çocuğun Yüksek Yararını Kuşatan Bir Müessese: Hidâne”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:15 (2020), s. 371.

tevarüs edilen şey gibi anlamlara gelir.³⁸³ Fıkıh ıstılahında ise miras, ölen bir kimsenin (mûris) mal varlığı ile ilgili tasarruf kurallarının düzenlenmesini ifade eder.³⁸⁴ Miras ile ilgili konuların ele alındığı ilim dalı anlamında kullanılan terim ise “ferâiz” dir. Ferâiz, ölenin geride bıraktığı mal ve hakların belli ölçülerle, belli mirasçılara verilmesini düzenleyen yani miras hukukunu İslâm açısından ele alan ilim dalıdır.³⁸⁵ Miras hukuku ile ilgili tanımlar yapılırken sıkça kullanılan mûris, vâris ve terike gibi kavramlar aynı zamanda mirasın rükünleridir.³⁸⁶ Bu kavramlardan mûris, geride mal veya bir hak bırakarak ölen kişi³⁸⁷; vâris, mirastan pay alma hakkı olan kimse³⁸⁸; terike ise ölenin mal veya hak olarak geride bıraktığı şeylerdir.³⁸⁹

2.4.2. Mirasın Meşruiyeti

Miras hukuku düzenlemesi bütün hukuk sistemlerinde bir şekilde var olagelmıştır. İslâm hukukunun bu konuda hükümleri şu şekildedir: “*Allah size (miras hükümlerini şöylece) emir ve tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişinin payı vardır. Kızlar ikiden fazla ise, mirasın üçte ikisi onlarındır. Kız bir tane ise mirasın yarısı onundur.*”³⁹⁰ Âyet-î kerimenin devamında ölen kimsenin çocukları ile birlikte anne veya babası varsa miras taksiminin şu şekilde olması gerektiği bildirilir: “*Ölenin çocuğu (oğul veya kız) varsa, ana ve babadan her birine terikenin altıda biri verilir. Ölenin çocuğu olmayıp da ona ana ve babası mirasçı olduysa, üçte biri anasınındır.*”³⁹¹ Ölen kimsenin kardeşleri ile ilgili hüküm ise şu şekildedir: “*Ölenin erkek veya kız kardeşleri varsa, terikenin yine altıda biri anasınındır.*”³⁹² Miras taksiminin öncesinde yapılması gerekenler ise aynı âyet-î kerîmede şu şekilde

³⁸³ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 4, s. 362; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 2, s. 199; Cevherî, *Tâcü'l-luğâ*, C. 1, s. 295; Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, C. 1, s. 1024.

³⁸⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 5, s. 84; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 209; Hamza Aktan, “Miras” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2005), C. 30, s. 143.

³⁸⁵ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s. 139; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C. 5, s. 84; Ali Bardakoğlu, “Ferâiz” *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yay., 1995), C. 12, s. 362; Bilmen *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, s. 5, s. 207; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C. 1, s. 358.

³⁸⁶ Ali Haydar, *Teshîlu'l-Ferâiz*, Sad. Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitabevi 1984), s. 11; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 521; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, C. 2, s. 165.

³⁸⁷ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 209; Karaman vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 477.

³⁸⁸ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 209; Karaman vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 682.

³⁸⁹ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 5, s. 209; Karaman vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 652; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 521.

³⁹⁰ Nisâ 4/11.

³⁹¹ Nisâ 4/11.

³⁹² Nisâ 4/11.

belirtilir: “*Bu hükümler, miras bırakanın yapacağı vasiyetin infazından veya borcun ödenmesinden sonradır.*”³⁹³

Eşler arasında miras taksimini belirten âyet-î kerîme şu şekildedir: “*Karılarınızın çocuğu yoksa terikenin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa, size terikesinden (düşecek hisse) dörtte birdir.*”³⁹⁴ Âyetin devamı da şu şekildedir: “*Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızdan dörtte biri onların (karılarınızın) dır. Şayet çocuğunuz varsa, terikenizden sekizde biri yine onlarındır.*”³⁹⁵

Çocuğu olmayan ve geride malı kalan kimseye kimlerin mirasçı olacağı Nisâ sûresi 176. Âyet-i kerîmede açıklanmıştır: “*...Eğer çocuğu ve babası olmayan bir erkek ölür, geride (ana-baba bir veya baba bir) bir tek kız kardeşi kalırsa mirasın yarısı onundur. Eğer mirasçı erkek kardeş ise, çocuksuz (ve babasız) ölen kız kardeşinin bıraktığının tamamını alır.*”³⁹⁶ Âyet-î kerimde devamında kız kardeşlerin durumunu şu şekilde belirtmektedir: “*Eğer aynı şartlarla kalan kız kardeş, iki veya daha fazla ise, erkek kardeşinin bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkek ve kız kardeşler birlikte mirasçı olmuşlarsa, erkeğin hissesi iki dışının hissesi kadardır. Allah size, yanılırsınız diye, hükümlerini açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.*”³⁹⁷

Miras ile ilgili âyetlerin devamında konunun önemine binaen miras paylaşımını belirtilen hususlara göre yapanlar ile yapmayanların âhiretteki durumları belirtilmiştir. Bu belirtilen ölçülere uymayanların Allah ve Rasûlüne isyan etmiş olacağını ve âhirette azaba duçar olacaklarını haber vermiştir: “*İşte bunlar Allah'ın hükümleridir. Kim Allah'a ve Peygamberine itâat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan Cennetlere koyar ki onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu, en büyük bir kurtuluştur.*”³⁹⁸ “*Kim de Allah'a ve Peygamber'ine isyan eder, Allah'ın sınırlarını aşarsa, onu da içinde daimi kalıcı olarak ateşe koyar. Onun için küçültücü bir azap vardır.*”³⁹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in konu ile ilgili hadisleri ve uygulamaları da konunun en açık delillerindendir.

³⁹³ Nisâ 4/11.

³⁹⁴ Nisâ 4/12.

³⁹⁵ Nisâ 4/12.

³⁹⁶ Nisâ 4/176.

³⁹⁷ Nisâ 4/176.

³⁹⁸ Nisâ 4/13.

³⁹⁹ Nisâ 4/14.

2.4.3. Türk Medeni Kanunu'nda Miras

İslâm hukukunun ele aldığı ve düzenlediği miras hukuku diğer hukuk sistemlerinde ve Türk Medeni Kanunu'nda da yer almıştır. Buna göre Türk Medeni Kanunu'nda mirasçılar dört gruba ayrıldığı görülmektedir. Bu gruplar dört başlıkta ele alınır. Birinci grup evlilik sebebi ile olmayıp kan hısımlarından oluşan altsoy, anne - baba, büyük anne ve büyük babadır. İkinci grupta sağ kalan eş yer alır. Üçüncü grupta evlatlık olan kişiler yer alırken dördüncü grupta ise devlet yer almaktadır.⁴⁰⁰

Türk Medeni Kanunu'nda belirtilen bu tasnifle beraber mirasçılar derece bakımından da değerlendirilmiştir. Ölen kimsenin mirasından pay almada ilk sırada alt soyu olan evlatları yer alır ve evlatlar eşit miktarda mirastan pay alırlar. Şayet evlatları ölmüş ise ölenlerin evlatları onların alt soyu sayılır.⁴⁰¹

Aynı şekilde çocuğu ya da torunu olmayan kişilerin anne ve babaları mirastan eşit oranda pay almak suretiyle ölene mirasçı olurlar.⁴⁰² Altsoyu olmadığı gibi anne ve babası hayatta olmayan ve onların da alt soylarının bulunmadığı durumlarda ölenin mirasçıları eşit pay almak suretiyle büyük anne ve büyük babalarıdır.⁴⁰³

Evlilik dışı dünyaya gelen çocukların mirastan pay alabilmeleri için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Türk Medeni Kanunu'nun 42. maddesinde özellikle evlilik dışı birliktelikten sonra dünyaya gelen çocuğun tanınması veya hâkimin babalığa karar vermesi ile ilgili kanun hükümlerine göre babanın kütüğüne işlenir hükmü yer almaktadır.⁴⁰⁴ Medeni Kanun'un 292. maddesinde ise evlilik dışı doğan çocuk anne ve babasının evlenmesi halinde doğrudan evlilik içinde doğan çocuk ile aynı hükümlere tabi olur denilmektedir.⁴⁰⁵

2.4.4. Mirastaki Pay Oranı Farklılığının Aile İçi Şiddet İle İlişkisi

İslâm miras hukuku kendine özgü bir taksim şekli getirmiştir. Bu konudaki pratik Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamaları ile ortaya konulmuştur. Ancak zamanla miras taksimi bazı anlaşmazlıklar ve şiddet olaylarının sebepleri arasında yer almaya başlamıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilmekte olan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin

⁴⁰⁰ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.495-501, (2001).

⁴⁰¹ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.495, (2001).

⁴⁰² "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.496, (2001).

⁴⁰³ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.497, (2001).

⁴⁰⁴ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.42, (2001).

⁴⁰⁵ "Türk Medeni Kanunu" (4721 S. K.), md.292, (2001).

Önlenmesi Projesinde miras kadına karşı aile içi şiddeti tetikleyen faktörlerden sayılmaktadır.⁴⁰⁶ Hem İslâm dini hem de bugün yürürlükte olan yasalar mirası belli bazı şartları taşımaları halinde aile fertlerine bir hak olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık kişilerin elinden miras haklarının alınması veya miras hakkına aykırı davranılması ailede ekonomik şiddetin varlığına işarettir ve bazı problemleri beraberinde getirmektedir.⁴⁰⁷

2017 yılında “Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisinde” yayınlanan bir makale miras konusunda haksızlığa en çok kadınların maruz kaldığını göstermektedir. Makalede yapılan araştırmaya göre eşi ölen kadınların sadece %28,3’ü eşinin mirasını alabilmişken %62 sinin bu hakkı eşinin kardeşleri veya akrabaları tarafından elinden alınmıştır.⁴⁰⁸ Bu durumun kendi başına gelebileceğini düşünen kadınlar ile kocaları arasında bazı sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Kocasını hayatta iken belirli bir ekonomik gücü olmayan kadının kocası öldükten sonra da bu güce ulaşamayacak olmanın korkusunu yaşaması kadına karşı bir haksızlık ve bir zulümdür.

2.4.5. Değerlendirme

Meşhur bir deyimle ölüm hak miras ise helaldir. Şiddet ise birtakım hakların ihlalidir. Hak ihlalinin şiddet haline dönüşmemesi için hukuk devreye girmektedir. Toplumlarda miras taksimi çoğu zaman şiddete dönüşmektedir. Paylaşım şekli ve paylaşım sonrası uygulamalar erkeğin mali yükümlülüklerine etki etmiştir. İnsana ve aileye verilen önem açısından ele alındığında miras hukukunun bir toplumda var olması son derece önem arz etmektedir. Bu açıdan İslâm miras hukuku ile günümüzde uygulanan hukuk sisteminin farklı yönleri bulunsada ferdin ve ailenin korunması açısından Germen ve Roma miras hukukundan çok daha fazla ortak yönleri bulunmaktadır.⁴⁰⁹ Aralarındaki en belirgin fark İslâm hukukunun getirdiği ferdi sistem iken güncel hukuk sisteminde uygulanan zümre sistemidir.⁴¹⁰ Burada sözü edilen ferdi sistem, ölen ile mirasçıları arasındaki yakınlığın ve miras paylarının tek tek ele alınmasıdır.⁴¹¹ Zümre sisteminde ise kadın ve kocası asıl sayılıp çocukları

⁴⁰⁶ T.C. ASHB, KSGM, KYŞM, Ulusal Eylem Planı 2012-2015, (Ankara 2016), s. 15.

⁴⁰⁷ Emel Memiş, *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet*, (Ankara: Savaş Kitabevi, 2014), s. 171.

⁴⁰⁸ Mehmet Reşit Sevinç vd., “Şanlıurfa’da Kırsal Kadınlar ve Miras Hakkı”, *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 12, (Eylül 2017), s. 245.

⁴⁰⁹ Aktan, “Miras”, C. 30, s. 145.

⁴¹⁰ Ali Nâim İnan, *Türk Medenî Hukuku Miras Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), s. 78.

⁴¹¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, s. 359.

ile birlikte zümre sayılmasıdır.⁴¹² Zümre sistemi ile İslâm miras hukukundaki ferdi sistem karşılaştırıldığında aralarındaki farklar daha net anlaşılmaktadır. Zümre sisteminde yakın hısım var iken bile daha uzak olan hısımın mirasçı sayılıp terekenin küçük parçalara ayrılması tenkit edilen bir uygulamadır.⁴¹³ İslâm miras hukuku ise kadın ve erkek arasındaki pay oranları sebebiyle zaman zaman tenkit edilmiş, kadına yarım pay verilmesi bir haksızlık gibi görülüp eleştirilmiştir. Bu yapılan dağılımın İslâm'ın geldiği ilk dönemlerdeki Arap toplumunda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikten kaynaklandığı artık günümüzde kadın ve erkeğin rollerinin çok değiştiği, bunun için de mirastaki paylarının eşitlenmesi görüşü savunulmuştur.⁴¹⁴ Oysaki İslâm dininin mirastaki pay oranları ile ilgili ortaya koyduğu bu uygulamanın dayandığı temeller açık ve net bir şekilde ortaya konulmuştur. İslâm âlimleri kadın ve erkeğin arasındaki bu farklılığı kadındaki herhangi bir eksiklikten dolayı değil erkeğin kadına oranla ekonomik sorumluluğunun fazla olmasına bağlanmaktadır. Konu ile ilgili Nisâ Sûresinin 11. âyetinde anne, baba ve çocukların pay oranları açıklandıktan sonra “*Bunlardan fayda bakımından size hangisinin daha yakın olduğunu bilemezsiniz.*”⁴¹⁵ buyrulurken Allah'ın koymuş olduğu bu hükme tam bir teslimiyet tavsiye edilmiş ve mirasta erkek desteklenmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) erkeğin mirastaki payının fazla olması ile ilgili mirasta kadına verilen eksik payın erkeğe emredilen nafaka sorumluluğu ile adaletli bir hal aldığına dikkat çeker.⁴¹⁶ Ayrıca erkeğin nafaka sorumluluğunun yanında mehir mükellefiyeti de onun ekonomik açıdan desteklenmesi gerektiği görüşünü doğurur. Çünkü mehir kadının hakkı, erkeğin ise sorumluluğudur.⁴¹⁷ Erkeklerin ekonomik sorumlulukları sadece aile hayatı ile sınırlı değildir. Nafaka bölümünde belirtildiği gibi eşin nafakasının yanında çocuk nafakası ve hısımlık nafakasından sorumludur. Mirastaki pay oranları kişinin ailesine karşı sorumluluk derecesine göre takdir edilmiştir. Sosyal hayattaki sorumlulukları da kadınlardan daha fazladır. Öyle ki erkeklerin askerlik ve belli şartlarda ihtiyaç sahibi akrabaları destekleme gibi farklı mali yükümlülükleri bulunmaktadır. Erkeğe yüklenen bu mali sorumluluklar karşısında, sadece mirastan kadına oranla aldığı fazlalığın erkek açısından pozitif bir ayrıcalık

⁴¹² Karaman, *Mukayeseli İslâm hukuku*, s. 358.

⁴¹³ Mustafa Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku*, (Konya: Şahsi Yayın, 1996), C. 2, s. 11.

⁴¹⁴ Fazlur Rahman, *İslâmi Yenilenme Makaleler 2*, çev. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), s. 138.

⁴¹⁵ Nisâ 4/11.

⁴¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 2, s. 1302.

⁴¹⁷ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 10.

olmadığı görülmektedir. Çünkü kadına verilen miras hakkı elde etme açısından üçte bir gibi görünse de tasarruf ve kullanma bakımından üçte ikiye denk gelmektedir.⁴¹⁸

İslâm miras hukuku ile güncel hukuk arasındaki en dikkat çekici fark evlilik dışı doğan çocuğun mirastaki durumudur. Evlilik dışı yaşanan bir cinsel birliktelikten doğacak olan çocuk İslâm hukukunda veled-i zinâ sayılmış ve nesebinin erkeğe bağlanması kabul edilmemiştir.⁴¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konu ile ilgili olarak “Çocuk yatak sahibi olan erkeğe aittir. Zinâ eden için ise mahkûmluk vardır.”⁴²⁰ buyurmuştur. Zinâ mahsulü bir çocuğun babaya nispet edilememesi gerekçesi ile çocuğun mirastan mahrum bırakılması gerektiği görüşü benimsenmiştir.⁴²¹ Zinâ mahsulü bir çocuğun babasının mirasından pay alamayacağı görüşü annesinin mirası için geçerli değildir ve veled-i zinâ annesinin mirasından payına düşen hakkını alabilir.⁴²² Çünkü annenin nesebi doğum ile sabittir.⁴²³ Güncel hukuk sisteminde İslâm hukukundaki bu görüşe aykırı olarak evlilik dışı doğan çocuğun miras hakkı evlilik içi doğan çocuk ile aynıdır. Güncel hukukun çocuğun bu olayda herhangi bir suçu olmadığı için onun elde edeceği bir kazanımın elinden alınmasını uygun görmediği düşünülüp akla ve mantığa daha yatkın olduğu düşünülebilir. Ancak İslâm hukuku zinâyâ meyil etme ihtimali olan kişileri bu eylemden sakındırmak için kadın ve erkeği uyarıp onlara bazı cezâî hükümler ortaya koyduğu gibi doğacak çocuk ile ilgili de birtakım yaptırımları beyan etmiştir. Çocuğun babaya mirasçı sayılamayacak olması özellikle kadının bu işten geri durmasını tetiklemelidir. Zira kadın bu yolla doğacak çocuğun adeta dışlanacak olmasını ve ekonomik sorumluluğunu tek başına üstlenmeyi kabullenmekte zorlanacaktır.

⁴¹⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, C. 2, s. 27.

⁴¹⁹ Adnan Koşum, “İslâm Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 9/27 (Ocak-Nisan 2007), s. 159.

⁴²⁰ Buhârî, *Şahîh-i Buhârî*, “Büyü”, 3, 100; Müslim, *el-Câmi’u’s-şahîh*, “Radâ”, 36,38.

⁴²¹ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, C. 5, s. 246; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. 9, s. 114; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, C. 7, s. 3057; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, C. 2, s. 96; Aktan, *Miras Hukuku*, s. 54.

⁴²² İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, C. 5, s. 230; Şâfiî, *el-Ümm*, C. 5, s. 177.

⁴²³ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, C. 5, s. 232; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 300; Tosun, *Asr-ı Saâdet’ten Günümüze Aile Hukuku*, s. 196.

SONUÇ

İnsanoğlunun bir çift olarak yaratılıp kendisine türünden bir eş yaratılması ve dünyaya gönderilmeleri dünya ve âhiret açısından aile kurumunun önemini göstermektedir. Ailenin insanlık tarihi boyunca tüm toplumlarda ve inançlarda önemini yitirmemesi için farklı sistemler geliştirilmeye çalışılmıştır. İslâm dini de Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamalarını esas alarak aile hukukuna dair gerekli kural ve kaideleri ortaya koymuştur. Kadın ve erkek ilişkilerindeki meşruiyet ölçüleri ortaya konulmuş, evlenmeleri haram olanlar belirlendiği gibi evlenecek kişilerin kendilerinde bulundurmaları gereken özellikler ile karşı tarafta arayacakları kriterler de açıklanmıştır.

Evlenen insanların evlilik bağı ile yüklendikleri sorumlulukların farkına varmaları ve gereğini yapmaları, yapmadıkları takdirde maruz kalacakları yaptırımları hatırlatmaktadır. İslâm dininin genel yapısına bakıldığında hak ve sorumlulukların kadın ve erkek açısından belirli bir dengede olduğu görülmektedir. Eşlerden birinin yerine getirmesi zorunlu kılınan sorumluluk karşı taraf için bir hak kabul edilmiş ve hakkın yerine getirilmesi bağlayıcı bir şekilde ifade edilmiştir.

Erkeğin görevi olarak tanımlanan mâli yükümlülükler meşru bir nikâh akdi ile başlayan mehir ve eşine evlilik boyunca devam edecek olan nafakadır. Ayrıca çocukların nafakası da erkeğin yerine getirmesi gereken bir diğer mali sorumluluktur.

İslâm erkeğin kendisine yüklenen mâli yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve şiddet unsuru haline getirilmemesi hedeflenmiştir. Şiddetin tanımını ve sınırlarını ortaya koyarak şiddete uğrayan ya da uğrama ihtimali olanları koruduğu gibi şiddeti uygulayanlara uygulanacak yaptırımları da ortaya koymuştur. Bir kimsenin yerine getirmediği sorumluk başkasının alacağı olan hakkı elde edememesine sebep olduğundan hak gaspı yani şiddet olarak tanımlanmıştır. Tarafların evlenmeden önce bu hak ve sorumluluklarını bilmeleri kuracakları aile yuvasındaki huzurun ve devamlılığın temini açısından önemsenmiştir. Ülkemizde yaşanan aile içi şiddet olaylarına bakıldığında şiddete uğrayanın da şiddeti uygulayanın da bu hak ve sorumluluklara dikkat etmediği hatta bir kısmının bunları bilmediği dikkat çekmektedir. Ailede yaşanan ya da yaşanması muhtemel bazı sorunların çözümüne yönelik bizzat Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamalarında yer verilmiştir. Haksızlığa uğrayanın hakkını elde edebilmesi adına haksızlığa sebep olana birtakım dünyevi ve uhrevi yaptırımlar ortaya konulmuştur.

Ailenin toplumdaki yeri, önemi ve son durumu ülkeyi yöneten idarecilerin gündeminde her dönem varlığını koruyan konulardan birisi olmuştur. Aile kurumunu korumaya ve gelecek nesillere aktarma adına birtakım kanunlar çıkartılmıştır. Ancak bu kanunların bazılarında beklenen hedefe ulaşılamamış hatta yanlış olduğu anlaşılmış ve kaldırılmıştır. Özellikle ülkemizin inanç, örf ve adetlerinden uzak bir düşünce ile hazırlanan Avrupa kanunlarının ülkemizdeki aile yapısına birtakım zararlar verdiği görülmüştür. Kanunların, kanunu yapan kişi ya da toplumdan izler taşıyor olması bu durumun doğal sonucudur. Ancak insanlık adına İslâm dininin ortaya koyduğu hükümlerin sorunların çözümünde daha etkili olduğu görülmektedir. İslâm dininin kurallarının hakkınca yerine getirilerek yönetildiği ülkeler ve dönemler incelendiğinde bu gerçek daha iyi anlaşılacaktır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kendisini gösteren birtakım iktisadi, teknolojik ve sosyal gelişmelerin bireyler ile birlikte aile kurumunu da etkisi altına aldığı görülmektedir. Bu gelişmelerin insan ve toplum hayatına dair sağladığı bazı faydaların yanında olumsuz birtakım etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Kocaya ait ekonomik bir görev ve kadının hakkı olmasına rağmen mehrinin verilmemesi, nafakasının tam manası ile yerine getirilmemesi ve miras hakkının gasp edilmesi kadını ister istemez çalışıp kendi geçimini sağlamaya zorlamaktadır. Özellikle ekonomik birtakım gerekçelerden dolayı kadınların iş hayatında daha fazla yer alması ve birtakım iş çevrelerinin kadına iş hayatında pozitif ayrıcalık hakkı tanımaması kadının evine, eşine ve çocuklarına karşı görevlerinin aksamasına sebep olarak görülmektedir. Aksayan görevler birtakım geçimsizlikleri, aile içi şiddet olaylarını, boşanmaları hatta cinayetleri beraberinde getirmektedir. Boşanma sonrası süreçte çocukların durumu ve süresiz bir şekilde kocaya yüklenen nafaka kadın ile erkeğin arasında sürüp giden bir çatışma olarak devam etmektedir.

Aile kurumunun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için evlilik öncesi kişilerin eğitilmeleri haklarının ve sorumluluklarının farkına varmalarının sağlanması önem arz etmektedir. Aile kurumunun kurulum aşamasından başlayarak boşanma sonrası süreci de içine alacak şekilde yapılan güncel kanunlarda İslâm hukukunun öngörülerine yer verilmesi fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, H. İbrahim, (2011), “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Cilt – Sayı: 9-17, s.370.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2021), “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı”. <https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/aismelkitabı.pdf>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Hacettepe Üniversitesi, (2021), “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”.

Akalın, Şükrü Halûk vd., (2005) *TDK Türkçe Sözlük*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.

Akşit, M. Cevat, (2019), *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık.

Aktan, Hamza, (2005), “Miras”, C. 30, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

-----, (2013), “Zevi’l-Erhâm”, C. 44, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Aktaş, Aliye Mavili, (2006), *Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması*, Ankara: Elma Yayınları.

Artun, Ünsal, (1996), “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *Cogito Düşünce Dergisi*, Cilt: 6, s.29.

ASHB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Ulusal Eylem Planı 2016-2020”. Erişim 01 Eylül 2021. <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/>

ASPB, KSGM, (2014), *Türkiye’de Kadın İşgücü Profili İstatistiklerinin Analizi*, Ankara: Duygu Matbaacılık.

Ateş, Abdurrahman, (2002), *Kur’ân’a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Aybakan, Bilal, (2013), “Zarar”, C. 44, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Aydemir, Abdullah, (2005), *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: TDV Yayınları.

Aydın, Mehmet Âkif, (2003), “Mehir”, C. 28, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

-----, (1989), “Aile”, C. 2, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 1982/ 2709 (18 Ekim 1982), Erişim 20 Mart 2021.
<https://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 2012/72 (17 Mayıs 2012).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120626-25.htm>

Bakırcı, Kadriye, (2015), “İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 4, s.134.

Bardakoğlu, Ali, (1995), “Ferâiz”, C. 12, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

-----, (1998), “Hidâne”, C. 17, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Başoğlu, Tuncay, (2011), “Ta’zîr”, C. 40, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Bilmen, Ömer Nasuhi, (1976), *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, C. 1-8.

-----, (1985), *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, C. 2.

Bolay, Süleyman Hayri, (1988), “Âdem” C. 1, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Boynukalın, Mehmet, (2009), “Sövme”, C. 37, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Budak, Selçuk, (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (2002), *Şahîh-i Buḥârî*. Beyrut: Dâr’u İbn Kesîr.

Buladı, Kerim, (2013), *İslâm Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Cin, Halil, (1988), *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Cnntürk. “Yargı Paketi’nde Nafaka ve Çocuk Teslimine Yeni Formül”, Erişim 15 Ağustos 2021. <https://www.cnnturk.com/turkiye/yargi-paketinde-nafaka-ve-cocuk-teslimine-yeni-formul>

Çakırca, Seda İrem, (2014), “Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt- Sayı: 9-121, s.100.

Çeker, Orhan, (2014), *İslâm Hukukunda Akitler*, Konya: Tekin Kitapevi.

----- (1985), *Nafaka Kanunu*, İstanbul: Ebru Yayınları.

----- (2017), *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Konya: Mehîr Vakfı Yayınları.

Çelik, Ömer, (2014), “Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl Kavramı ve Peygamber Âileleri”. *Din ve Hayat Dergisi* Cilt: 23, s. 6-7.

Çiftçi, Ali - Biçici, İbrahim, (2005), *Aile Rehberi*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar genel Müdürlüğü Yayınları.

Dalgın, Nihat, (2009), *Gündemdeki Tartışmalı Dînî Konular*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Demir Ümran - Özkan, Ayden, (2002), “Kadın İstismarı”, *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt-Sayı: 5-1, s. 88.

Demircan, Ali Rıza, (2014), *İslâma Göre Cinsel Hayat*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Döndüren, Hamdi, (2006), *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları.

Dönmezer, İbrahim, (2009), *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Ankara: Hegem Yayınları.

DSÖ, Dünya Sağlık Örgütü. “Cinsel Şiddet”. 10 Mayıs 2020. <https://www.euro.who.int/en/search?q=cinsel+%C5%9Fiddet>

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, (20099), *es-Sünen*, thk: Şuayb Ernavût, Beyrut: Dâru’r-Risâle Âlemiyye.

Ebu Ğudde, Abdülfettah, (2019), *İslâm Adabından Bir Demet*, çev: Nihat Tosun, İstanbul: Safa Yayın Dağıtım.

Efendi, Ali Haydar, (1984), *Teshîlu'l-Ferâiz*, sad: Orhan Çeker, Konya: Tekin Kitapevi.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, (2003), *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *Tâcü'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, (1979), nşr: Halîl İbrâhim el-Atıyye, Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Malâyyîne, C. 1-3-4-5-12.

el-Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, (1993), *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Çev: Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, C. 5-6.

el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî, (trs.), *et-Ta'rîfât*, thk: Muhammed b. Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dârü'l-Fazîlet.

el-Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm, (2003), *Kitâbü'l-'Ayn*, thk: Hindâvî Abdulhamid, Beyrut: Dâr'ül Kütübi'l-İlmiyye, C. 1-2-3-4.

el-Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, (1986), *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertibi's-şerâ'i'*, Beyrut: Dâr'ül Kütübi'l-İlmiyye, C. 2-3-4-5.

el-Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, (1933), *el-Muĥallâ bi'l-âşâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-iĥtişâr*, nşr: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: İdâretü't-tibâati'l-münire, C. 10.

el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, (1952), *el-Câmi' li-aĥkâmi'l-Kur'an*, thk: Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî, Kahire: Dârü'l-Ensâr, C. 2-5.

el-Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, (2007), *el-İĥtiyâr li-ta'lîli'l-Muĥtâr*, İstanbul: Çağrı Yayınları, C. 3-4-5.

Erbay, Celal, (2006), "Nafaka", C. 32, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

-----, (1998), *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, İstanbul: Raġbet Yayınları.

Esen, Hüseyin, (2013), “Zina”, C. 44, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, (1989), *el-Mebsûr*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, C. 3-4-5.

eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, (2001), *el-Ümm*, nşr: Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, Mansûre: Dâru'l-Vefâ, C. 5-6.

Eş-Şazelî, Hasan Ali, (1993), “Cinâyet”, C. 8, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

eş-Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, (1997), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut: Dâru'l-Mârifet, C. 3.

Fayda, Mustafâ, (2005), “Muhammed”, C. 30, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Güleç, Hasan, (1996), *İslâm Hukukunda Nafaka*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Güleç, Hüseyin vd., (2012), “Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt-Sayı: 4-1, s.120.

Günay, Hacı Mehmet, (2007), “Nüşûz”, C. 33, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Günay, Türkan vd., (2012), “Evli Erkeklerde Eşlerine Yönelik Şiddet ve İlişkili Etmenler”, *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, Cilt-Sayı: 10-3, s.7.

Günenç, Halil, (1984), *Büyük Şafî İlmihali*, İstanbul: İlim Yayınları.

----- (trs.), *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İstanbul: Yasin Yayınları, C. 1.

Gürpınar, Damla, (2013), “Eşlerin Evlilik Birliğinin Giderlerine Katılma Borcu”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, Cilt: 8, s. 1306.

Habertürk. “Nafaka Davasında Adliye Koridorunda Cinâyet”. Erişim 15 Ağustos 2021. <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-nafaka-davasinda-adliye-koridorunda-cinayet-oglu-tanikligi-gitti-cenazesi-geldi-2753118>

Harman, Ömer Faruk, (1997), “Havvâ”, C. 16, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Hökenekli, Hayati, (1993), “Çocuk”, C. 8, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

İşıloğlu, Barış, (2006), Anksiyete ve Depresyon Tanısı İle İzlenen Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin Sosyodemografik Faktörler, Çift Uyumu ve Hastalıkla İlişkisi. İstanbul, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2006. <https://docplayer.biz.tr/9246846-Anksiyete-ve-depresyon-tanisi-ile-izlenen-evli-kadinlarda-aile-ici-siddetin-sosyodemografik-faktorler-cift-uyumu-ve-hastalikla-iliskisi.html>

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, (2003), *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, C. 3-4-5-7-10.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik, (1990), *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr: Zekkâr, Süheyl, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffukiddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, (1987), *el-Muğnî*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kutubi, C. 6-7-8-9-10.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, (trs.), *Sünen-i İbni Mace*, thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Kahire: Dâru'l-İhyâ kütübi'l-Arabiyye.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, (trs), *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut: Dâru's-Sâdır, C. 1-2-3-4-5-9-10-11-12-13.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (1982), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Mukteşid*, Beyrut: Dâru'l-Mârife, C. 2.

İnan, Ali Nâim, (2005), *Türk Medenî Hukuku Miras Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Kanun No. 2816). *Resmî Gazete* 6251 (8 Mart 2012). Erişim 11 Ağustos 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>

Karaman, Fikret vd., (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karaman, Hayreddin vd., (2002), *İlmihal*, Ankara: TDV Yayınları, C. 2.

----- . (2007), *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C. 4.

Karaman, Hayreddin, (2019), *Ana Hatları İle İslâm Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları.

----- . (1995), *İslâm'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

----- . (1974), *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: İrfan Yayınevi.

----- . (2020), “İslâm ve Kadın 2”, 11 Ocak 2020. <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0070.htm>

Karayel, Hümeysra, (2019), “Kadına Yönelik Şiddet”, *İNSAMER Dergisi*, Cilt: 93, s.2.

Kılınç, Ayşe Nur - Kılınç Ahmet, (2019), “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden değerlendirilmesi Gerekliliği”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 10-1, s. 111.

Kıran Esen, Binnaz - Akan Yunus, (2017), “Erkeklerin Şiddete Maruz Kalma ve Şiddet Uygulama Yaşantıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, Cilt: 2, s.48.

Kirman, Mehmet Ali, (2003), “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-17, s.271.

Koşum, Adnan, (2007), “İslâm Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 9-27, s.159.

Köksal, Asım, (2004), *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları.

Köse Aslı, Beşer Ayşe, (2007), “Kadının Değiştirilebilir Yazgısı Şiddet”. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt-Sayı: 10-4, s.117.

Köse, Saffet, (2014), *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehir Vakfı.

Kutub, Seyyid, (1973), *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev: M. Emin Saraç, vd., İstanbul: Hikmet Yayınları, C. 3.

Martı, Huriye, (2017), *Aile Olmak*, Ankara: DİB Yayınları.

Mecma'u'l-luğati'l-'Arabiyye, (2004), *el-Mu'cemü'l-Vasît*, Kahire: Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye, C. 1.

Memiş, Emel, (2014), *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet*. Ankara: Savaş Kitabevi.

Milliyet. “Kadın Cinâyetinin Altından Nafaka Çıktı”. Erişim 15 Ağustos 2021. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/adana/kadin-cinayetinin-altindan-nafaka-cikti-10132899>

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, (2002), *el-Câmi'u's-şâhîh*, Dımeşk: Darû'l-İbni Kesir.

Nüfus Hizmetleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 7039). *Resmî Gazete* 30229 (19 Ekim 2017). Erişim 25 Temmuz 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.7039.pdf>

Okur Gümrükçüoğlu, Saliha, (2013), “İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 17-4, s.223.

Öğüt, Salim, (1993), “Cimâ”, C. 8, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Özafşar, M. Emin. (ed.), (2017), *Hadislerle İslâm*, İstanbul: DİB Yayınları.

Özcan, Ruhi, (1996), *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir: Çağlayan Yayınları.

Özcan, Şadiye - Nurcan Kırca, (2017), “Çözölemeyen Sorun: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Ve Hemşirenin Rolü”. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt- Sayı: 6-2, s. 90.

Özel, Ahmet, (1989), “Âl”, C. 2, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları.

Özerkmen, Necmettin, (2012), “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 28, s. 4.

Rahman, Fazlu, (2004), *İslâmi Yenilenme Makaleler 2*, Çev: Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Sâbunî, Muhammed Ali, (2017), *Ravâiu'l-Beyân Tefsiru Âyati'l-Ahkâm Mine'l-Kur'ân*, Beyrut: Metkebetü'l-Asriyye, C. 2.

Özbeklik, Seçil, (2021), “Evlilik”, <http://www.secilozbeklik.net/Evlilik/>

Sevinç, Mehmet Reşit vd., (2017), “Şanlıurfa’da Kırsal Kadınlar ve Miras Hakkı”, *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, s.245.

Solak, Adem (ed.), (2010), *Aile ve Şiddet*, Ankara: Hegem Yayınları.

Sözcü, “Nikâh Sonrası Kaçan Eşine Ödediği Nafakayı Protesto İçin İstanbul’a Yürüyor”. Erişim 15 Ağustos 2021. <https://www.sozcu.com.tr/2021/gunun-icinden/nikah-sonrasi-kacan-esine-odedigi-nafakayi-protesto-icin-istanbula-yuruyor->

Şaban, Zekiyüddin, (2019), *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, Çev: İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TBMM, Töre ve Namus Cinâyetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi. Ankara: BKSGM Yayınları, 2006.

Temel, Ali Rıza, (2006), *Mutlu Bir Yuva*, İstanbul: Harf Yayınları.

Teyfurov, Mansur, (2014), “Kur’ân-ı Kerîm’de Aile Yapısı”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, s.185.

Tezcan, Mahmut, (2010), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayınları.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), (1996), *Sünenü't-Tirmizî*, thk: Başâr İvâd Me'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.

Tosun, Nihat, (2019), *Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku*, İstanbul: Safa Yayınları.

Tuğlu, Nuri, (2016), *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâmın Şiddet Karşıtlığı*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Aile Yapısı Araştırması* (2016). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2016-24646>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri* (2019). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2019-33708>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Hane Halkı Bilişim Kullanımı Araştırmaları* (2020). [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-\(ICT\)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-(ICT)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2020-33679)

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *İstatistiklerle Aile* (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *İşgücü İstatistikleri* (2019). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2019>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri* (2008). <https://biruni.tuik.gov.tr/kadinasiddetdagitim/kadin.zul>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri* (2014). <https://biruni.tuik.gov.tr/kadinasiddetdagitim/kadin.zul>

Türk Borçlar Kanunu (Kanun No. 6098). *Resmî Gazete* 27836 (11 Ocak 2011). Erişim 21 Temmuz 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf>

Türk Ceza Kanunu (Kanun No. 5237). *Resmî Gazete* 25611 (12 Eylül 2004). Erişim 5 Ağustos 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

Türk Medeni Kanun (Kanun No. 743). *Resmî Gazete* 339 (04 Nisan 1926). Erişim Tarihi 20 Ağustos 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.743.pdf>

Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). *Resmî Gazete* 24607 (22 Kasım 2001). Erişim 21 Temmuz 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

Uçar, Mehmet Ali, (2003), *Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası*, Ankara: Yetkin Yayınevi.

Üdeh, Abdülkâdir, (1976), *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, Çev: Akif Nuri, İstanbul: İhya Yayınları, C.1-2.

Uyanık, M. Zeki, (2019), “İslâm Aile Hukukunda Evlilik Ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt- Sayı: 47-47, s.81.

Uysal, Asım, (1999), *Evlilik ve Cinsel Hayat*, Konya: Uysal Yayınları.

Uzunpostalıcı, Mustafa, (1996), *Hukuk ve İslâm Hukuku*, Konya: Şahsi Yayın.

Üçler, Gülbahar - Kızılkaya Okyat, (2014), “Kadın İstihdamının Boşanma ve Doğurganlık Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bölgesel Panel Veri Analizi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 2-2, s.33.

Ünal, Gülseren, (2005), “Aile İçi Şiddet”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt-Sayı: 2-9, s.4.

Yanık, Özlem, (2020), “Çocuğun Yüksek Yararını Kuşatan Bir Müessese: Hidâne”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, s.371.

Yavuz, Sutay - Yüceşahin, Murat, (2012), “Türkiye’de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 15-1, s.91.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, (1992), *Hak Dini Kur’an Dili*, sad: İsmail Karaçam, vd., İstanbul: Umut Yayınları, C. 1-2.

Yılmaz, Ejder, (2005), *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Zihni, Elhac Mehmet, (1976), *Nimeti İslâm Mufasssal İlmihal*. İstanbul: Salah Bilici Yayınları.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, (1985), *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Beyrut: Dâru'l Fikr, C. 2-3-7-8-10.